

ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์

ภาคกลาง ภาคใต้

ROCK ART OF THE HISTORIC PERIOD

IN THAILAND PART 1

S.
7.C3T3
28ศ

THAI NATIONAL ASSEMBLY LIBRARY

3961112701

D34

วันที่ 15 / ส.ค. / 2536
เลขทะเบียน 11921
เลขหมู่ DS 567. C3.73
N528.01

ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์

ภาคกลาง ภาคใต้

ROCK ART OF THE HISTORIC PERIOD IN THAILAND PART 1

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

กรมศิลปากร

จัดพิมพ์

พุทธศักราช ๒๕๓๔

เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข ๑๒/๒๕๓๔

อมรา ศรีสุชาติ เรียบเรียง

by

AMARA SRISUCHAT

THE ARCHAEOLOGY DIVISION, THE FINE ARTS DEPARTMENT, THAILAND
1991

ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้

ผู้เรียบเรียง นางอมรา ศรีสุชาติ

ภาพประกอบ นายธราพงศ์ ศรีสุชาติ

ลายเส้น-แผนที่ นายชนะ ไชยรักษ์

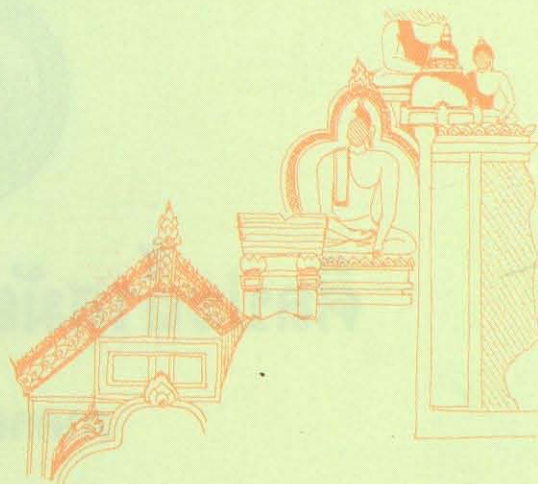
เอกสารกองโบราณคดีหมายเลข ๑๒/๒๕๓๔

หนังสือชุดศิลปะถ้ำในประเทศไทย ลำดับที่ ๑๐

พิมพ์ครั้งแรก ๑,๕๐๐ เล่ม

ธันวาคม พุทธศักราช ๒๕๓๔

เลขเรียกหนังสือสากล ISBN 974-417-193-6

๙๕๙.๓ ศิลปากร, กรม. กองโบราณคดี ฝ่ายวิชาการ.

ศ ๕๒๘ ศอ ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ : ภาคกลาง ภาคใต้

อมรา ศรีสุชาติ เรียบเรียง...กรุงเทพฯ, ๒๕๓๔.

๙๖ หน้า : ภาพประกอบ, แผนที่.

(เอกสารกองโบราณคดี หมายเลข ๑๒/๒๕๓๔)

๑. ภาพเขียนบนหินและผนังถ้ำ. ๒. ภาพจำลอง.
๓. ประติมากรรมปูนปั้น. ๔. โบราณคดี.
๕. อมรา ศรีสุชาติ, ๒๕๓๔- , ผู้เรียบเรียง. ๖. ชื่อเรื่อง.

ISBN 974-417-193-6

ที่ปรึกษา

คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

นายสมคิด ไชติกวณิชย์

นายมงคล บุญวงศ์

นายนิคม มุสิกะคามะ

นายประโชติ สังขานุกิจ

ดำเนินการโดย

โครงการสำรวจแหล่งโบราณคดี (งานวิเคราะห์ทางโบราณคดี) ฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดี

ผู้อำนวยการโครงการ

นางจรรยา มาณะวิท

บรรณาธิการ

นายธราพงศ์ ศรีสุชาติ

บทภาษาอังกฤษ

อมรา ศรีสุชาติ

ตรวจแก้

เวอรจิเนีย เอ็ม ดี คร็อกโก

คณะทำงาน

นายขจร มุกมีค่า

นางสาวศุภวรรณ เมืองนาค

นางสาวพัชรินทร์ ปิ่นเวหา

นางสาววรรณวิไล เปี่ยมทรัพย์

นางสาวจรรวรรณ กิตติก้อนางค์

นางวัชณี สินธุวงศานนท์

นายทศพร ศรีสมาน

นางสาวบงกช ศรทัตต์

คำนำ

ศิลปะถ้ำ เป็นงานสร้างสรรค์ของกลุ่มชนโบราณที่ปรากฏบนถ้ำ เพิงผา ผังหิน ก้อนหินขนาดใหญ่ เป็นหลักฐานทางโบราณคดีอย่างหนึ่งที่ช่วยเติมแต่งประวัติศาสตร์วัฒนธรรมบางส่วน ศิลปะถ้ำปรากฏอยู่ในดินแดนส่วนต่าง ๆ ของโลกที่มีความเก่าแก่และรุ่งเรืองของอารยธรรมแต่อดีต ประเทศที่มีร่องรอยอารยธรรมเก่าแก่เช่นประเทศไทยก็พบแหล่งศิลปะถ้ำอยู่มากมาย นับตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า ๕,๐๐๐ ปีมาแล้ว จนถึงสมัยประวัติศาสตร์ที่มีอายุเพียงแค่ว่า ๑๐๐ ปี

กรมศิลปากรพิมพ์เผยแพร่หนังสือชุด “ศิลปะถ้ำ” ซึ่งเป็นเอกสารวิชาการของกองโบราณคดี จัดทำโดยฝ่ายวิชาการ กองโบราณคดีไปแล้ว ๙ เรื่อง ได้แก่ ศิลปะถ้ำอีสาน ศิลปะถ้ำสกลนคร ศิลปะถ้ำผาแต้มโขงเจียม ศิลปะถ้ำเขาจันทร์งาม นครราชสีมา ศิลปะถ้ำกาญจนบุรี ศิลปะถ้ำเขาปลาร้า อุทัยธานี ศิลปะถ้ำผีหัวโต กระบี่ ศิลปะถ้ำพญานาค กระบี่ ศิลปะถ้ำกลุ่มบ้านผือ อุดรธานี ตามลำดับ หนังสือเล่มนี้ เป็นลำดับที่ ๑๐ ให้ชื่อว่า **ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์** มีเนื้อหาต่างไปจากเล่มที่แล้ว ๆ มา กล่าวคือ มิได้เสนอเรื่องราวของแหล่งศิลปะถ้ำที่หนึ่งใดหรือภูมิภาคแห่งหนึ่งแห่งใดโดยเฉพาะ แต่นำเสนอให้เห็นภาพรวมของศิลปะถ้ำในแหล่งต่าง ๆ ทั่วประเทศที่เป็นผลงานสร้างสรรค์ขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ ทั้งที่เป็นภาพลงสี ภาพสลัก อันเกิดขึ้นจากแนวคิด คตินิยมของคนหรือกลุ่มชนผู้สร้างสรรค์งานนั้น ๆ

เนื่องจากเนื้อหาของแหล่งศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีอยู่มาก จึงได้แยกจัดพิมพ์เป็น ๒ เล่ม บรรจุเรื่องราวของแหล่งศิลปะถ้ำในภาคกลางและภาคใต้เล่มหนึ่ง และแหล่งในภาคเหนือและตะวันออกเฉียงเหนืออีกเล่มหนึ่ง โดยเล่มหลังจะจัดพิมพ์ในปี ๒๕๓๕

สำหรับหนังสือศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง ภาคใต้ เล่มนี้บรรจุนี้อาแหล่งศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์แต่ละแห่งในภาคนี้ นับตั้งแต่ภูมิที่ตั้ง เส้นทางสู่แหล่ง ลักษณะศิลปะกรรม ความหมาย ศักยภาพของแหล่งในการไปทัศนศึกษาและการอนุรักษ์ พร้อมด้วยภาพถ่าย ภาพลายเส้น เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อผู้อ่านที่สนใจศึกษาค้นคว้าทางวิชาการและผู้สนใจงานศิลปะวัฒนธรรมของชาติ สามารถใช้เป็นคู่มือไปเยี่ยมชมแหล่งได้ด้วยตนเอง และได้รับสาระประโยชน์ตามสมควร

กรมศิลปากรหวังว่า หนังสือวิชาการเล่มนี้คงเป็นประโยชน์ต่อผู้ใฝ่ใจศึกษาด้านนี้ และได้รับความสนใจจากบุคคลทั่วไป จนตระหนักถึงคุณค่าของทรัพยากรวัฒนธรรมประเภทนี้ และช่วยดูแลรักษาให้เป็นมรดกของอนุชนต่อไป

(คุณหญิงกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ)
อธิบดีกรมศิลปากร

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	3
ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ : ภาพรวม Rock Art of the Historic Period in Thailand : An Overview	6-23
เขาตะเกา ลพบุรี Khao Taphao, Lop Buri	24-29
ถ้ำพระโพธิสัตว์ สระบุรี Tham Phra Phothisat, Saraburi	30-35
เขางู ราชบุรี Khao Ngu, Ratchaburi	36-45
เขารับร่อ ชุมพร Khao Rap Ro, Chumphon	46-49
ถ้ำคูหา สุราษฎร์ธานี Tham Khuha, Surat Thani	50-53
ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี Tham Singkhon, Surat Thani	54-63

Contents

ถ้ำสำ พังงา

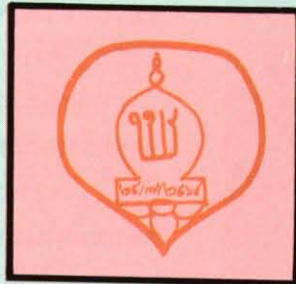
Tham Sam, Phangnga

64-73

ถ้ำสุวรรณคูหา พังงา

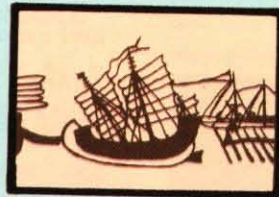
Tham Suwankhuha, Phangnga

74-76

ถ้ำไวกิ้ง กระบี่

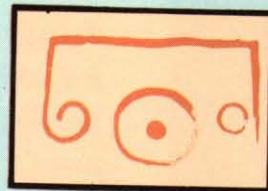
Tham Viking, Krabi

77-79

เขาคูหา สงขลา

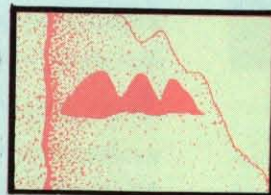
Khao Khuha, Songkhla

80-85

ถ้ำเขาสამบาท ตรัง

Tham Khao Sambat, Trang

86-89

ถ้ำศิลป์ ยะลา

Tham Silp, Yala

90-95

ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ :

ภาพรวม

A pictograph at Khao Khian, Phangnga Province, the first rock art site discovered in Thailand. It is rock art of the prehistoric period, dated 3,000 B.P. ภาพลึงสีที่เขาศียน พังงา เป็นแหล่งศิลปะถ้ำแห่งแรกที่พบในประเทศไทย เป็นศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว

A group of hunters, silhouetted in red, depicted at Tham Khon, Phu Phrabat, Udonthani Province. This is an example of a monochrome pictograph of the prehistoric period. กลุ่มนักล่าสัตว์เป็นภาพลึงสีแบบเงาที่บิที่ถ้ำคนภูพระบาท อุตรดิตถ์ เป็นตัวอย่างของภาพลึงสีเดียวของสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ศิลปะถ้ำ หรือศิลปะบนหิน (cave art or rock art) หมายถึง ภาพศิลปะที่เกิดจากการวาด เขียนเส้นสี และ/หรือทำรอยลงบนพื้นหิน ซึ่งเป็นส่วนของถ้ำ เพิงผา ผ่นหิน ก้อนหินขนาดใหญ่

ศิลปะดังกล่าวเป็นงานสร้างสรรค์ของชนโบราณ ซึ่งสะท้อนจินตนาการ สุนทรียภาพ รสนิยมทางศิลปะ คตินิยม ตลอดจนเรื่องราวในวิถีชีวิตของกลุ่มชนเจ้าของงานศิลปะนั้น ๆ ดังนั้น ศิลปะถ้ำจึงเป็นหลักฐานทางโบราณคดีที่สำคัญในการไขอดีตแห่งอารยธรรมมนุษย์

จากการค้นพบและศึกษาแหล่งศิลปะถ้ำในประเทศไทยมาเป็นเวลานาน จนบัดนี้กล่าวได้ว่า มีแหล่งศิลปะถ้ำ/ศิลปะบนหิน ที่ได้สำรวจ ศึกษา แล้ว ๑๔๔ แห่ง ภาคอีสานพบมากที่สุดคือ ๑๔๔ แห่ง รองลงมาเป็นภาคใต้ ๒๔ แห่ง ภาคกลาง ๑๓ แห่ง และภาคเหนือ ๖ แห่ง

ในบรรดาแหล่งศิลปะถ้ำเหล่านี้ หากแบ่งตามยุคสมัยกว้าง ๆ ได้เป็น ๒ ช่วงสมัย คือ แหล่งของสมัยก่อนประวัติศาสตร์กับแหล่งของสมัยประวัติศาสตร์

หลักเกณฑ์เบื้องต้นที่จะบอกว่าศิลปะถ้ำแหล่งใดอยู่ในสมัยใดข้างต้น พิจารณาจากคติในการสร้างภาพและเรื่องราวของภาพ ตลอดจนลักษณะทางศิลปกรรม ข้อที่เด่นชัดในการจำแนกก็คือศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ สร้างขึ้นตามคตินิยมในลัทธิศาสนา ได้แก่ พุทธศาสนา และศาสนาฮินดู ที่เข้ามาพร้อมกัับวัฒนธรรมต่างแดน (โพ้นทะเล) สมัยประวัติศาสตร์ มาสู่ชุมชนบนผืนแผ่นดินไทยเมื่อไม่นาน

กว่าพุทธศตวรรษที่ ๔-๕ อย่างไรก็ตาม แหล่งศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์เท่าที่พบแล้ว อยู่ในสมัยหลังจากศตวรรษแรกเริ่มสมัยประวัติศาสตร์มาก กล่าวคือ แหล่งที่เก่าแก่ที่สุดมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ ซึ่งงานศิลปะถ้ำนับตั้งแต่สมัยนี้เป็นต้นมา มีลักษณะทางประติมาณวิทยาเฉพาะแบบ แตกต่างออกไปจากศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างสิ้นเชิง

มีข้อสังเกตสำคัญประการหนึ่งที่แสดงความแตกต่างระหว่างเทคนิคการสร้างสรรคงานศิลปะถ้ำที่เป็นภาพลึงสี (pictographs) หรืองานจิตรกรรมระหว่าง ๒ ยุคสมัยก็คือ งานศิลปะถ้ำที่เป็นภาพลึงสีของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มักใช้สีเดียวหรือน้อยสี มีสีแดงเป็นหลัก รองลงมาเป็นสีดำและสีขาว และไม่นิยมลงสีบนงานที่เป็นภาพจำหลักหรืองานลงรูปรอยในหิน (petroglyphs) ที่พบมีเพียงแห่งเดียวที่ระบายสีแล้วตัดเส้นด้วยการขีดเขาร่องเป็นเส้นรอบรูป เช่น ที่ถ้ำศิลปะ ยะลา แต่ในงานศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ปรากฏภาพลึงสีหลายสี และกรลงสีบนภาพสลัก ทั้งยังมีเทคนิคการสร้างสรรคงานเพิ่มมากขึ้น เป็นต้นว่า เทคนิคการปะติดบนผนังถ้ำด้วยวัสดุอื่น ๆ เป็นต้นว่า ปูนปั้น เซรามิกส์ฯ

แหล่งศิลปะถ้ำที่สำรวจพบในประเทศไทยทั้ง ๑๔๔ แห่ง จำแนกได้เป็นแหล่งศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์อย่างเดี่ยว ๑๕๕ แห่ง ประกอบด้วยแหล่งที่เป็นภาพลึงสี (pictographs) อย่างเดี่ยว ๑๔๖ แห่ง แหล่งที่เป็นภาพลงรูปรอยบนหินหรือภาพจำหลัก (petroglyphs) อย่างเดี่ยว ๖ แห่ง และแหล่งที่มีเทคนิคทั้งสองแบบนี้ในแหล่ง

ROCK ART OF THE HISTORIC PERIOD IN THAILAND : AN OVERVIEW

Introduction

Rock art or cave art is an art comprising techniques of pictographs and petroglyphs applied to rock used as a background for portrayal, whether on rock massifs, rock shelters and cliffs, or on the walls and ceilings of caves.

Rock art has been a traditional aesthetic product of the human race since prehistoric times; thus it is graphic testimony reflecting ancient man's activities and his cult of art.

As rock art remains in evidence in many parts of the world, knowledge of the subject has been widely sought by archaeologists who naturally try to find rock art sites in their own countries. However, the first rock art site to be known in Thailand was discovered accidentally by an amateur archaeologist, the French scholar E.E. Lunet de Lajonquière, in 1912; the site called Khao Khian, an islet in Phangnga bay, Southern Thailand, contains pictographs in a rock shelter which have been identified as rock art of the prehistoric period.

After a long period of discovery and study of rock art in Thailand, 188 rock art sites have been located to date, and can be roughly divided into two categories : rock art of the prehistoric period and of the historic period. Only thirty-three among the sites fall into the later category.

Generally rock art sites are undated since it is quite difficult to establish their chronology. However, rock art of the historic period is distinguishable through the comparative study of themes depicting religious concepts of Hinduism or Buddhism adopted by the local people in historic times. The contacts by the inhabitants of Thailand with oversea countries like India which had attained a high level of civilization introduced the idea of writing and new religious concepts and brought

Thailand itself into its own historical period. Though archaeological evidence indicates the initial contacts took place not later than the 1st c. B.C., the emergence of the rock art of the historic period was in the 7th c. A.D., several centuries after the beginning of the historic period in Thai territory.

Apart from the themes related to the Indianized religious concepts, the techniques of rock art themselves provide information indicating distinctive aspects of rock art of the two categories : monochrome colour, mainly red, was commonly applied to rock painting of the prehistoric period, whereas polychrome colour was favoured in historic rock painting. Another technique employed in historic period rock art in Thailand consisted of the application of ceramics and stucco.

The Historic Period Rock Art Sites

The number of rock art sites of the historic period are few in comparison with those of the prehistoric period.

An explanation of this phenomenon is that there was less necessity to use rocks/caves as a background for portrayal due to introduction of buildings in the historic period, which provided walls for pictures. The works of art would become a part of decoration of the buildings, having been created for aesthetic and/or ritual purposes. However, the tradition of pictures on a natural background as previously practised has survived in some communities. Rock art sites in this period are situated in well-selected locations; most of the works of art suggest a sense of social unity rather than self-satisfaction.

Of the thirty-three rock art sites of the historic period in Thailand, the South possesses the most, 13

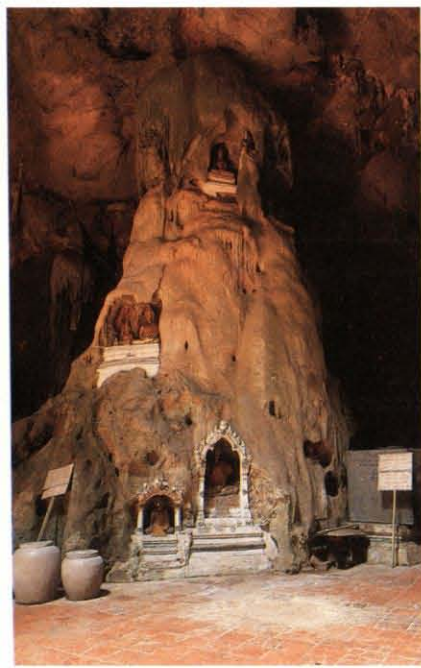
Buddha Footprint at Phra Phutthabat Bua Ban, Udon Thani Province.

พระพุทธรบาทบนหินที่ พระพุทธรบาทบัวบาน อุดรธานี

The so-called Phra Chao Ong Tu is a relief of a seated Buddha image at Phu Phra, Chaiyaphum Province, dated 12th c. A.D.

ที่เรียกกันว่า พระเจ้าองค์ตื้อนั้น เป็นภาพจำหลักนูนรูปพระพุทธรเจ้าประทับนั่งที่เพิงผาภูพระ ชัยภูมิ อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘

Designs in stucco embellishing natural niches inside Tham Viman Chakri, Khao Luang, Phetchaburi Province.

ลวดลายปูนปั้นแต่งประดับชอกหินเพื่อให้เป็น
ซุ้มพระประดิษฐานพระพุทธรูปในถ้ำวิมานจักรี
เขาหลวง เพชรบุรี

The initial of King Rama V (1867–1910) and his royal insignia inscribed on the ceiling above the entrance to Tham Khuhasawan Cave, Phatthalung Province.

พระปรมาภิไธย และพระราชลัญจกร
ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว
รัชกาลที่ ๕ จารไว้บนเพดานปากทางเข้าสู่
ถ้ำคูหาสวรรค์ พัทลุง

เดียวกัน ๓ แห่ง ส่วนแหล่งศิลปะสมัย
ประวัติศาสตร์มีน้อยกว่า มีเพียง ๓๓
แหล่งเท่านั้น และในจำนวนนี้มีแหล่ง
ที่มีงานศิลปะเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์
รวมอยู่ในที่เดียวกัน ๔ แห่ง

แหล่งศิลปะเก่าสมัย ประวัติศาสตร์

เหตุที่งานศิลปะเก่าสมัยประ-
วัติศาสตร์ มีน้อยแห่งกว่าสมัยก่อนประวัตินี้
เป็นผลสืบเนื่องมาจากการ
พัฒนาการของชุมชน กล่าวคือ เมื่อเข้า
สู่สมัยประวัติศาสตร์ มีการก่อสร้างอาคาร
เป็นศาสนสถาน ที่อยู่อาศัยประกอบ
กิจกรรมขึ้นมากมาย การประดับตกแต่ง
อาคารให้งดงามต้องตามคตินิยมทำ
ให้เกิดการสร้างสรรคงานศิลปกรรม
บนผนัง เพดาน หรือส่วนต่างๆ ของ
อาคารเหล่านี้ โดยไม่ต้องพึ่งพาผนัง
หินตามธรรมชาติเช่นกาลก่อน งาน
ศิลปะบนผนังหินหรือศิลปะเก่าในสมัย
ประวัติศาสตร์จึงปรากฏไม่มาก อย่างไร
ก็ดี ผนังหินธรรมชาติที่ถูกใช้สร้างสรรค
งานส่วนใหญ่อยู่ในทำเลที่ได้เลือกแล้ว
ว่าเป็นทำเลที่ดี มีความเด่นในภูมิที่ตั้ง
เหมาะสมต่อการสร้างสรรคงานศิลปะ
ในลักษณะของศิลปะเพื่อชุมชน (com-
munal art) มากยิ่งกว่า ศิลปะเพื่อศิลปะ
(art for art sake) หรือสุนทรีย์ภาพของ
ศิลปินผู้สร้างแต่เพียงอย่างเดียว

ศิลปะเก่าสมัยประวัติศาสตร์
ในประเทศไทยที่พบและได้ศึกษาแล้ว
ทั้ง ๓๓ แห่ง ภาคใต้พบมากที่สุด คือ
๑๓ แห่ง รองลงมาเป็นภาคอีสาน ๑๐
แหล่ง ภาคกลาง ๖ แห่ง ภาคตะวันออก ๒ แห่ง
และภาคเหนือ ๒ แห่งใน ๒๓ จังหวัด ได้แก่ เชียงใหม่
เพชรบูรณ์ เลย อุตรดิตถ์ ชัยภูมิ ขอนแก่น
กาฬสินธุ์ อุบลราชธานี ศรีสะเกษ
นครราชสีมา ปราจีนบุรี สระบุรี ลพบุรี
ราชบุรี เพชรบุรี ชุมพร สุราษฎร์ธานี
พังงา กระบี่ ตรัง พัทลุง สงขลา ยะลา

มีชื่อและตำแหน่งที่ตั้งแหล่งตามเขต
การปกครองปัจจุบัน ดังต่อไปนี้

๑. ถ้ำช้าง วนอุทยานแห่ง
ชาติออบหลวง อำเภอฮอด จังหวัด-
เชียงใหม่
๒. เขาสมอรัตน์ หรือถมอรัตน์
(ถ้ำพระ) หมู่ ๙ บ้านหน้าผา ตำบล
โคกสะอาด อำเภอศรีเทพ จังหวัด-
เพชรบูรณ์
๓. พระพุทธบาทภูควายเงิน
หมู่ ๕ บ้านอุมง ตำบลบุษม อำเภอ-
เชียงคาน จังหวัดเลย
๔. ภูเขาพระบาท วัดพระพุทธ-
บาทบัวบก บ้านดิวและบ้านเมืองพาน
ตำบลเมืองพาน อำเภอบ้านผือ จังหวัด-
อุดรธานี (มีศิลปะเก่าสมัยก่อนประวัตินี้
รวมอยู่ด้วย)
๕. พระพุทธบาทบัวบาน
หมู่ ๑๐ บ้านไผ่ล้อม ตำบลเมืองพาน
อำเภอบ้านผือ จังหวัดอุดรธานี
๖. ภูเขาเวียง หรือพระไสยาสน์-
ภูเขาเวียง หมู่ ๑ บ้านไชยสอ ตำบลไชยสอ
อำเภอชุมแพ จังหวัดขอนแก่น
๗. ภูเขา หรือพระเจ้าองค์
ดี หมู่ ๖ บ้านนาไก่เขา ตำบลนาเสียว
อำเภอเมือง จังหวัดชัยภูมิ
๘. ภูค่าง หรือพระไสยาสน์-
ภูค่าง หมู่ ๕ บ้านโคกทราย ตำบล-
สหัสขันธ์ อำเภอสหัสขันธ์ จังหวัด-
กาฬสินธุ์
๙. ภูป้อ หรือพระไสยาสน์-
ภูป้อ บ้านโพนคำ ตำบลภูป้อ อำเภอ
เมืองกาฬสินธุ์ จังหวัดกาฬสินธุ์
๑๐. ภูเขาอง-นายอย วนอุทยาน
ภูเขาอง-นายอย อำเภอนาจะหลวย จังหวัด
อุบลราชธานี
๑๑. ถ้ำวัวแดง หมู่ ๑๑ บ้าน
เจ็ดยังโคก ตำบลครบุรี อำเภอครบุรี
จังหวัดนครราชสีมา
๑๒. มออีแดง บ้านภูมิซรอล
ตำบลเสาช้าง อำเภอกันทรลักษ์
จังหวัดศรีสะเกษ

sites, followed by the Northeast with 10 sites, 6 sites in Central Thailand, 2 sites in the East and 2 sites in the North. These sites are located in 23 provinces, namely Chiang Mai, Phetchabun, Loei, Udon Thani, Chaiyaphum, Khon Kaen, Kalasin, Ubon Ratchathani, Si Sa Ket, Nakhon Ratchasima, Prachin Buri, Saraburi, Lop Buri, Ratchaburi, Phetchaburi, Chumphon, Surat Thani, Phangnga, Krabi, Trang, Phatthalung, Songkhla, and Yala.

Names and locations of the historic period rock art sites are as follows;

1. Tham Chang (Elephant's Cave), Ob Luang National Park, Hot District, Chiang Mai Province.
2. Khao Samorat (or Khao Thamorat), Na Pha Village, Khoksa-at Sub-district, Si Thep District, Phetchabun Province.
3. Phu Khwai-ngoan, U-mung Village, Buhom Sub-district, Chiang Khan District, Loei Province.
4. Phu Phrabat, Tiu and Muang Phan Villages, Muang Phan Sub-district, Ban Phu District, Udon Thani Province.
5. Phra Phutthabat Bua Ban, Phai Lom Village, Muang Phan Sub-district, Ban Phu District, Udon Thani Province.
6. Phu Wiang, Chaiso Village, Chaiso Sub-district, Chum Phae District, Khon Kaen Province.
7. Phu Phra, Na Kai Sao Village, Na Sieo Sub-district, Muang District, Chaiyaphum Province.
8. Phu Khao, Sok Srai Village, Sahatsakhan Sub-district, Sahatsakhan District, Kalasin Province.
9. Phu Po, Phon Kham Village, Phu Po Sub-district, Muang Kalasin District, Kalasin Province.
10. Phu Chong Na Yoi, Phu Chong Na Yoi National Park, Na Chaluai District Ubon Ratchathani Province.
11. Tham Wua Daeng, Chaliang Khok Village, Khon Buri Sub-district, Khon Buri District, Nakhon Ratchasima Province.
12. Mo E-Daeng, Phum Saron Village, Sao Thongchai Sub-district, Kantharalak District, Si Sa Ket Province.

13. Sa Morakot, Sa Khoi Village, Khok Thai Sub-district, Khok Pip District, Prachin Buri Province.

14. Sa Kaeo, Khok Wat Village, Khok Pip Sub-district, Khok Pip District, Prachin Buri Province.

15. Phra Phutthabat, Khun Khlon Sub-district, Phra Phutthabat district, Saraburi Province.

16. Phra Phuttha Chai, Nong Plalai Village, Nong Plalai Sub-district, Muang Saraburi District, Saraburi Province.

17. Tham Phra Phothisat, Nam Phu Village, Thap Khwang Sub-district, Khaeng Khoi District, Saraburi Province.

18. Khao Taphao, Phaniat Village, Phaniat Sub-district, Khok Samrong District, Lop Buri Province.

19. Khao Ngu, Khao Ngu Village, Ko Phapphla Sub-district, Muang Ratchaburi District, Ratchaburi Province.

20. Tham Viman Chakkri (Khao Luang), Thongchai Village, Thongchai Sub-district, Muang Phetchaburi District, Phetchaburi Province.

21. Khao Rap Ro, Thai Charoen Village, Tha Kham Sub-district, Tha Sae District, Chumphon Province.

22. Pha Than Sadet, Ko Pha-ngan District, Surat Thani Province.

23. Tham Singkhon, Tham Village, Tham Singkhon Sub-district, Khiri Ratthanikhom District, Surat Thani Province.

24. Tham Khuha, Khuha Village, Chang Khwa Sub-district, Kanchanadit District, Surat Thani Province.

25. Tham Sam, Tham Nam Phut Village, Tham Nam Phut Sub-district, Muang Phangnga District, Phangnga Province.

26. Tham Suwankhuha, Tham Village, Krasom Sub-district, Takua Thung District, Phangnga Province.

27. Tham Viking, Ko Pi Pi, Ao Nang Sub-District, Muang Krabi District, Krabi Province.

28. Tham Tra, Pak Chaem Village, Pak Chaem Sub-district, Huai Yot District, Trang Province.

Following in King Rama V's footsteps, King Rama VII (1925-1934) and the present King, King Rama IX, inscribed their initials on the same ceiling of the Tham Khuhasawan Cave when they visited the cave in 1928 and 1949.

เพื่อดำเนินรอยตามพระราชบิดาในรัชกาลที่ ๕ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช ทรงจารพระปรมาภิไธยไว้บนผนังเดียวกันกับ พระปรมาภิไธยในรัชกาลที่ ๕ ณ ถ้ำคูหาสวรรค์ คราวเสด็จถ้ำแห่งนี้ เมื่อ พ.ศ.๒๔๗๗ และ พ.ศ.๒๕๐๒

The initial of King Rama VII (1925-1934) of the Chakri Dynasty depicted at Tham Po Po Ro, a shelter inside Wat Tham Khuaphimuk, Yala Province.

ปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ที่หน้าถ้ำ ปปร. ในเขตวัดถ้ำคูหาภิมุข ยะลา

A sculpture of the Buddha carved from the rock wall of Tham Rusi, a cave of Khao Ngu, a limestone mountain, Ratchaburi Province. ภาพสลักพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทบนผนังถ้ำฤๅษีบนเขาภู ราชบุรี

Another image of the Buddha depicted inside Tham Chin, a cave of Khao Ngu. ภาพสลักพระพุทธรูปอีกภาพหนึ่งบนผนังถ้ำจันบนเขาภู ราชบุรี

๑๓. สระมรกต หมู่ ๑ บ้านสระช้อย ตำบลโคกไทย อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี

๑๔. สระแก้ว บ้านโคกวัด ตำบลโคกปีบ อำเภอโคกปีบ จังหวัดปราจีนบุรี

๑๕. พระพุทธบาท ตำบลขุนโขลน อำเภอพระพุทธบาท จังหวัดสระบุรี

๑๖. พระพุทธรูป หมู่ ๑ บ้านหนองปลาไหล ตำบลหนองปลาไหล อำเภอเมืองสระบุรี จังหวัดสระบุรี (มีศิลปะเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์รวมอยู่ด้วย)

๑๗. ถ้ำพระโพธิสัตว์ หมู่ ๑๐ บ้านน้ำพุ ตำบลทับกวาง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี

๑๘. เขาตะเกียบ วัดราชบรรพต หมู่ ๓ บ้านเพนียด ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี

๑๙. เขาภู หมู่ ๒ บ้านเขาภู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี

๒๐. ถ้ำวิมานจักรี เขาหลวง หมู่ ๘ บ้านธงชัย ตำบลธงชัย อำเภอเมืองเพชรบุรี จังหวัดเพชรบุรี

๒๑. เขารับร่อ หมู่ ๑๐ บ้านไทยเจริญ ตำบลท่าข้าม อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร

๒๒. ผาธารเสด็จเกาะพังนิง ตำบลเกาะพังนิง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒๓. ถ้ำสิงขร หมู่ ๓ บ้านถ้ำ ตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒๔. ถ้ำคูหา หมู่ ๑ บ้านคูหา ตำบลข้างขวา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี

๒๕. ถ้ำลำ หมู่ ๓ บ้านถ้ำน้ำผุด ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา

๒๖. ถ้ำสุวรรณคูหา หมู่ ๒ บ้านถ้ำ ตำบลกระโสม อำเภอตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา

๒๗. ถ้ำไวกิ้ง เกาะพีพีเล ตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ (มีศิลปะเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์รวมอยู่ด้วย)

๒๘. ถ้ำตรา หมู่ ๗ บ้านปากแจ่ม ตำบลปากแจ่ม อำเภอห้วยยอด จังหวัดตรัง

๒๙. ถ้ำเขาสามบาท หมู่ ๔ บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง

๓๐. ถ้ำคูหาสวรรค์ ถนนคูหาสวรรค์ ตำบลคูหาสวรรค์ อำเภอเมืองพัทลุง จังหวัดพัทลุง

๓๑. เขาคูหา หมู่ ๕ บ้านเขาคูหา ตำบลชุมพล อำเภอสติงพระ จังหวัดสงขลา

๓๒. ถ้ำ ปปร วัดถ้ำคูหาภิมุข หมู่ ๑ บ้านหน้าถ้ำ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา

๓๓. ถ้ำศิลป์ หมู่ ๒ บ้านบันนังลัวร์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอเมืองยะลา จังหวัดยะลา (มีศิลปะเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์รวมอยู่ด้วย)

แหล่งศิลปะเก่าสมัยประวัติศาสตร์ข้างต้น ส่วนใหญ่เป็นแหล่งที่ปรากฏงานศิลปกรรมอยู่จุดเดียว กล่าวคือ อยู่บนผนังในถ้ำ/หน้าผาเดียวกัน เว้นแต่ ๓ แหล่ง คือ แหล่งภูพระบาท เขาตะเกียบ เขาภู ปรากฏงานศิลปกรรมบนผนัง เพิงผา ก้อนหินหลายตำแหน่ง ในแหล่งทำเลที่ตั้งเดียวกันจึงจัดให้รวมเป็นแหล่งเดียวกันโดยงานศิลปกรรมนั้นร่วมสมัยเดียวกันหรือต่างสมัยกันก็ได้

แหล่งภูพระบาท อุดรธานี เป็นแหล่งที่มีงานศิลปะประเภทนี้ ปรากฏอยู่ตามพื้นหิน/ก้อนหินใหญ่น้อย กระจายอยู่บนภูเขาหินทรายชื่อภูพระบาท กินอาณาเขตกว้างไกลหลายกิโลเมตร และงานศิลปกรรมในแต่ละแหล่งย่อยเหล่านี้มีต่าง ๆ กันไป เป็นต้นว่า วัดลูกเขย มีภาพลงสีบนผนังเพิงหิน (เป็นภาพลายเส้นสีแดงรูปหน้าบุคคลและ

29. Tham Khao Sambat, Pa Mak Village, Na Ta Luang Sub-district, Muang Trang District, Trang Province.

30. Tham Khuhasawan, Khuhasawan Road, Khuhasawan Sub-district, Muang Phatthalung District, Phatthalung Province.

31. Khao Khuha, Khao Khuha Village, Chumphon Sub-district, Sathing Phra District, Songkhla Province.

32. Tham Khuhaphimuk (Tham Po Po Ro), Na Tham Village, Na Tham Sub-district, Muang Yala District, Yala Province.

33. Tham Silp, Bannang-luwa Village, Na Tham Sub-district, Muang Yala District, Yala Province.

Generally speaking, each of the above-mentioned sites contains artistic work visible in one spot, except for the three following sites : Phu Phrabat, Khao Taphao, and Khao Ngu. Rock art at these sites is scattered on rocks/caves. For instance, at Phu Phrabat a large number of rock massifs and rock shelters are scattered widely; some contain rock art and each has a distinctive characteristic, such as that at a rock massif called Tham Chang, where a single figure of an elephant was scratched with red pigment, and at the nearby rock massif, Tham Phra, where rows of Buddha images in bas-relief were depicted. Moreover, there are also rock paintings of the prehistoric period, and some of them are superimposed on those of the historic period. The above-mentioned rock art site has been developed into a historical park named Phu Phrabat Historical Park.

Apart from Phu Phrabat, a few sites have been identified as multiple rock art sites of the two periods. For instance, the rock shelter at Phra Phuttha Chai, Saraburi Province, has handprints of the prehistoric period and a silhouette-like shadow of the Buddha and initials of king and the royal family of the Bangkok period. On the walls and ceiling of Tham Viking (or Viking Cave), Phi Phi Island, stylized human and animal figures expressing a sense of prehistoric workmanship are portrayed beside paintings of boats

of the historic period; the latter can be dated to not more than 100 years ago. At Tham Silp in Yala, a group of primitive hunters of prehistoric times are pictured on a corner of the wall opposite another on which well-composed polychrome paintings of scenes related to the life of the Buddha appear; these paintings date back to the 11th - 13th c. A.D.

Regarding locations of historic rock art in general, most of the sites in the South, in the North and in Central Thailand are caves, where the walls and/or ceilings were used as backgrounds for the artworks, whereas in the Northeast, the topographic characteristics, vast, weathered and eroded sandstone complexes have been formed into rock massifs, rock shelters and cliffs, providing useful sandstone backgrounds for artwork.

One particular kind of rock art of the historic period is the Buddha Footprints. These were created by means of the pecking technique on sandstone/laterite floors. The earliest datable site of the Buddha Footprints, called Sa Morakot, in Prachin Buri, dates to the early eight century. Not far from the site is a laterite pond called Sa Kaeo, along the edge of which figures of animals, e.g. elephants, monkeys, and makara, have been carved. This carved pond is also numbered among the rock art sites of the historic period.

Rock Art Techniques of Historic Period

All rock art sites of the prehistoric period yield two techniques of production, pictographs and petroglyphs. The designation pictographs is used for drawing / painting / stencilling / imprinting, whereas the so-called petroglyphs employed three functional techniques, abrading, engraving and pecking. In the historic period the use of these techniques for rock art survived; furthermore, some other techniques developed. Evidence of additional techniques employing appliqué, stucco and gilt, which were em-

Rows of Buddha images depicted at Tham Phra, a rock massif in the Phu Phrabat Historical Park, Udon Thani

พระพุทธรูปสลักเรียงกันบนก้อนหิน
ตั้งในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อุดรธานี

A sketch of an elephant at Tham Chang, a rock massif in the Phu Phrabat Historical Park

ภาพลายเส้นสีแดงรูปช้างที่เพิงหินตั้งเรียกถ้ำช้าง
ในเขตอุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท

White pictographs of the historic period superimposed on red ones of the prehistoric period at the Non Sao Ah rock shelter; Phu Phrabat Historical Park.

ภาพลงสีขาวของสมัยประวัติศาสตร์

วาดทับลงบนภาพลงสีแดงของสมัยประวัติศาสตร์ที่เพิงหินตั้งโนนสาวเอ้ในเขตอุทยานภูพระบาท

โครงร่างของสิ่งก่อสร้างแต่ภาพลบเลื่อนไปเกือบหมดแล้ว) และสกัดก้อนหินทรายมาก่อเป็นห้องหอบเพื่อใช้เป็นศาสนสถาน **วัดพ่อตา** มีภาพลงสีแดงและสกัดพื้นหินเป็นหลุมเส้า **ถ้าพระวัดพ่อตา** มีภาพจำหลักนูนรูปพระพุทธรูปและเทวรูปบนโคนเส้าเพิงหินตั้ง **ถ้าช้าง** ภาพลายเส้นสีแดงรูปช้างบนเพดานของเพิงหินตั้ง **โนนสาวเอ้** เป็นก้อนหินตั้งที่มีหน้าเรียบกว้าง ปรากฏภาพลงสีขาวยุโรปสัตว์และลวดลายเขียนทับบนภาพลงสีแดง ซึ่งเป็นงานศิลปะถ้าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ **พระบาทหลังเต่า** มีภาพจำหลักนูนรูปพระบาทบนพื้นหินทราย นอกจากงานศิลปกรรมบนหินของสมัยประวัติศาสตร์แล้ว แหล่งภูพระบาทยังมีงานศิลปะถ้าหรือศิลปะบนหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ปรากฏบนก้อนหิน/เพิงหินตั้งใหญ่-น้อย มากมาย นับเป็นแหล่งศิลปะถ้าแหล่งใหญ่และสำคัญที่สุดในแหล่งศิลปะถ้ากลุ่มบ้านผือ ประกอบกับอยู่ในทำเลที่ตั้งอันงดงาม กรมศิลปากรจึงพัฒนาให้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์แห่งหนึ่งเรียกว่า **อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท**

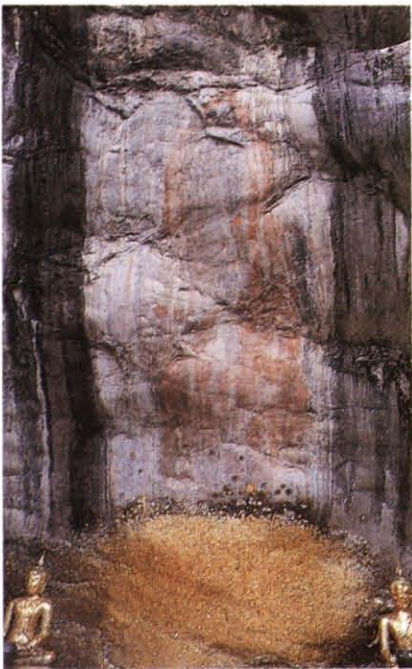
นอกจากภูพระบาทแล้ว แหล่งอื่นๆ ที่ปรากฏงานศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์สร้างซ้อนทับหรืออยู่ในที่เดียวกับงานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีไม่กี่แห่ง เป็นต้นว่า **แหล่งพระพุทธรูปฉายสระบุรี** ปรากฏภาพลงสีแดงรูปมือ ซึ่งเข้าใจว่าเป็นงานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อยู่บนผนังเพิงผาเดียวกันกับภาพพระพุทธรูป และภาพเขาร่องพระปรมาภิไธย นามอภิไธยของพระมหากษัตริย์และพระราชวงศ์แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ **ถ้าไวกิ้ง เกาะพีพี** กระบี่ ปรากฏภาพลงสีรูปเรือนานาชนิด เขียนขึ้นประมาณไม่เกิน ๑๐๐๐ ปี บนผนังเดียวกันกับการเขียนภาพลงสีแบบเงาที่รูปคนและสัตว์ซึ่งเป็นลีลาของงานศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ถ้าศิลปะ ยะลา ปรากฏภาพสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เป็นภาพกลุ่มคนเป่าลูกดอก เจื่อง่าธนู ฯ กลุ่มหนึ่งบนผนังในถ้ำที่มีภาพลงสีแดงเรื่องพระพุทธรูปประวัติและพุทธศาสนา เป็นภาพที่เขียนขึ้นเมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ จากตารางประมวลแหล่งศิลปะถ้าสมัยประวัติศาสตร์ เห็นได้ว่า งานศิลปกรรมส่วนใหญ่สร้างสรรคบนผนังและเพดานถ้ำหินปูนของภูเขาในภาคใต้และภาคกลาง ส่วนการสร้างสรรคงานบนเพิงผาและหน้าผาหินทราย ปรากฏมากในภาคอีสาน ทั้งนี้กล่าวได้ว่า ลักษณะทางภูมิศาสตร์ในแต่ละภาคมีส่วนต่อการกำหนดแหล่งในการสร้างสรรคงาน

อย่างไรก็ดีศิลปกรรมประเภทหนึ่ง คือ **รอยพระบาท** ที่เมื่อสร้างตามคตินิยมต้องใช้พื้นหินเป็นที่สร้างสรรคงานโดยใช้เทคนิคการจำหลักนูนลงไปในพื้นหินทราย/ศิลาแลง แหล่งรอยพระบาทที่เก่าแก่ที่สุดซึ่งมีหลักฐานการกำหนดอายุ ได้แก่ **รอยพระบาทสระมรกต** ปราจีนบุรี สร้างขึ้นราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ และ ณ บริเวณที่ไม่ห่างไกลจากแหล่งนี้ยังปรากฏงานศิลปกรรมที่สร้างสรรคขึ้นบนพื้นศิลาแลงที่ไม่ใช่รอยพระบาท แต่เป็นการขุดพื้นศิลาแลงให้เป็นสระเรียก **สระแก้ว** โดยจำหลักภาพช้าง มกร ลิง ฯ ในช่อกรอรอบขอบสระ นับเป็นศิลปกรรมบนหินที่แปลกแตกต่างออกไปจากแหล่งอื่น

เทคนิคการสร้างสรรคงาน

ศิลปะถ้าหรือศิลปะบนหินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทยมีเทคนิคการสร้างสรรคงาน ๒ อย่าง คือ การลงสี (pictographs) ซึ่งมักเรียกกันว่า ภาพเขียนสี และการทำรูปรอยลงในหิน (petroglyphs) หรือภาพจำหลัก งานศิลปะถ้าสมัยประวัติศาสตร์

The figure in silhouette called Phra Chai, believed to be the shadow of the Buddha, depicted on a rock shelter of Khao Lom, a limestone mountain, Saraburi Province.

ภาพงาที่บดสีแดงที่เรียกกันว่า พระฉาย เชื่อว่าเป็นพระฉาย (เงา) ของพระพุทธเจ้าติดอยู่บนเพิงผาหินที่เขาลม สระบุรี

ployed alone or together with the above-mentioned techniques, remains at some sites.

Some significant points concerning the techniques used in the creation of historic period rock art in Thailand are as follows :

1) A large number of historic period rock art sites contain petroglyphs, that is, among 33 site, thirteen contain only petroglyphs, seven contain only pictographs and nine contain both. Samples of sites containing the application of two techniques are as follows : Khao Ngu contains stucco of various designs which cover the relief images on the walls of the cave, and Tham Singkhon contains stucco with floral designs, embellished with ceramics and paintings.

2) In prehistoric rock art sites, petroglyphs employed two functional techniques, abrading and engraving, to portray figures and non-figures, while the pecking technique to create reliefs was frequently applied to rock in the historic period. Engraving on rock, especially the initials of the kings and the royal family, was fashionably in the Bangkok period.

3) Pictographs of the period commonly employed two functional techniques, drawing with pigments and paintings with polychrome colours, except in the following sites : Tham Chang, Tham Tra, Phu Phrabat (at Tham Chang shelter), and Khao Khuha. Each contains a single pictograph in monochrome red only.

4) Cutting off part of the natural rock in situ for the purpose of making artistic works on the rock was never practised in prehistoric times, but was practised in the historic period. This can be seen in rock art sites such as Phu Phrabat, Sa Kaep, Sa Morakot and Khao Khuha. The latter is wellknown to archaeologists as a rock-cut temple due to its function in former times. A small sandstone outcrop there contains part which was cut and transformed into a double cave that was employed occasionally for the performance of a religious ritual. On the middle wall inside one cave there is a red pictograph. It is surmised to be a modified form of a sacred Hindu symbol.

Apart from the above-mentioned points, it should be noted that in the making of historic period rock art, the techniques used tended to be suitable to the conditions at the sites and the purposes of the creators.

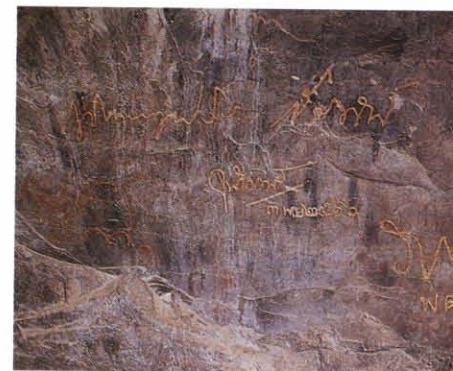
Significant Subjects Appearing in Historic Period Rock Art

Generally speaking, most of the rock art of the historic period can be readily identified. The majority are considered to constitute communal art, created to serve the community as a whole, therefore pictographs and petroglyphs were created for religious rituals, mainly Buddhist and Hindu. It is noted that the concepts of art are based on the traditional beliefs and cults of the locals who adopted the two religions and intermingled them with primitive beliefs. Thus rock art sites of the period chiefly contain idol-figures in various forms, followed by the symbolized figures of the cults.

People of some early states in Thailand, such as the so-called Dvāravatī in Central Thailand and the Northeast and Srivijaya in the South, practised Buddhism and created Buddhist art in various forms and styles. The most popular attitude of the Buddha images created on rocks was that of the reclining Buddha, two early sites bearing evidence are at Khao Ngu in Ratchaburi and Phu Po in Kalasin. Both express a Dvāravatī art style of the 7th c. A.D. At Khao Ngu, a stucco stylized figure of a *sal* tree with Rukkha-Devata (a deity who protects the tree) were placed on the wall over the relief of the reclining Buddha to indentify the scene as that of the Maha Parinirvana of the Lord Buddha. The images of the reclining Buddha commonly are in the same posture, *siha-sayana* (reclining on the right side as does a lion). However, there remains a peculiar relief of a reclining image at a shelter of Phu Khao, Kalasin, the image reclines on the left side. It is believed to be an image

Pictographs on the above-mentioned shelter showing handprints of the prehistoric period.
บนผนังเดียวกับพระฉายามีภาพมือประทับบนผนังของสมัยประวัติศาสตร์

Initials of King Rama V, King Rama IX, and members of the royal family (19th - 20th c. A.D.) inscribed on the wall of the same shelter.

พระปรมาภิไธยในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ และพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช และพระบรมวงศานุวงศ์ จารอยู่บนผนังเดียวกับพระฉาย

Stylized human and animal figures, believed to be the work of a prehistoric artist, on the wall inside the Viking Cave. The cave is wellknown for boat paintings of the historic period.

ภาพคนและสัตว์แสดงรูปร่างคร่าว ๆ ลีลาแบบ ศิลปกรรมก่อนประวัติศาสตร์ เขียนอยู่บนผนัง ในถ้ำไวคิง ซึ่งเป็นที่รู้จักกันดีว่ามีภาพวาดรูปเรือจำนวนมาก

This figure of a peculiar boat is probably a pictograph made by primitive people in the South, the Viking Cave.

ภาพเรือรูปร่างประหลาดนี้ อาจเป็นภาพลงสีเขียน โดยชนเผ่าดั้งเดิมในภาคใต้

ก็สืบต่อการสร้างสรรค์งานด้วยเทคนิค ๒ อย่างนี้ แต่มีรายละเอียดปลีกย่อยต่างกันและยังเพิ่มเทคนิคการสร้างสรรคงานด้านกรนำวัสดุต่าง ๆ ซึ่งพัฒนาขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์ เช่น ปูนปั้น, รัก, แผ่นทองคำเปลว, เซรามิกส์ มาปะติดบนผนังถ้ำโดยลำพังหรือประกอบภาพลงสี/ภาพจำหลัก เข้าลักษณะงานประดับตกแต่ง (decorative art) อีกโสดหนึ่งด้วย

เทคนิคการสร้างสรรคงานศิลปะบนหินของสมัยประวัติศาสตร์มีลักษณะน่าสนใจและยังแสดงให้เห็นพัฒนาการสร้างสรรคต่างออกไปจากของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ดังต่อไปนี้

๑. ภาพที่เกิดจากการสร้างสรรค์งานศิลปะบนหินด้วยเทคนิคการลงรูปรอยบนหิน (petroglyphs) พบมากแหล่งกว่าภาพที่เกิดจากเทคนิคการลงสี (pictographs) กล่าวคือ ในบรรดาศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ๓๓ แหล่ง สร้างภาพด้วยเทคนิคการลงรูปรอยบนหินอย่างเดียวนั้น ๑๓ แหล่ง ใช้เทคนิคการลงสีอย่างเดียวนั้น ๗ แหล่ง และ ๙ แหล่ง เป็นภาพสร้างสรรค์อันเกิดจากการใช้เทคนิคทั้งสองประกอบกัน ส่วนการสร้างสรรคงานด้วยเทคนิคการนำวัสดุมาปะติดเป็นดินว่า ปูนปั้น ได้แก่ แหล่งเขาขุขันธ์ ถ้ำวิมานจักรี เพชรบุรี ถ้ำสิงขรและถ้ำคูหา สุราษฎร์ธานี การปะติดด้วยดินเหนียวมีที่แหล่งถ้ำคูหา สุราษฎร์ธานี ส่วนการใช้ถ้ำยวมเซรามิกส์ปะติดบนเพดานถ้ำ มี ๒ แหล่ง ได้แก่ ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี และถ้ำสุวรรณคูหา พังงา

๒. ภาพที่เกิดจากการสร้างสรรค์ด้วยเทคนิคการลงรูปรอยในหิน (petroglyphs) นั้นของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ส่วนใหญ่ใช้เทคนิคย่อยที่เรียกว่าการฝน (abrading) ประกอบกับการจารหรือเซาะร่อง (engraving) มากกว่าวิธีอื่น มีเพียงแหล่งเดียวคือที่ผากระดาน

เลข พิชณุโลก ใช้เทคนิคการตอกหรือแกะ (pecking) ส่วนศิลปะบนผนังของสมัยประวัติศาสตร์ใช้เทคนิคการตอกหรือแกะเป็นภาพจำหลักนูนและนูนมากกว่าวิธีอื่น รองลงมาจึงเป็นการจาร (เซาะร่อง) ซึ่งมักใช้กับภาพการจารพระปรมาภิไธย-นามาภิไธย ที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์

๓. ภาพลงสีของศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์มีทั้งการเขียนเส้นด้วยสี (drawing) และการระบายสี (painting) ส่วนใหญ่ใช้สีหลายสี ไม่จำกัดเฉพาะแม่สีหรือสีแดง ดำ ดังที่นิยมในงานศิลปกรรมก่อนประวัติศาสตร์ เว้นแต่ ๕ แหล่งต่อไปนี้ที่ใช้สีเดียว คือ ถ้ำช้างเขียงใหม่ ภูพระบาท (ถ้ำช้าง) อุดรธานี ถ้ำตรา ตรัง ถ้ำเขาสามบาท ตรัง เขาควหา สงขลา เหล่านี้ใช้สีเดียวและสร้างภาพเพียงภาพเดียวเท่านั้น จะมีเพียงภาพสีขาวเดียวที่โนนสาวเอ้ ๑ ในแหล่งภูพระบาท อุดรธานี เป็นภาพหลายภาพเต็มผนัง แต่ก็เขียนซ้อนทับบนภาพสีแดงของสมัยก่อนประวัติศาสตร์

๔. การสร้างสรรค์งานบนหินของสมัยประวัติศาสตร์เกือบทั้งหมดทำขึ้นบนหินตามสภาพธรรมชาติ เว้นแต่ใน ๔ แหล่งต่อไปนี้ที่ใช้การสกัดหินจนเปลี่ยนไปจากสภาพเดิมก่อนที่จะสร้างงาน ได้แก่ แหล่งภูพระบาท อุดรธานี เขาควหา สงขลา สระแก้ว สระมรกต ปราชินบุรี ซึ่งบางแหล่งอย่างเขาควหา เข้าข่ายงานด้านวิศวกรรม คือ เจาะสกัดภูเขาให้เป็นช่อง ๒ ช่องเพื่อเป็นถ้ำ และสกัดปากทางเข้า เป็นร่องรับกรอบประตูไม้ แล้วสร้างภาพลงสีบนผนังถ้ำชุดแห่งนี้ ที่แหล่งสระแก้วเป็นการขุดพื้นศิลาแลงให้เป็นสระน้ำ แล้วสร้างภาพจำหลักกรอบขอบสระ ที่แหล่งภูพระบาทมีการสกัดพื้นหิน/เพิงหินทรายบางส่วนเพื่อใช้เป็นหลุมเสารองรับคานอาคารไม้ที่สร้างขึ้นในอดีต แสดงถึงการใช้สถานที่เป็นศาสนสถาน

of *Phra Mokkhalana*, the great monk and disciple of the Lord Buddha.

The remains of the Buddha Footprints are coincidental with Pali works written in Thailand which describe the Buddha's having left the impression of his foot in many places in the country. According to historical records, people in the country believed that a footprint was a testimony to the presence of the Buddha, who once visited this land and left his footprints as well as his doctrine for the benefits of the locals. They also believed that marks of the Buddha's feet stamped upon the rock surface had been naturally preserved; therefore this kind of Buddha Footprint was considered original, and thus is of higher value than those which one man-made. The carving footprint on laterite at Sa Morakot, Prachin Buri, is considered the earliest man-made Buddha Footprint in Thailand. It is a work of a Buddhist community of the early 8th c. A.D. According to a text of a datable inscription found at the site, the cultural interaction between Sri Lanka and the community was established and the tradition of creating and venerating a Buddha Footprint was probably obtained from Sri Lanka. It has been thought that the veneration of the Buddha Footprint was revived in the late Ayutthaya period (the 17th c. A.D.) when a Footprint was discovered in Saraburi. However, the recent discovery of a Footprint of the late Lop Buri to the early Ayutthaya period (12th–14th c. A.D.) at Khao Tapao, Lop Buri, by archaeologists of the Fine Arts Department has led to a new interpretation; that is, the tradition of veneration the Footprint initiated in Thailand in the 8th c. A.D. has been continuously followed since then. It should be noted that there has been no tradition of venerating the Vishnu footprint and / or the *Lakshmi pata* as in India, in spite of the fact that Hinduism was popular in some communities in Thailand.

Apart from the sites containing the image of the reclining Buddha and the Buddha Footprints there are rock sites of Buddhist communities

on which Buddhist themes have been depicted, such as at Tham Phra Phothisat where the Buddha is seated on a throne giving a discourse to Siva and Vishnu and at Khao Samorat where the Buddha stands near Avalokitesvara, Prajnaparamita and other Bodhisatvas.

There are only four rock art sites containing figures or scenes of Hindu significance. Three sites have petroglyphs: A *Vishnu Ananta Sayana* (a reclining Vishnu) is depicted at Phu Chong Na Yoi an *Uma-mahesawara* (Siva and his consort Uma seated on the bull Nandi) at Tham Wua Daeng and three seated Hindu deities at Mo E Daeng near Phra Vihar. Only a site at Khao Khuha contains a painting; this is said to be a modified form of a symbol of the Hindu Trinity. It is strange that the people of the Hindu communities in the past who were skillful at carving stone for buildings seldom practised that art on natural rock. One possible explanation is that they were too busy with works of art for buildings to create rock art. It may be concluded that for the performance of rites the Hindus preferred a man-made building to natural rock sites. Different from the Hindus were the Buddhist monks of the *Aranyavasi* sect, who preferred to live in the forest and played an important role in guiding Buddhist to make use of nature for a monastery, thus religious art was added to some of the natural caves/rock shelters which were maintained, and functioned as an element of ritual.

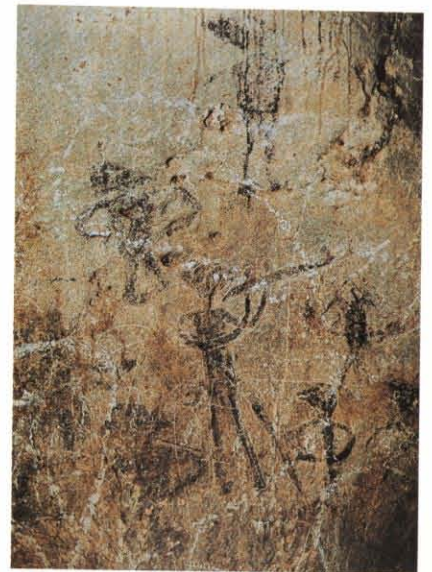
The rock art sites related to Hinduism and Buddhism date from the 7th c. A.D. In the late 11th c. A.D. the tradition of creating rock art disappeared among the Hindus in Thailand; two centuries later the Hindu communities faded out. On the other hand, the Buddhist communities expanded; Buddhists have preserved the tradition of creating rock art and have made use of the sites up to the present day.

Rock art sites which contain aesthetic works unrelated to religious concepts were obviously created in the late 19th c. A.D. Some initials of

A pictograph of a boat of the historic period at the Viking Cave, believed to be that of a Chinese junk, about 100 years old.

ภาพวาดรูปเรือสมัยประวัติศาสตร์ สันนิษฐานว่าเป็นรูปสำเภากจีน เมื่อประมาณ ๑๐๐ ปีมาแล้ว วาดบนผนังถ้ำไวกิง เกาะพีพีเล

A pictograph of a group of hunters at Tham Silp, Yala Province, thought to be prehistoric.

ภาพลึงสีลุกลุ่มนักล่าสัตว์ บนผนังถ้ำศิลปะ ยะลา สันนิษฐานว่าเป็นภาพสมัยก่อนประวัติศาสตร์

A painting related to the Buddha story depicted on the wall inside Tham Silp Cave.

ภาพพระพุทธประวัติเขียนบนผนังหินปูนในถ้ำศิลปะ

King Rama V and the royal family artistically engraved on rocks are said to be memorial records of visits to the sites. Other samples of rock art of the period which functioned as a record or as an aesthetic design for self-satisfaction appear at Tham Sam and Tham Viking. Though they were not communal art they convey a sense of local impressions of that time.

The Present Condition of Rock Art Sites and Guidelines to Preserve the Sites

Most of rock art sites of the historic period are situated in remote areas far from present-day settlements. They were unavoidably damaged by natural surroundings throughout the passage of time. Some rock art sites which had no public function were abandoned and deteriorated. After they were discovered and became of public interest, some sites were re-activated and developed in order to make use of them as sacred places for performing rituals and/or as tourist points.

Sites like Tham Singkhon, which once was employed as a forest monastery for Buddhists in the 17th–18th c. A.D., have been occupied by present-day monks and have become a part of a currently active monastery. The rock art inside Tham Singkhon Cave has also become a part of the monastery and is being maintained by the monks and the villagers nearby. To allow the monks to manage the sites is not wrong, for many sites in hands of monks have been rescued from the damage caused by man and nature. However, some sites are excessively used for ritual and art on the rock is then unintentionally destroyed. Moreover, incorrect treatment in preserving rock art, such as the application of oil colours to the paintings of rock art as has occurred on the relief of the reclining Buddha at Phu Wiang, detracts from its value.

The registration of a rock art site as a national monument is a fundamental management technique to protect a site. A few rock art sites have been so registered. Other efforts to preserve the sites being undertaken by the Archaeology Division of the

Fine Arts Department consist of conservation projects, projects for the development of sites into historical parks, and public awareness campaigns. It is necessary that the work be undertaken continuously and follow the results of research. The best way, however, to preserve rock art sites is to educate the public, making people aware of their value and stimulating them into protecting sites in their communities.

Bibliography

- Chaloupka, George. **From Palaeoart to Casual Paintings**. Monograph Series 1, Darwin : Northern Territory Museum of Arts and Sciences, 1984.
- Charoenwongsa, Pisit et al. **An Inventory of Rock Art Sites in Northeastern Thailand**. Prepared for SPAFA, Bangkok : Archaeology Division, Fine Arts Department, Thailand, 1985.
- Chutiwongs, Nandana. "The Buddha's Footprints, A Preliminary Study," **Ancient Ceylon No.10, Volume 4, 1990**. Colombo : Department of Archaeology, Sri Lanka.
- Diskul, Subharadis, Prof. M.C. **Art in Thailand : A Brief History**, 5th ed. Bangkok : Amarin Press, 1981.
- Krairiksh, Piriya. **A Guide to the Art and Antiquities in Thailand**, Bangkok : Thammasat University, 1987.
- Rohanadeera, M. "Some Trace of Anuradhapura Culture in the Dvaravati Kingdom in Ancient Thailand," **Ancient Ceylon No.7, Volume 4, 1990**, Colombo : Department of Archaeology, Sri Lanka.
- Srisuchat, Amara. "Prehistoric Rock Art in Thailand : A Reflection of Man and His Societies in the Past," **The Silpakorn Journal, Vol.33, No.4, September-October 1989**, Bangkok : The Fine Arts Department, Thailand.
- Srisuchat, Amara. **Rock Art at Khao Plara, Uthai Thani**. Bangkok : Archaeology Division, Fine Arts Department, Thailand, 1992.
- Srisuchat, Amara. "Study on Rock Painting in Thailand : Interpretation and Conservation." **Ancient Ceylon No.10, Volume 4, 1990**, Colombo : Department of Archaeology, Sri Lanka.

The latente pond called Sa Kaeo, situated outside the city moat of Muang Si Maha Bodhi, Prachinburi Province.

สระขุดบนพื้นศิลาแลง ที่เรียกว่าสระแก้วนี้ ตั้งอยู่นอกกำแพงเมืองศรีมหาโพธิ์ ปราจีนบุรี

Reliefs along the edge of Sa Kaeo, depicting stylized forms of animal figures.

ภาพสลักหินตามขอบของสระแก้ว แสดงรูปสัตว์ เป็นโครงร่างคร่าว ๆ

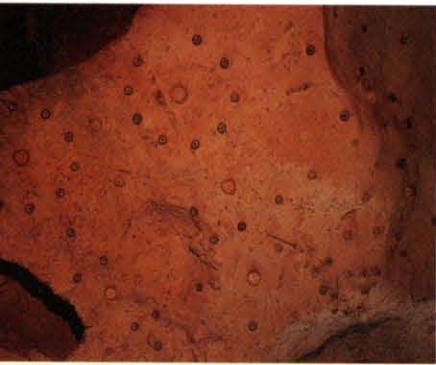
A petroglyph at Phu Pha Yon, Sakon Nakhon Province, is thought to be of the prehistoric period.

ภาพลวงรูปรอยในหินที่ภูผายอน สกลนคร สันนิษฐานว่าสร้างขึ้นในสมัยก่อนประวัติศาสตร์

The stone relief embellished with stucco at Khao Ngu is an example of rock art employing two techniques.

ภาพสลักรูปพระพุทโธไลยาสนมมีปูนปั้นประดับบนผนังถ้ำผาโต บนเขาสูง เป็นตัวอย่างงานศิลปะถ้ำที่ใช้เทคนิคสองแบบควบคู่กันไป

A number of ceramic bowls embellishing the ceiling of Tham Suwankhuka Cave, Phangnga Province.

ชามเซรามิกประดับเพดานถ้ำสุวรรณคูหา พังงา

Stucco with floral design and ceramics embellishing the ceiling of Tham Singkhon Cave, Surat Thani Province.

ภาพลายปูนปั้นมีเซรามิกประดับบนเพดานถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี

สร้างสรรค์บนหิน คือ ภาพจำหลักพระพุทธรูป หรือรูปรอยเท้าของพระพุทธรูปเจ้า ทำตามคติความเชื่อเรื่องกฤษณาภินิหาร แห่งมหาบุรุษ ผู้เป็นองค์ศาสดาว่าเคยเสด็จเหยียบย่างมาโปรดสัตว์โลก ณ ที่แห่งนี้มาแต่ครั้งพุทธกาลอันเป็นจุดก่อกำเนิดแห่งการประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูปศาสนาขึ้น ณ ดินแดนนั้น ๆ และรุ่งเรืองสืบเนื่องมา โดยทั้งประจักษ์พยานเป็นรอยเท้าหรือรอยพระบาทขนาดใหญ่เอาไว้บนแผ่นดิน การนับถือรอยเท้าของมหาบุรุษ หรือการสร้างรอยเท้าเพื่อเป็นสิ่งสักการบูชาเป็นคตินิยมในศาสนาทั้งของฝ่ายพุทธและฮินดู ชาวฮินดูนิยมสร้างวิษณุบาทและลักษมีบาทไว้บูชาและสักการะตามพิธีกรรม แม้ว่าชุมชนโบราณบนผืนแผ่นดินไทยรับเอาพุทธศาสนาเข้ามาพร้อม ๆ กับศาสนาฮินดู แต่ไม่ปรากฏการสร้างหรือบูชาวิษณุบาท/ลักษมีบาทตามคตินิยมฮินดู พบแต่พระพุทธรูป หากไม่ถือตามคติความเชื่อว่ามีมาแล้วแต่สมัยพุทธกาลการประดิษฐ์ฐานพระพุทธรูปบาทที่เก่าแก่ที่สุดตามหลักฐานโบราณคดี ได้แก่ พระพุทธรูปบาทหลักบนพื้นศิลาแลงที่สระมรกต ปราจีนบุรี มีอายุประมาณต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๔ หรือถือเอาตามศักราชที่ปรากฏในศิลาจารึกเนินสระบัว (มหาศักราช ๖๘๓ = พุทธศักราช ๑๓๐๔) ซึ่งพบในแหล่งเดียวกันจากข้อความในศิลาจารึกหลักนี้ เชื่อมสัมพันธ์กับหลักฐานการพบพระพุทธรูปบาท ทำให้มีแนวคิดที่ว่า คตินิยมในการสร้างและบูชารอยพระพุทธรูปบาทน่าจะได้รับอิทธิพลมาจากศรีลังกา และเป็นคตินิยมที่ได้รับการฟื้นฟูเฟื่องขึ้นมาอีกครั้งในสมัยอยุธยา เมื่อมีการพบรอยพระพุทธรูปบาทและสถาปนาขึ้นเป็นพุทธสถานในรัชสมัยพระเจ้าทรงธรรม (พ.ศ. ๒๑๖๓-๒๑๗๑) อย่างไรก็ดี จากการค้นพบศิลปะบนหินรูปพระพุทธรูปบาทที่เขาตะเภา ลพบุรี อีกแห่งหนึ่งเมื่อไม่นานมานี้ และสันนิษ-

ฐานว่า ประดิษฐ์ฐานมาตั้งแต่ต้นกรุงศรีอยุธยา หรือก่อนหน้าการสร้างกรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ให้แนวคิดเพิ่มเติมว่า คตินิยมในการบูชารอยพระพุทธรูปบาท มีสืบเนื่องกันมาแต่ครั้งโบราณเป็นวัฒนธรรมทางพุทธศาสนาสะท้อนอยู่ในงานศิลปกรรมที่สร้างสรรค์ขึ้นในอินเดียและศรีลังกามาก่อน และเมื่อแผ่มาถึงชุมชนโบราณที่รับนับถือพุทธศาสนาบนผืนแผ่นดินไทย ก็เข้ากันได้กับคตินิยมพื้นเมืองที่มีการสร้างและมีพิธีกรรมการบูชารูปรอยมือ/รอยเท้าที่มีประจักษ์พยานเป็นศิลปกรรมบนผนังหินของสมัยก่อนประวัติศาสตร์ รอยพระบาทบนพื้นหินที่สร้างขึ้นในแหล่งที่มีศิลปะเก่าสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เช่นที่ภูพระบาท/พระพุทธรูปบาทบัวบาน อุดรธานี แสดงให้เห็นการสืบเนื่องในการยึดถือสถานที่อันศักดิ์สิทธิ์เพื่อประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชน แต่ไม่อาจบอกได้ว่าเป็นชุมชนเดียวกันกับที่สร้างสรรค์งานต่างสมัยนี้ขึ้นในแห่งเดียวกัน

นอกจากรูปพระนอน พระบาท หรือรูปพุทธประวัติอื่น ๆ ซึ่งให้ความหมายรวม ๆ ว่า เป็นงานสร้างสรรค์ของชุมชนพุทธศาสนา โดยไม่แบ่งแยกว่าเป็นฝ่ายเถรวาทหรือมหายานแล้วยังมีการสร้างภาพที่สื่อความหมายมากขึ้น ได้แก่ การสร้างภาพพระโพธิสัตว์ควบคู่ไปกับภาพพระพุทธรูปบาทในถ้ำที่เขาสมอรัตน์ เพชรบูรณ์ การสร้างภาพพระพุทธรูปบาทเป็นประธานอยู่ในหมู่เทพเจ้าและเทพยดาของศาสนาฮินดูที่ถ้ำพระโพธิสัตว์ สระบุรี

ศิลปกรรมบนหินที่สร้างขึ้นตามคตินิยมในศาสนาฮินดู ของชุมชนสมัยประวัติศาสตร์พบน้อยกว่า ทั้ง ๆ ที่ชุมชนที่นับถือศาสนานี้นิยมสร้างสิ่งก่อสร้างด้วยหินขนาดใหญ่โตและนิยมสลักเสลาดกแต่งอาคารด้วยงานศิลปะอันเนื่องด้วยคตินิยมในศาสนา หาก

A red pictograph on the middle wall inside the rock-cut temple at Khao Khuha, believed to be a modified form of a symbol of the Trinity. ภาพหลงสีแดงบนผนังตอนกลางถ้ำชุดถ้ำหนึ่งของเขาคูหา สันนิษฐานว่าเป็นภาพสัญลักษณ์แทนเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ทั้งสามของศาสนาฮินดู

Relief of the reclining Buddha under the Sal tree at Khao Ngu, Ratchaburi Province, depicting a scene of Maha Parinivarna. ภาพสลักรูปพระพุทธไสยาสน์ใต้ต้นสาละที่ถ้ำผาโถบนเขานู ราชบุรี แสดงให้เห็นว่าเป็นภาพแสดงเรื่องตอนเสด็จดับขันธปรินิพพาน

The relief of the reclining Buddha at Pho Po, Kalasin Province, in the Dvaravati art style of the 7th - 9th c. A.D. ภาพสลักนูน พระพุทธไสยาสน์ที่ภูโป กาฬสินธุ์ เป็นงานศิลปกรรมแบบทวารวดี พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔

Relief of the reclining image at Phu Khao, Kalasin Province, believed to be an image of Phra Mokkhallana. ภาพสลักนูนรูปพระนอนที่ภูคว่า กาฬสินธุ์ เชื่อกันว่าเป็นภาพสลักรูปพระโมคคัลลาน

มองในมุขกลับก็อาจกล่าวได้ว่าที่เป็น
ดังนี้ คงเป็นเหตุผลเดียวกันกับที่กล่าว
มาแล้วในตอนต้นว่าเมื่อคนสมัยประ
วัติศาสตร์รู้จักสร้างอาคารขนาดใหญ่ใ
ใช้อาคารเป็นศาสนสถานควบคู่ไป
กับที่สร้างงานศิลปะ เป็นทั้งศิลปะประดับ
ตกแต่งอาคารให้งดงามและเป็นสื่อ
ในพิธีกรรมทางศาสนาจึงไม่จำเป็นต้อง
ใช้แหล่งที่เป็นถ้ำ/แผ่นพื้นหินธรรมชาติ
ในการสร้างงานอีกต่อไป และที่พบว่า
ชุมชนชาวพุทธสร้างงานศิลปะถ้ำมาก
กว่าเนื่องมาแต่คตินิยมเรื่องวัดป่าหรือ
ฝ่ายอรัญวาสี ที่ภิกษุสงฆ์ปัสสนาธุระ
นิยมการรุดงค์ไปตามป่าเขา พักแรม
ตามถ้ำและเพิงผาเพื่อหาความวิเวก
ในการปฏิบัติธรรม ครั้นบางตำแหน่ง
แห่งที่เป็นที่พำนักของภิกษุสงฆ์ที่นำ
เลื่อมใสนาน ๆ เข้าหรือโดยสม่าเสมอ
หรือเป็นสถานที่ ๆ เกิดเหตุการณ์อัน
ชวนให้เลื่อมใส พุทธศาสนิกชนจึง
ปรับเปลี่ยนให้ที่นั้นเป็นพุทธสถานหรือ
วัดตามสภาพธรรมชาติโดยประดิษฐาน
พระพุทธรูป หรือสร้างภาพจำหลัก ภาพ
วาด โดยใช้แผ่นพื้นผนังของถ้ำ/
เพิงผาเป็นที่รองรับขึ้นเพิ่มเติม คตินิยม
เช่นนี้คงมีอยู่แม้จนปัจจุบัน

ศิลปะถ้ำที่สร้างขึ้นโดยแสดง
เนื้อหาทางพุทธศาสนาชัดเจนมี ๒๐ แห่ง
มีทั้งภาพจำหลัก ภาพหลงสี ภาพปะติด
บางแหล่งใช้เทคนิคหลายอย่างรวม ๆ
กัน เช่น ที่ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี เขานู
ราชบุรี ที่สร้างโดยแสดงเนื้อหาตาม
ศาสนาฮินดู มีอยู่ ๔ แห่ง เป็นภาพจำ
หลัก ๓ แห่ง และภาพหลงสีแห่งเดียว
คือที่เขาคูหา สงขลา เป็นภาพสัญลักษณ์
เชื่อว่าทั้ง ๔ แห่งนี้ ใช้เป็นศาสนสถาน
หรือเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ทางศาสนา
ในสมัยที่สร้างงานศิลปกรรมนั้นอย่าง
แน่นอน

ศิลปะถ้ำอันเนื่องในศาสนา
ฮินดูบนผืนแผ่นดินไทย มีอายุสมัยการ
สร้างเก่าแก่ พอ ๆ กับศิลปะถ้ำในพุทธ

ศาสนา คือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒ แต่
สิ้นสุดก่อนคือ ราวพุทธศตวรรษที่ ๑๖
หรือก่อนการสลายตัวของชุมชนที่นับถือ
ศาสนาฮินดูในพุทธศตวรรษที่ ๑๘
ขณะที่ชุมชนพุทธศาสนาดำรงสืบต่อ
มาจนถึงปัจจุบัน และแหล่งศิลปะถ้ำ
ที่เคยเป็นพุทธสถานแต่อดีตหลายแห่ง
ยังคงสภาพของพุทธสถาน

ในสมัยรัตนโกสินทร์ ตั้งแต่
รัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอม
เกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ แห่งราช
จักรีวงศ์ เกิดศิลปะบนหินแบบใหม่ขึ้น
คือ การจารพระปรมาภิไธยของพระ
มหากษัตริย์และพระนามาภิไธยของ
พระราชวงศ์ บนผนังหินในถ้ำ/เพิงผา
อักขระเหล่านี้จารอย่างงดงามมีลวดลาย
ประกอบ บางครั้งฝังแผ่นทองคำเปลว
ลงในร่องรอยที่จาร ส่วนที่เป็นภาพ
ศิลปะขัด ๆ ก็มี เป็นภาพหลงสีหลายสี
ทั้งที่ทำขึ้นเพื่อซ่อมแซมของเดิมและ
เขียนขึ้นใหม่ เช่น ที่ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี
ส่วนที่ถ้ำลำ พังงา เป็นภาพวาดที่ไม่
เกี่ยวกับศาสนา หรือพิธีกรรมทางศาสนา
เป็นงานศิลปะที่เขียนขึ้นเพื่อสุนทรีย์
อย่างแท้จริง ถึงกระนั้นก็เป็นกรบันทึก
ภาพชีวิตของคนในชุมชนของผู้สร้าง
สรรพกิจงานตลอดจนโลกทัศน์ของศิลปิน
ต่อศิลปะและธรรมชาติแวดล้อมใน
สมัยนั้นได้เป็นอย่างดี

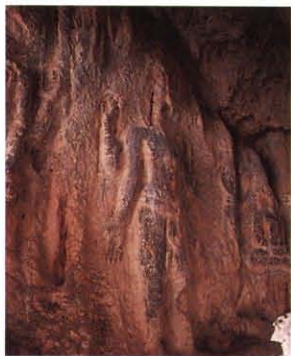
ปัจจุบันสภาพและ การอนุรักษ์

ศิลปะถ้ำหรือศิลปะบนหิน
สมัยประวัติศาสตร์ ส่วนใหญ่เคยอยู่
ในสภาพแวดล้อมที่เป็นป่าเขา ห่าง
ไกลชุมชน แต่เมื่อมีการค้นพบ และมี
ผู้ตระหนักถึงความสำคัญตั้งแต่ระดับ
ท้องถิ่นจนถึงระดับชาติ ทำให้เกิดการ
พัฒนาแหล่ง เพื่อประโยชน์ใช้สอย
ใน ๒ ลักษณะคือ เป็นศาสนสถานหรือ
สถานที่ศักดิ์สิทธิ์อย่างหนึ่งและเป็น
แหล่งทัศนศึกษาอีกอย่างหนึ่ง การ

Relief of the Buddha seated on a throne preaching to Siva, Vishnu and Gandharvas, inside Tham Phra Photisat Cave, Saraburi Province.

ภาพสลักพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ ทรงแสดงธรรมโปรดพระศิวะ พระวิษณุ และคนธรรพ์ เป็นภาพสลักบนผนังในถ้ำพระโพธิสัตว์ สระบุรี

A Standing Buddha image and Bodhisattvas carved on a pillar shaped like a stalagmite in a limestone cave on Khao Samorot Mountain, Petchabun.

พระพุทธรูปประทับยืน พระโพธิสัตว์ จำหลัก อยู่รอบเสาหินงอกหินย้อย ในถ้ำหินปูนบนเขาสมอรัตน์ เพชรบูรณ์

พัฒนาแหล่งในลักษณะแรก ส่วนใหญ่เกิดจากชุมชนท้องถิ่นที่มีศรัทธาตามความเชื่อของตำนาน/เรื่องเล่า ขานสืบต่อกันมาของแหล่งนั้น ๆ ซึ่งเคยเป็นศาสนสถานมาแต่เดิม ถ้าที่มีงานศิลปกรรมบางแห่งได้รับการขนานนามว่า “วัดถ้ำ” เป็นต้นว่า วัดถ้ำสิงขร ถือเอาบริเวณถ้ำเป็นที่ตั้งของวัด หรือใช้คูหาของถ้ำ (ที่มีงานศิลปกรรม) เป็นวิหาร ประดิษฐานพระพุทธรูปประธานของวัด โดยส่วนอื่น ๆ ของวัด เช่น โบสถ์ สังฆาวาส อยู่ติดเขาติดกับถ้ำแห่งนั้น การพัฒนาแหล่งศิลปะถ้ำให้เกิดประโยชน์ใช้สอยในลักษณะนี้ ทำให้แหล่งดังกล่าวอยู่ในความดูแลของวัดและชุมชนท้องถิ่น ในกรณีนี้ปัญหาที่ตามมาคือ บางแห่งขาดความรู้ ความเข้าใจในคุณค่าทางศิลปะ มุ่งประโยชน์ใช้สอยมากเกินไป งานศิลปะถูกทำให้เสื่อมค่าโดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นต้นว่า การปิดทองทับลงบนภาพสลักส่วนที่เป็นองค์พระ เช่น ที่เกิดกับภาพลงสีรูปพระนอนที่เขารับร้อ ชุมพร หรือ การซ่อมแซมงานศิลปะโดยทาสีทองทับองค์พระ เช่น ที่ภูป้อ กาฬสินธุ์ อย่างไรก็ตาม มีแหล่งศิลปะถ้ำจำนวนไม่น้อยที่เดียวที่เมื่อวัดและชุมชนท้องถิ่นเข้ามาดูแลจัดการ เท่ากับเป็นการพิทักษ์แหล่งไว้ไม่ให้ถูกทำลายหรือเสื่อมค่าได้ทางหนึ่งการพิทักษ์แหล่งอีกทางหนึ่ง คือ การประกาศขึ้นทะเบียนแหล่งให้เป็นโบราณสถานของชาติซึ่งทางราชการเป็นผู้ดำเนินการแต่ที่ได้ดำเนินการไปแล้วยังมีไม่มาก ความสนใจและตื่นตัวของประชาชนต่อการไปทัศนศึกษา ณ แหล่งศิลปะถ้ำตามข่าวการค้นพบ ทำให้บางแหล่งได้รับการพัฒนา เป็นต้นว่า ตัดถนน ทำทางเข้าสู่แหล่งให้สะดวกมากขึ้น มีสิ่งอำนวยความสะดวกปลูกสร้างขึ้นใกล้ ๆ แหล่ง เช่น บ้านโถทางขึ้นสู่แหล่ง หองน้ำ ฯ ตลอดจนงานปรับปรุงบริเวณรอบ ๆ ให้เป็นระเบียบ

เรียบร้อย มีการนำแนวทางการจัดการแหล่งแบบอุทยานประวัติศาสตร์เข้ามาใช้กับแหล่งศิลปะถ้ำ ที่กรมศิลปากรดำเนินการไปแล้วคือ อุทยานประวัติศาสตร์ภูพระบาท อุทยานแห่งชาติแหล่งศิลปะถ้ำหรือการจัดการมรดกทางวัฒนธรรมประเภทนี้เพื่อให้เป็นประโยชน์ต่อประชาชน ต้องคำนึงถึงหลักการอนุรักษ์แหล่งเช่นเดียวกับการอนุรักษ์โบราณสถาน การดำเนินการพัฒนาอย่าง *ไม่มาก-ไม่น้อย* เป็นแนวคิดสำคัญที่ช่วยยืดอายุของงานศิลปะถ้ำ การศึกษาค้นคว้าอย่างจริงจังและการรณรงค์ให้ประชาชนตระหนักถึงคุณค่าของศิลปะถ้ำเหล่านี้ จนเกิดความรักหวงแหน เป็นวิธีการที่ดีกว่าวิธีอื่นใดในการรักษาแหล่งศิลปะถ้ำทั้งหมด

Relief of Siva and Uma seated on the bull, Nandi, at Tham Wu Daeng, Nakhon Ratchasima Province.

ภาพสลักรูปพระศิวะและพระนางอุมาประทับบนหลังโคหนที บนผนังใต้เพิงหิน ถ้ำวัดแดง นครราชสีมา

Relief of tree figures at Mo-E Daeng, a cliff near the Phra Vihar, believed to be a creation related to a religious concept.

ภาพสลักบุคคล ๓ คน ที่หน้าผามออีแดง ใกล้เขาพระวิหาร สันนิษฐานว่า สร้างขึ้นตามคตินิยมในลัทธิศาสนา

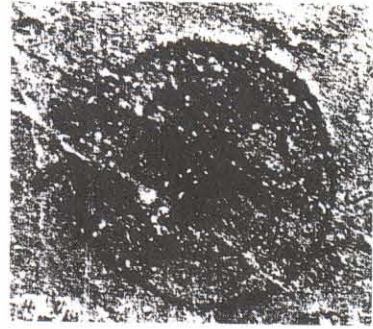

3961112701

Enthroned Buddha in Tham Khuha cave, Surat Thani Province.

พระพุทธรูปประทับนั่งบนบัลลังก์ เป็นภาพดินปั้น ประดับผนังถ้ำคูหา สุราษฎร์ธานี

Pictograph at Tham Tra, Trang Province, in its original condition.

ภาพลงสีที่ถ้ำตรา สภาพเดิมเมื่อแรกค้นพบ

The present condition of the pictograph at Tham Tra. It was deliberately damaged by a local person who wanted to prove whether or not the pictograph could be erased

สภาพปัจจุบันของภาพลงสีบนผนังถ้ำตรา ภาพถูกขีดถูจนลบเลือน โดยบุคคลที่ต้องการทดลองว่าตนจะลบภาพนี้ได้หรือไม่ เป็นการทำลายงานศิลปะถ้ำแห่งนี้ลงอย่างน่าเสียดาย

A pictograph at Tham Sam, Phangnga Province, expresses a sense of nature.

ภาพลงสีที่ถ้ำลำ พังงา เป็นภาพแสดงออก อย่างเป็นธรรมชาติ

สมบัติห้องสมุดรัฐสภา

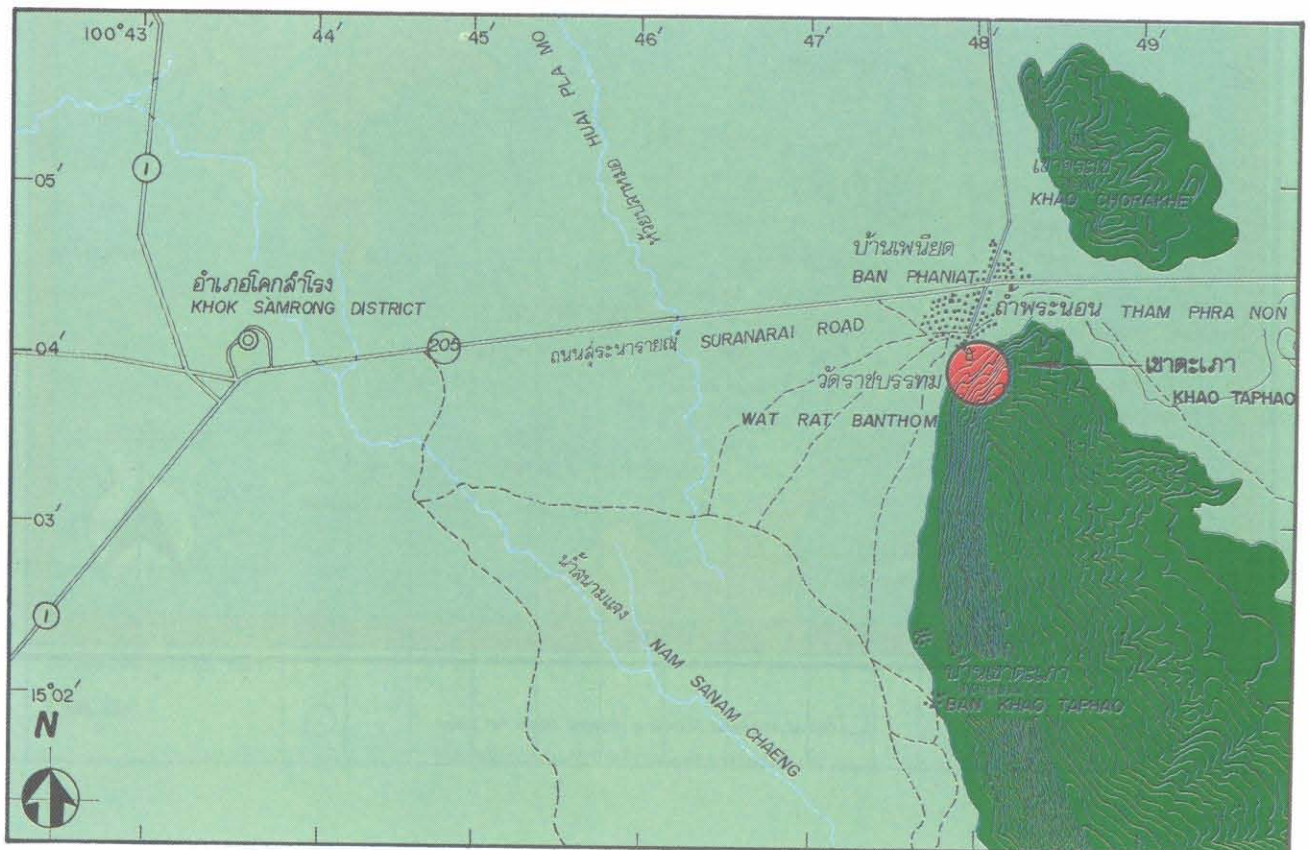
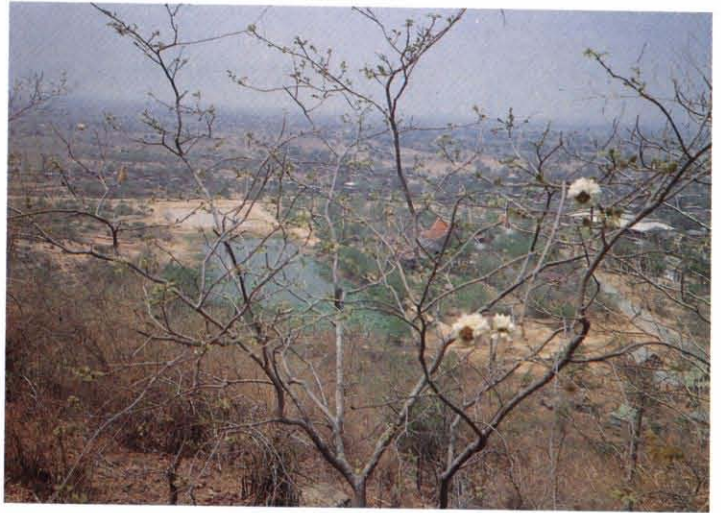
ตารางแสดงข้อมูลเบื้องต้นของแหล่งศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์

ลำดับ ที่	ชื่อแหล่ง/จังหวัด	ลักษณะตำแหน่ง/ทำเลที่สร้างงาน						เทคนิคการสร้างสรรคงาน										
		ผนังถ้ำ	เพดาน ถ้ำ	ปากถ้ำ	เพิงผา	หน้าผา	ก้อน หิน	พื้นหิน	ภาพลงสี			ภาพจำหลัก			ภาพปะติด			
									เขียน ด้วยสี	เส้น ระบายสี	รู นูน	บูน	เซาะร่อง (จาร)	สกัด	ปูน ปั้น	ดิน- เหนียว	เซรามิกส์ (ถ้วย- ชาม)	
๑.	ถ้ำช้าง เชียงใหม่				○													
๒.	เขาสมอรัตน์ เพชรบูรณ์	○																
๓.	พระพุทธบาทภูควายเงิน เลย																	
๔.	พระพุทธบาท อุดรธานี						○	○										
๕.	พระพุทธบาทบัวบาน อุดรธานี							○										
๖.	ภูเวียง ขอนแก่น					○												
๗.	ภูพระ ชัยภูมิ				○													
๘.	ภูค่าว กาฬสินธุ์				○													
๙.	ภูป้อ กาฬสินธุ์				○													
๑๐.	ภูจอง นายอย อุดรธานี				○													
๑๑.	ถ้ำวัวแดง นครราชสีมา				○													
๑๒.	มอ้อแดง ศรีสะเกษ				○													
๑๓.	สระมรกต ปราจีนบุรี				○			○										
๑๔.	สระแก้ว ปราจีนบุรี				○			○										
๑๕.	เขาคะเบา ลพบุรี				○			○										
๑๖.	พระพุทธบาท สระบุรี				○			○										
๑๗.	ถ้ำพระโหด สระบุรี	○																
๑๘.	พระพุทธฉาย สระบุรี				○													
๑๙.	เขานู ราชบุรี	○	○															
๒๐.	ถ้ำผานางจิ้งีร์ เพชรบุรี	○	○															
๒๑.	เขารับร้อ ชุมพร	○	○															
๒๒.	ผาธารเสด็จ สุราษฎร์ธานี	○	○			○												
๒๓.	ถ้ำคูหา สุราษฎร์ธานี	○	○															
๒๔.	ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี	○	○															
๒๕.	ถ้ำลำ พังงา	○	○															
๒๖.	ถ้ำสุวรรณคูหา พังงา	○	○															
๒๗.	ถ้ำไวกัง เกาะพีพีเล กระบี่	○	○															
๒๘.	ถ้ำตวา ตรัง	○	○															
๒๙.	ถ้ำเขาสามบาท ตรัง	○	○															
๓๐.	ถ้ำคูหาสวรรค์ พัทลุง	○	○															
๓๑.	เขาคูหา สงขลา	○	○															
๓๒.	ถ้ำ ปปร (วัดถ้ำคูหาภิมุข) ยะลา	○	○															
๓๓.	ถ้ำศิลา ยะลา	○	○															

Map of Thailand Showing Historic Rock Art Sites
แผนที่ประเทศไทยแสดงแหล่งศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์

- ▽ แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งเขาตะเกา
- ▷ ทิวทัศน์พื้นที่ลุ่มจากมุมมองบนยอดเขา
- ▷ มณฑลประกอบพระพุทธรูปบาทและภาพสลักหินหน้าเขาตะเกา

เขาตะเกา ลพบุรี Khao Taphao, Lop Buri

ภูมิที่ตั้ง

เขาตะเกาเป็นเทือกเขาหินทรายทอดตัวตามแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ มีความยาว ๑๒ กิโลเมตร ยอดสูงสุดบริเวณกลางเขาสูง ๔๘๓ เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง

แหล่งศิลปะถ้ำอยู่บริเวณหัวเขาทางตะวันตกเฉียงเหนือ ซึ่งพื้นดินล่างเป็นที่ตั้งของวัดราชบรรทม ในเขตหมู่ที่ ๓ บ้านเพนียด ตำบลเพนียด อำเภอโคกสำโรง จังหวัดลพบุรี ที่รัฐ ๑๕ องศา ๔ ลิปดา ๐๐ พิลิปดาเหนือ และแวง ๑๐๐ องศา ๔๘ ลิปดา ๑๐ พิลิปดาตะวันออก

บริเวณที่มีงานศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์เป็นภาพสลักบนหินในพระพุทธรูปศาสนาที่มีอยู่ ๒ ตำแหน่งสำคัญคือ ณ ก้อนหินตั้งบนพื้นดินติดเชิงเขาซึ่งถูกรอบหุ้มโดยมณฑป เรียกว่ามณฑปพระพุทธรูป และ ณ ผาหินเหนือพื้นดินขึ้นไป

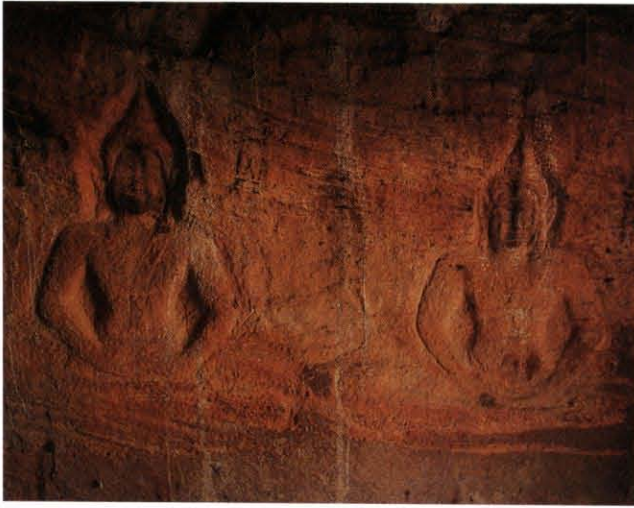
สู่แหล่ง

จากอำเภอโคกสำโรง ลพบุรี ไปทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ตามทางหลวงหมายเลข ๒๐๕ (ถนน

สุระนารายณ์) ระยะทาง ๙ กิโลเมตร ถึงหลักกิโลเมตรที่ ๑๙๘ มีทางแยกขวาข้างโรงเรียนบ้านเพนียด ระยะทาง ๙๐๐ เมตร ถึงวัดราชบรรทม และถึงก้อนหินที่มีภาพสลักซึ่งมีมณฑปครอบหุ้มเชิงเขา จากจุดนี้ขึ้นสู่แหล่ง ณ ผาหินโดยบันไดปูนครึ่งทาง (๒๘๓ ขั้น) และต่อด้วยการปีนเข้าอีกครึ่งทาง

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

ชาวท้องถิ่นเรียกเขาตะเกาอีกอย่างหนึ่งว่า เขาสำเภาล่ม หรือ เขาตะเกาล่ม เนื่องจากมีรูปคล้ายสำเภาตะแคงล่ม และเข้ากันได้กับนิทานพื้นบ้านลพบุรีเรื่องสำเภาเรือขันหมากของเจ้ากรุงจีน มาล่มที่นี่ กลายเป็นภูเขาเรียกต่อกันมาว่าเขาตะเกาล่มหรือเขาตะเกา บริเวณเขาที่เป็นแหล่งศิลปะถ้ำดังกล่าว ชาวท้องถิ่นเรียกเขาเพนียดตามชื่อหมู่บ้านเชิงเขา เพราะเล่าขานต่อกันมาว่า ในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จมาคล้องช้างในบริเวณนี้ ส่วนชื่อวัดราชบรรทมก็มีได้มาจากรูปสลักพระนอนหรือพระพุทธรูป ณ ผาหินบนเขาบริเวณนี้

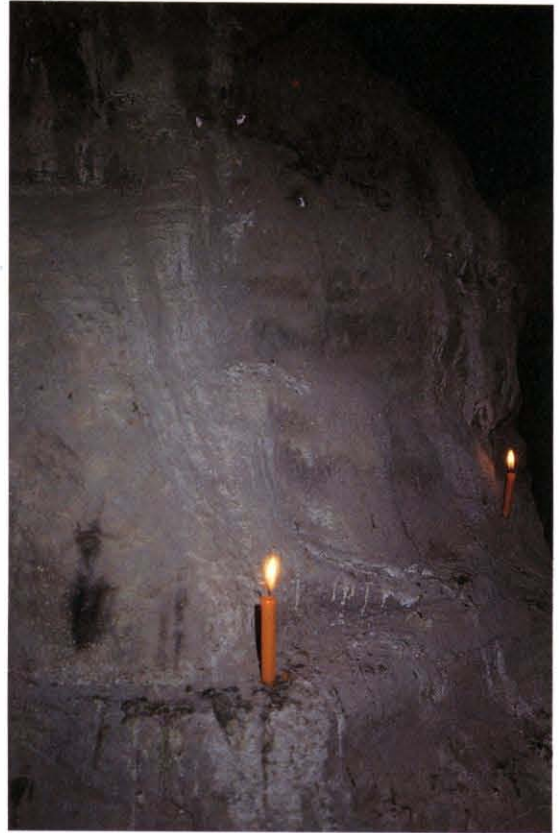
- ◁ ภาพสลักรอบฐานพระบาท ภาพที่ ๑ และ ๒ ทาง ตะวันออก
- ▽ ภาพสลักพระพุทธรูปด้านใต้
- ▽ ภาพสลักพระพุทธรูปด้านตะวันตก

ลักษณะศิลปกรรม

ภาพสลักบนหินแบ่งเป็น ๒ กลุ่ม ตามตำแหน่งที่ตั้ง กล่าวคือ

กลุ่มแรก เป็นภาพสลักนูนต่ำบนโขดหินหรือก้อนหินที่ตั้งติดพื้นดินซึ่งปัจจุบันมีมณฑปครอบทับก้อนหินขนาดสูงจากพื้นดิน ๑.๖๕ เมตร และกว้าง ๕.๕๐ เมตร รอบ ๆ ก้อนหินสลักเป็นภาพพระพุทธรูป ๘ องค์ เมื่อสร้างมณฑปครอบทับได้ก่อกำแพงทึบล้อมรอบก้อนหิน มีช่องทางเข้าแคบ ๆ ด้านเดียวพอจะเข้าไปดูภาพสลักได้ ทำให้ทราบว่าภาพสลักพระพุทธรูป ๘ องค์นี้เป็นพระพุทธรูปนูนต่ำ ประทับนั่งปางสมาธิ ๓ องค์อยู่ทางตะวันออก (มีความสูงและหน้าตักดังนี้ ๑.๒๒ x ๑.๐๔ เมตร, ๑.๑๒ x ๑.๐๗ เมตร, ๑.๐๙ x ๐.๙๘ เมตร) ๑ องค์อยู่ทางด้านใต้ (ขนาด ๐.๐๗ x ๐.๕๓ เมตร) ถัดไปเป็นพระพุทธรูปประทับยืนคล้ายปางลีลา (ขนาด ๐.๐๙ x ๐.๘๐ เมตร) ห่างออกไป ๒๘ เซนติเมตรเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ๒ องค์ อยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ (ขนาด ๑.๑๕ x ๐.๘๐ เมตร และ ๑.๐๖ x ๑.๐๖ เมตร ตามลำดับ) ต่อด้วยบันไดทางขึ้น ๗ ขั้น ก่อขึ้นไปสู่พระพุทธรูปที่อยู่อบนบน ถัดจากบันไดเป็นภาพสลักโกไลบนบนผนังเป็นรูปพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย (ขนาด ๑.๒๐ x ๐.๗๕ เมตร) ภาพสลักพระพุทธรูปรอบก้อนหินนี้อยู่สูงขึ้นมาจากพื้นดินตั้งแต่ ๓๐ เซนติเมตรถึง ๑.๒๓ เมตร

ตอนบนของก้อนหินที่มีภาพสลักพระพุทธรูปโดยรอบนี้เป็นแผ่นหินทรายขัดเรียบขนาด ๕.๕๐ x ๓.๒๐ เมตร ตอนกลางมีการแกะเนื้อหินให้บุ๋มลึกลงไปเป็นรูปรอยเท้าคนขนาดยาว ๑.๖๕ เมตร กว้าง ๗๐ เซนติเมตร เป็นรอยเท้าข้างซ้าย แสดง ๒๖

- ▽ ภาพสลักพระพุทธรูปองค์ที่อยู่ใกล้บันไดทางขึ้นสู่พระบาท
- ▽ ภาพสลักพระพุทธรูปด้านตะวันตก
- ▽ รอยพระพุทธรูป สลักบนแท่นหิน
- ▽ การคัดลอกภาพจารูปรูปพระพุทธรูปประวัติตอนเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ

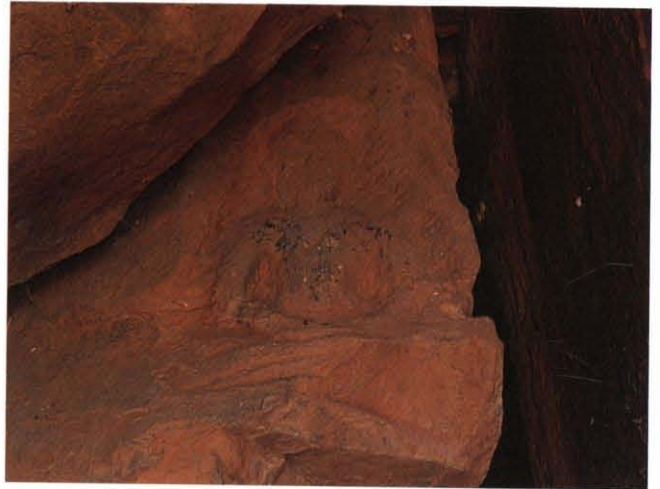
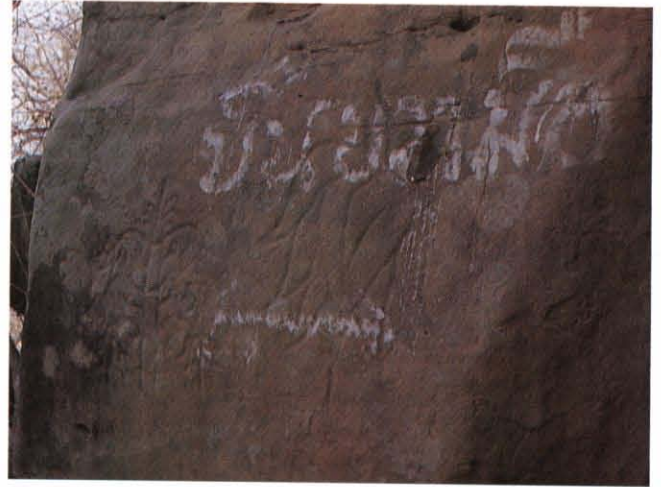

นิ้วทั้งห้าและรอยบุ้มกลางเท้าแบบรอยเท้าคนธรรมดา แต่มีขนาดใหญ่ ไม่มีลวดลายใด ๆ เพียงแต่ลงรักดำปิดทับเนื้อหินเต็มพื้นที่รอยเท้า ซึ่งชาวท้องถิ่นเชื่อกันว่าเป็นรอยพระพุทธรูปบาท

กลุ่มที่สอง เป็นภาพสลัก ผนังหิน บนเขาด้านตะวันตก ณ ที่นี้ ประกอบด้วยส่วนที่เป็นผนัง เพิงผา คูหาเล็ก ๆ บริเวณที่มีภาพสลักอยู่ในขอบเขต ๑๗ เมตร จากทางด้านใต้เป็นภาพจาร (engraving) ลงไปในเนื้อหินเป็นลายเส้นรูปม้าและคน ๒ คนบนหลังม้า คนหนึ่งแต่งเครื่องทรงประดับศีรษะ สันนิษฐานว่าเป็นภาพพระพุทธรูปประวัติตอนพระพุทธเจ้าเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ มีนายจันนะและม้ากัณฐกะเสด็จส่งพระพุทธองค์ ภาพนี้มีขนาด ๒.๒๔ x ๐.๙๐ เมตร สูงจากพื้นขึ้นมา ๑.๒๕ เมตร ถัดมาอีก ๕.๖๐ เมตร เป็นภาพสลักโดยวิธีจาร เป็นภาพสลักขึ้นในสมัยรัชกาลปัจจุบัน (รัชกาลที่ ๙ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์) มีอักษร น.น. ๒ ตัว อยู่กับภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ สูงจากพื้นขึ้นมา ๑.๓๐ เมตร มีขนาด ๓๐ x ๓๕ เซนติเมตร ถัดจากภาพนี้ไปอีก ๗.๔๐ เมตร ถึงบริเวณ

- ◁ พระพุทธรูปไสยาสน์บนเพิงหิน เขาตะเกือก
- ▽ ภาพจารรูปลงต้นไม้ ซ้อดอกลำไย
- ▽ ภาพสลักพระพุทธรูปนอนต่ำในคูหาบนเขาตะเกือก
- ▷ การบูชาพระพุทธรูปตามประสาชาวบ้าน

ที่เป็นแผ่นหินราบเรียบได้เพิงหินมีภาพสลักนูนเป็นรูปพระนอน ยาว ๒.๓๐ เมตร กว้าง ๐.๖๖ เมตร อยู่สูงขึ้นมาจากพื้น ๓.๘๑ เมตร องค์พระนอนอยู่ใต้เพิงหินที่มีขนาดสูง ๑.๗๐ เมตร และกว้าง ๓.๔๐ เมตร จึงมีเนื้อที่พอที่ศิลปินจะนั่งสลักพระพุทธรูปได้โดยสะดวก พระนอนองค์นี้หันพระเศียรไปทางทิศใต้ เอนพระองค์โดยใช้พระกรและพระหัตถ์ซ้ายหนุนพระเศียร พระอุษณีษะสูงเป็นรูปชี่กผลมะนาวต่อด้วยยอดรัศมีรูปเปลว เม็ดพระศกเล็ก มีไรพระศกเป็นกรอบหน้า รายละเอียดบนพระพักตร์ชัดเจน พระกรรณยาวเกือบจรดพระอังสา ครองผ้าแบบห่มเฉียงแนบพระองค์ แต่แสดงให้เห็นผ้าครองครบทุกชั้น นับตั้งแต่สังฆาฏีเป็นแถบยาวจรดพระนาภีรัดประคดเป็นขอบว่าใต้พระนาภี จีบหน้าอันตราวาสก (สบง) เป็นแนวยาว และชายผ้าอุตราสงค์และอันตราวาสกซ้อนทับกัน ปลายบานงอน พระบาทขวาวางทับพระบาทซ้ายในแนวฉาก ตลอดองค์พระลงรักดำทับ มีรอยปิดทองทับทั้งทองเก่าและใหม่ บนแผ่นหินรอบองค์พระมีปูนขาวทาฉาบ ซึ่งเป็นฝีมือของคนรุ่นปัจจุบัน

ต่อจากปลายพระบาทพระนอนจนสุดแผ่นหินเพิงผาเป็นคูหาเล็ก ๆ ลึกเข้าไป ๓.๗๖ เมตร ปากคูหากว้าง ๑.๑๐ เมตร ตอนในสุดของคูหากว้าง ๓.๙๐ เมตร ที่ผนังด้านใต้มีหินยื่นออกมา มีภาพสลักพระพุทธรูปนอนต่ำประทับนั่งขัดสมาธิราบสูง ๕๐ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๔๕ เซนติเมตรสลักไม้แล้วเสร็จ เข้าใจว่าหินแตกออกขณะแกะสลักจึงเล็กรา บริเวณปากคูหาด้านตะวันตกเฉียงใต้มีภาพสลักแบบจาร (engraving) เป็นรูปปลายต้นไม้และซ้อดอกลำไย ดอกดวงดิ่งลงประหนึ่งดอกไม้ร่วง

หลักฐานประกอบ

พบพระพุทธรูปโคลนหินทรายเป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิหน้าคปรกและพระพุทธรูปประทับยืน ลักษณะพุทธศิลป์แบบศิลปะสมัยลพบุรีราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ นอกจากนั้นยังพบรอยเจาะหินที่ใช้เครื่องมือที่เป็นของแข็งทำให้เกิดรูและรอยแตก แสดงถึงการสกัดหินภูเขา (ตะเกือก) เพื่อนำไปเป็นหินวัตถุดิบในการทำพระพุทธรูปหินทราย

ความหมาย

ตำแหน่งที่ตั้งของเขาตะเกือกถือได้ว่าเป็นจุดสำคัญในการผ่านทางไปมาระหว่างภาคกลาง

ภาคอีสาน และภาคเหนือ เมื่อมีคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปด้วยหินทรายเกิดขึ้น เขาตะเกือกจึงเป็นแหล่งหินวัตถุดิบที่สำคัญ พบหลักฐานการนำหินจากภูเขาแห่งนี้ไปใช้สลักประติมากรรมมาตั้งแต่สมัยลพบุรีหรือราวพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๘ สืบต่อมาจนถึงสมัยอยุธยา

ภาพสลักทั้งบนก้อนหินเชิงเขาและบนผาหินบนเขา น่าจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา เนื่องจากมีลักษณะพุทธศิลป์แบบอยุธยา

ไม่มีหลักฐานอื่นใดที่จะกำหนดได้ว่าพระพุทธรูปสร้างก่อนหรือหลังสมัยอยุธยา ถ้าหากถือเอาตามภาพสลักพระพุทธรูปรอบ ๆ ฐานพระบาทว่าอาจสร้างสมัยเดียวกัน (หรือพระบาทสร้างมาก่อนเล็กน้อย) สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างในสมัยอยุธยา

ภาพสลักรูปพระนอน มีลักษณะผิดแปลกไปจากคตินิยมการสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์คือ พระพุทธรูปมีได้อยู่ในท่าสี่นไสยา หรือนอนตะแคงข้างขวา แต่กลับนอนตะแคงข้างซ้าย และพระเศียรก็มีได้หันไปทางทิศอุดร (ทิศเหนือ) ตามคัมภีร์ตอนพระพุทธรูปองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน นอกจากรูปดวงดอกไม้ ซึ่งคล้ายดอกกาละร่วง ซึ่งสลักอยู่บริเวณผาใกล้ ๆ แล้วก็ไม่มีเครื่องประกอบอื่นที่เข้ากันได้กับคติเรื่องปางปรินิพพาน ดังนั้นพระนอนองค์นี้จึงอาจสร้างเพื่อแสดงปางไสยาสน์หรือพุทธบรรทมเฉย ๆ หรือหากผู้สร้างประสงค์แสดงปางปรินิพพาน ก็แสดงให้เห็นถึงการสร้างโดยไม่คำนึงถึงกฎเกณฑ์หรือคตินิยมตามคัมภีร์แต่อย่างใด

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

แหล่งศิลปะถ้ำหรือพุทธศิลปะบนหิน ณ ที่นี้ยังคงความเป็นพุทธสถานสำหรับชาวท้องถิ่น โดยเฉพาะอย่างยิ่งส่วนที่เป็นพระพุทธรูปซึ่งเป็นที่นับถือบูชาว่าศักดิ์สิทธิ์ไม่แพ้พระพุทธรูปพระบุรี

มีชาวท้องถิ่นมาทำพิธีสักการบูชา โดยนำดอกไม้ธูป เทียน มาบูชา พร้อมทั้งการร้องรำทำเพลงรอบ ๆ พระพุทธรูปในทุกวันพระและวันสำคัญทางศาสนา ทางวัดกำหนดให้มีงานฉลองประจำปีทุกเดือน ๓ แรม ๑ ค่ำ (เดือนกุมภาพันธ์) ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๙๒ เป็นต้นมา ทางวัดราชบรรทมและชาวท้องถิ่นร่วมกันสร้างมณฑปครอบพระพุทธรูป ซึ่งถือเป็นสิ่งสำคัญกว่าภาพสลักพระพุทธรูปรอบ ๆ ฐาน จึงออกแบบให้ส่วนล่างของมณฑปเป็นกำแพงล้อมฐานสี่ด้าน หุ้มภาพสลักไว้ภายใน มีเพียงทางเข้าเล็ก ๆ ให้เดินเข้าไปชมได้เล็กน้อยเท่านั้น

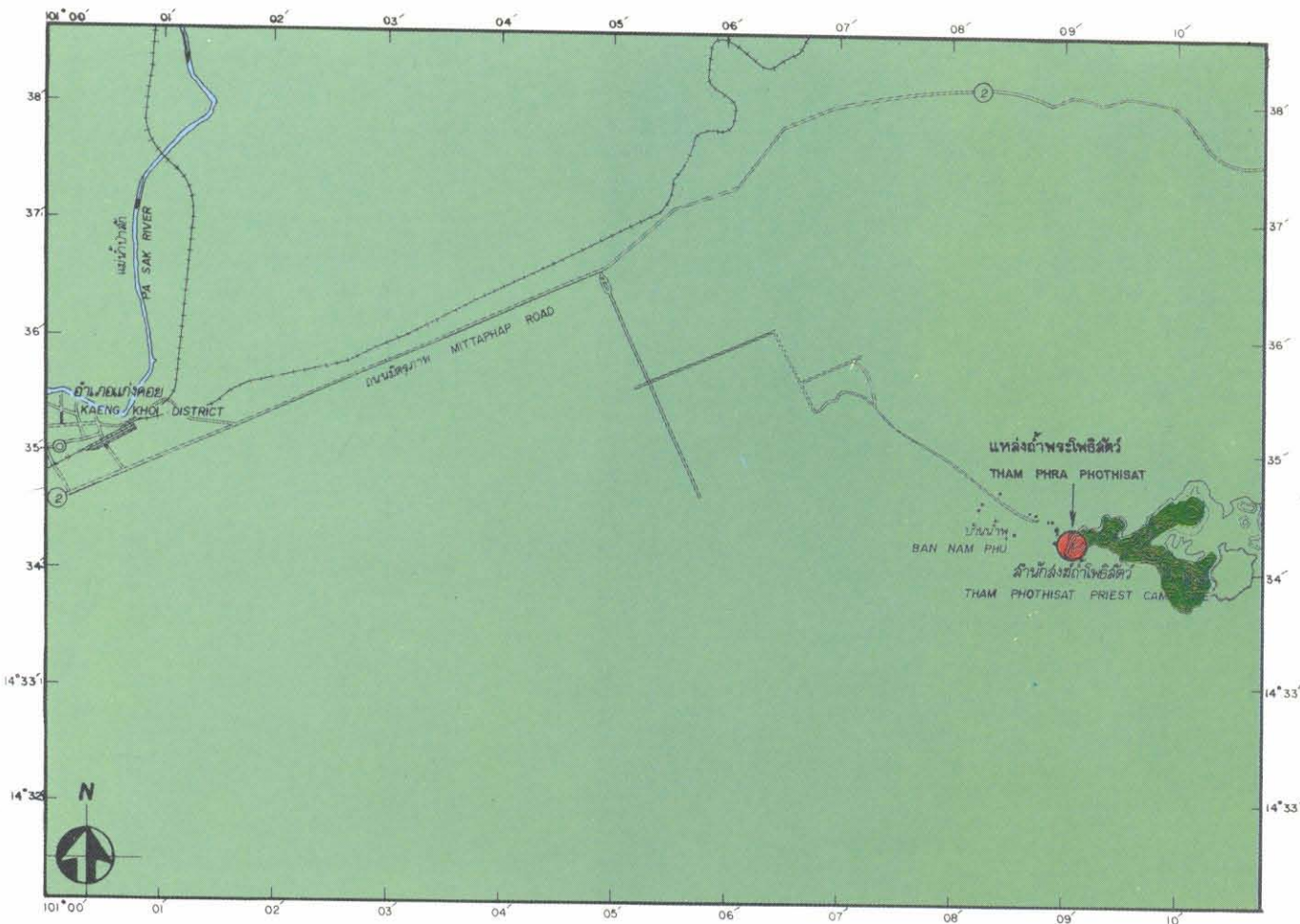
ทางวัดยังได้สร้างบันไดปูนเพื่อให้ผู้คนเดินขึ้นไปนมัสการและชมภาพสลักพระนอนและภาพอื่น ๆ บนผาหินบนภูเขาได้โดยสะดวก มีผู้ขึ้นมาสักการะพระนอนองค์นี้อยู่เนือง ๆ และมีร่องรอยการปิดทองใหม่ทับบนทองเก่าเป็นรอยจ้ำบนองค์พระ และทาปูนขาวบนแผ่นรอบ ๆ ภาพสลักพระนอน เข้าใจว่าประสงค์ในภาพสลักลงรักด้าลอยเด่นขึ้น แต่เมื่อดูใกล้ ๆ กลับขัดตาภาพสลักองค์พระที่อ่อนช้อยกลับดูแข็งกระด้าง

เอกสารอ้างอิง

- ปฏิพัฒน์ พุ่มพงษ์แพทย์ ประทีป เพ็งตะโก พิรักษ์ ชวนะเกรียงไกร “เขาตะเกือก ลพบุรี แหล่งวัตถุดิบและแหล่งผลิตพระพุทธรูปสมัยลพบุรีและอยุธยา” ศิลปากร ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๒ พฤษภาคม-มิถุนายน ๒๕๓๐ หน้า ๖๑-๗๙
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย “การผูกตำนานจากสถานที่: กรณีตำนานท้องถิ่นเมืองลพบุรี” เมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๒ หน้า ๖๖-๖๘
- ศรีศักร วัลลิโภดม “จากถ้ำถมอรัตน์ถึงถ้ำโพธิ์สัตว์” เมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๒ หน้า ๕๖
- ศรีศักร วัลลิโภดม “เที่ยวท่องล่องเบื้องบูรพาลุ่มน้ำเจ้าพระยาแต่โบราณ” เมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๒ มกราคม-มีนาคม ๒๕๓๒ หน้า ๑๑๓
- อมรา ศรีสุชาติ “ป็นภูผาบูชาพระนอน” อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๓๒ เล่มที่ ๑ สิงหาคม ๒๕๓๔, หน้า ๙๔-๑๐๑

ถ้ำพระโพธิสัตว์ สระบุรี
Tham Phra Phothisat, Saraburi

△ แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่งถ้ำพระโพธิสัตว์

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำพระโพธิสัตว์เป็นถ้ำบนภูเขาหินปูนเรียกกันว่า เขาน้ำพุ หรือเขาน้ำตก วางตัวอยู่ในแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ ตั้งอยู่ในเขตสำนักสงฆ์ถ้ำโพธิสัตว์ หมู่ที่ ๑๐ บ้านน้ำพุ ตำบลทับกวาง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ที่รุ้ง ๑๔ องศา ๓๔ ลิปดา ๒๐ พิลิปดาเหนือ และแวง ๑๐๑ องศา ๙ ลิปดา ๐๐ พิลิปดาตะวันออก

ถ้ำพระโพธิสัตว์เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ถ้ำพระงาม หรือถ้ำเขาน้ำพุ อยู่สูงจากพื้นดินล่าง ๖๐ เมตร ปากทางเข้าถ้ำอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ บนผนังถ้ำด้านเหนือมีภาพสลักนูนต่ำเป็นรูปพระพุทธเจ้าทรงแสดงธรรม มีเทพยดามาเฝ้าแหนสดับพระธรรม

สู่แหล่ง

จากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงหมายเลข ๒ ผ่านอำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี ถึงหลักกิโลเมตรที่ ๑๒๙ มีทางแยกขวาข้างสำนักงานพัฒนาชุมชนเขต ๑ ป้ายบอกทางเข้าสู่บ้านนิคม

สร้างตนเองทับกวาง เป็นถนนลาดยางระยะ ๒ กิโลเมตรจึงแยกซ้ายเป็นถนนลูกรังผ่านหมู่บ้านเกษตรกรซึ่งอยู่ระหว่างหุบเขา (มีภูเขาขนาด ๒ ข้าง) ระยะทาง ๙ กิโลเมตร ถึงลานสำนักสงฆ์ถ้ำพระโพธิสัตว์ เดินขึ้นบันไดอีก ๒๕๗ ขั้นจึงถึงปากทางเข้าถ้ำ

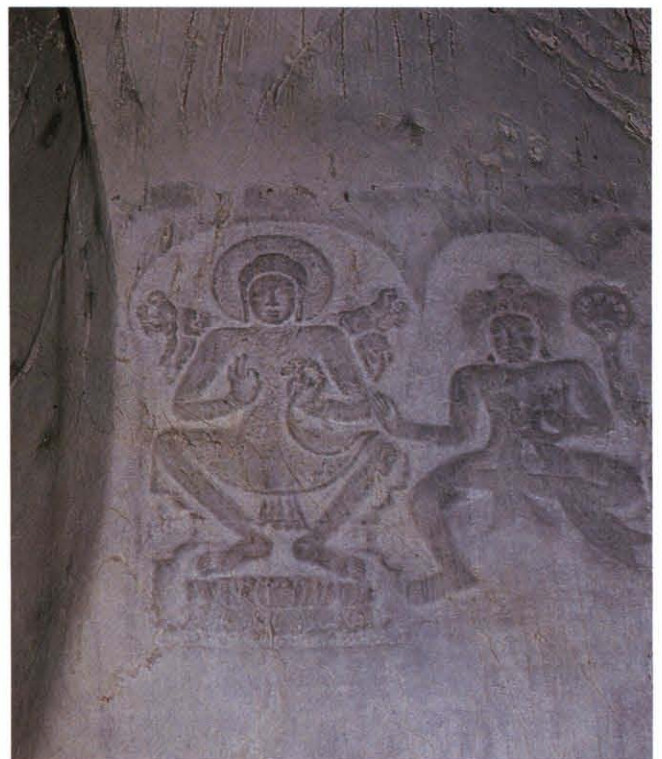
ลักษณะศิลปกรรม

ถ้ำพระโพธิสัตว์ประกอบด้วยคูหาใหญ่น้อย ๖ คูหา คูหาที่มีภาพสลักบนผนังเป็นคูหาติดปากทางเข้า และเป็นคูหาที่แสงสว่างส่องถึงมากที่สุด มีขนาดยาว ๒๒.๕๐ เมตร กว้าง ๑๙ เมตร (คูหาอื่น ๆ มีขนาด ๑๓.๙๐ x ๑๑, ๘.๕๐ x ๓๒, ๑๒.๖๐ x ๒๔.๕๐, ๑๘.๖๐ x ๑๑.๖๐, และ ๘ x ๔.๗๐ เมตร ตามลำดับ)

คูหาติดปากทางเข้าหรือคูหาแรกซึ่งมีภาพสลักบนผนัง ณ กลางคูหา มีเจดีย์ปิดทองตั้งอยู่บนฐานใบกปุน ปูด้วยกระเบื้อง เป็นเจดีย์ที่สร้างขึ้นในสมัยปัจจุบัน

ภาพสลักบนหน้าผาก ผนังด้านเหนือของคูหานี้ อยู่สูงจากพื้นถ้ำ ๓.๒๗ เมตร ถึง ๕.๓๕ เมตร ขอบเขตของภาพ ๓.๓๐ x ๒.๐๘ เมตร

ภาพประกอบด้วยรูปบุคคล (figures) ๖ ภาพ ในท่าทางต่าง ๆ กัน จากท่าทางต่าง ๆ ของบุคคลในภาพ ประกอบกับเครื่องแต่งกายและสิ่งประกอบอื่น ๆ ทำให้สันนิษฐานได้ว่าเป็นภาพสลักเล่าเรื่อง

- ◁ ภูเขาที่ตั้งแหล่งถ้ำพระโพธิสัตว์
- ◁ ภาพสลักพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรมบนผนังถ้ำพระโพธิสัตว์

- ▽ พระศิวัะ หรือพระพรหม? ภาพสลักบนผนังถ้ำพระโพธิสัตว์
- ▽ พระวิษณุในท่ายืน สดับพระธรรม

ตอนพระพุทธรูปเจ้าแสดงธรรม เหล่าเทพตามมาเฝ้าแหวนสดับพระธรรม มีเทพเจ้าสำคัญของศาสนาฮินดูปรากฏพระองค์ในเหตุการณ์นี้อยู่ด้วย ภาพบุคคลทั้ง ๖ เรียงลำดับจากซ้าย (ของผู้ดู) ไปขวา ประกอบด้วย

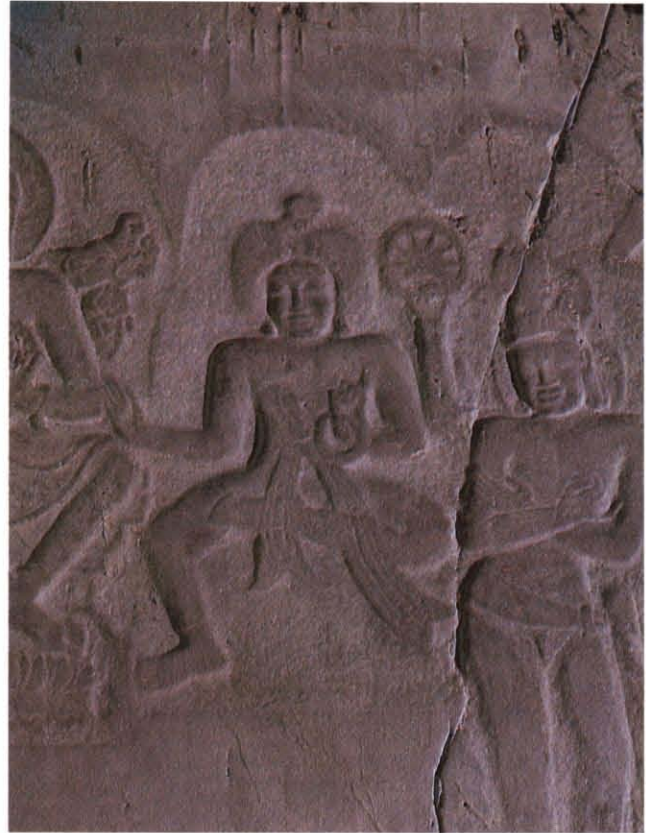
ภาพแรก ขนาดสูง ๑.๔๒ เมตร เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งบนบัลลังก์ ห้อยพระบาทสองข้างวางบนดอกบัวซึ่งเป็นฐานรองรับข้างล่างอีกชั้นหนึ่ง ทรงครองผ้าห่มเฉียงแนบพระองค์ มองเห็นชายสองจิบเป็นริ้วอยู่ด้านหน้า พระหัตถ์ซ้ายจับชายผ้า พระหัตถ์ขวาจับนิ้วแบบท่าที่เรียกว่า วิตรรกะมูทรา ซึ่งเป็นท่าปางแสดงธรรมจักรเทศนา พระพักตร์รูปไข่ พระกรรณยาว พระอุษณีษะขนุนเล็กน้อย ประภาวสีเป็นวงกลมรอบพระเศียรชั้นหนึ่ง ซ้อนอยู่ในประภาวสีใหญ่รอบพระวรกาย ซึ่งเชื่อมต่อกับประภาวสีของเทพอีก ๒ องค์ที่อยู่ถัดไป

ภาพที่ ๒ ขนาดสูง ๑.๐๗ เมตร เป็นภาพเทพเจ้าในท่ายืน สันนิษฐานว่าอาจเป็นองค์ศิวเทพหรือพระพรหม ประทับนั่งอยู่ลอย ๆ ในท่ามหาราชลีลา ห้อยพระบาทขวา มีผ้าห้อยหน้าเป็นแถบยาว ๒ แฉก มีพวงประคำหรือพวงมาลัยห้อยอยู่ที่พระหัตถ์ซ้าย พระกรขวาตั้งฉาก ผายพระหัตถ์ไปยังพระพุทธรูปองค์ในท่าคล้ายเชิญชวนหรือทูลอาราธนาให้ทรงเทศนาธรรม พระพักตร์รูปไข่ เกลา้มเป็นมวยอยู่กลางพระเศียร ทรงกุ่มทอลห้อย

ภาพที่ ๓ ขนาดสูง ๑.๘๒ เมตร เป็นภาพเทพเจ้าในท่ายืนเอียงสะโพก (ตรีภังค์) เข้าใจว่าเป็นภาพวิษณุเทพ แสดงกร ๔ กร ๒ กรบนทรงจักรและสังข์ อีก ๒ กรไขว้แนบพระอุระ นุ่งผ้าห้อยชายจิบไว้ข้าง ๆ เกลา้มสูงประหนึ่งสวมชฎามกุฏ

ภาพที่ ๔ ขนาดสูง ๐.๕๕ เมตร เป็นภาพเทวดาเหาะ โดยขาซ้ายและขาขวายกขึ้น แขนสองข้างงอเข้ามาด้านในลำตัว เป็นท่าเหาะหรือเตรียมประนมหัตถ์ เกลา้มแฉกกลางเป็นสองแฉกสวมกุ่มทอล เป็นภาพที่อยู่สูงสุด

ภาพที่ ๕ ขนาดสูง ๐.๒๔ เมตร เป็นภาพขนาดเล็ก อยู่ใต้ภาพที่ ๔ อยู่ระหว่างภาพที่ ๓ และ ๖ เป็นท่าผู้หญิงหมอบ เกลา้มเป็นมวย

- ▽ ภาพ ๔ เทวดาเหาะ หรือวิทยากร
- ▽ ภาพ ๕ ผู้หญิงหมอบก้ม ฟังธรรม
- ▽ ภาพ ๖ เทวดาเหาะ หรือวิทยากร
- ▷ ทิวทัศน์จากมุมมองบนถ้ำพระโพธิสัตว์

กลางศีรษะ มองเห็นส่วนที่เป็นทรวงอกและเอวคอด แขนสองข้างเหยียดไปข้างหน้า มือจรดพื้น ผงกศีรษะลงต่ำไปทางที่พระพุทธองค์ประทับนั่ง ประหนึ่งกำลังก้มลงกราบหรือสดับพระธรรมด้วยความเลื่อมใส

ภาพที่ ๖ ขนาดสูง ๐.๙๖ เมตร เป็นภาพเทวดาเหาะในท่านั่ง ขาซ้ายยกตั้งฉากไปด้านหลัง ขาขวาพับงอมาข้างหน้า ชายผ้าห้อยหน้าพริ้วไปข้าง ๆ หัตถ์ซ้ายอยู่ระหว่างอก กรขวายื่นไปข้างหน้า พระหัตถ์คล้ายถือสิ่งของหรือพวงมาลัย เข้าใจว่าเป็นสิ่งของนำมาบูชาพระพุทธเจ้า เปล้าผมแฉกกลางเป็นสองแฉก สวมกุนฑล เป็นภาพที่อยู่ริมขวาสุด (ของผู้ดู)

ความหมาย

ภาพสลักบนผนังถ้ำพระโพธิสัตว์เป็นภาพเล่าเรื่องในพระพุทธศาสนา สันนิษฐานได้ว่า น่าจะเป็นตอนที่บรรดาเทพเจ้ามาเข้าเฝ้าทูลอาราธนาให้ทรงประกาศศาสนา หรือ “หมุนจักรคือธรรม” โปรดสรรพสัตว์ในโลก และเมื่อทรงแสดงธรรม ก็มีเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่ เทพยดา มนุษย์ อสูร คนธรรพ์ มาเข้าเฝ้าสดับพระธรรม ดังที่ปรากฏรายละเอียดตอนนี้อยู่ในลลิตวิสตรระอันเป็นคัมภีร์แสดงพระพุทธประวัติฝ่ายมหายาน ซึ่งเข้าใจว่า ความรู้เรื่องคัมภีร์นี้แพร่หลายอยู่ในสมัยนั้น

หากพิจารณาว่าเป็นตอนเทพเจ้าทูลอาราธนาให้ทรงประกาศศาสนา ภาพเทพเจ้าในท่ามหาราชลีลา (ภาพที่ ๒) ที่อยู่ถัดจากภาพพระพุทธเจ้าน่าจะเป็นรูป **พระพรหม** (หรือมหาพรหมคีซีตามคัมภีร์ลลิตวิสตรระ) ซึ่งเป็นผู้มาเฝ้าทูลอาราธนาพร้อมด้วยเทพชั้นพรหมอื่น ๆ แต่ถ้าจะพิจารณาว่าเป็นตอนที่ทรงแสดงธรรมโปรดสรรพสัตว์ มีเทพเจ้าผู้เป็นใหญ่มาเข้าเฝ้าสดับพระธรรม ปรากฏว่ามีองค์ศักร (พระอินทร์) พรหม (หรือเทพโลกบาล) และเทวบุตร อื่น ๆ รวมทั้ง มเหศวร (พระอิศวร) ผู้เป็นใหญ่เหนือเทวบุตรชั้นสุทธาวาส ภาพนี้ (ภาพที่ ๒) จึงอาจเป็นรูปแสดงพระพรหมหรือพระอิศวรก็ได้ แม้นามพระวิษณุมิได้กล่าวไว้ใน

คัมภีร์ แต่ภาพ (ภาพที่ ๓) ที่ปรากฏ แสดงให้เห็นว่าเป็นรูปพระวิษณุซึ่งอยู่ในท่าเข้าเฝ้าสดับรับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธองค์ด้วยความเลื่อมใสศรัทธาอยู่ด้วย

ศาสตราจารย์หม่อมเจ้าสุภัทรดิศ ดิศกุล ทรงอธิบายการแสดงภาพเทพเจ้าในศาสนาฮินดู คือ พระศิวะ (พระอิศวร) หรือ (อาจเป็น) พระพรหม และพระวิษณุ มาเข้าเฝ้าสดับพระธรรมของพระพุทธองค์ ดังเช่นที่ปรากฏเป็นภาพสลัก ณ ถ้ำพระโพธิสัตว์แห่งนี้ว่า เป็นประจักษ์พยานว่า พระพุทธศาสนาในสมัยนั้นแพร่หลายกว้างขวาง มีผู้นับถือศรัทธามากกว่าศาสนาฮินดู

จากลักษณะศิลปกรรม แสดงให้เห็นว่าเป็นศิลปกรรมแบบทวารวดี อายุการสร้างประมาณ พุทธศตวรรษที่ ๑๓-๑๔

ภาพสลักรูปพระพุทธเจ้าประทับนั่งบนบัลลังก์ห้อยพระบาทในท่าแสดงธรรมโปรดเทพยดา เช่นนี้ คล้ายกับภาพสลักบนฐานสถูปที่ธาตุพนม พุนัน ศิลปะเขมรยุคต้น เฉพาะรูปพระพุทธเจ้าในปางนี้ ปรากฏเป็นรูปสำริด พบที่แหล่งโบราณคดีเมืองอินทร์บุรี จังหวัดสิงห์บุรี ซึ่งเป็นแหล่งวัฒนธรรมทวารวดีสำคัญของภาคกลาง ลักษณะศิลปกรรมอื่น ๆ เป็นต้นว่า ทรงผมของเทพเจ้าและเทวดา ในภาพสลักนี้ เป็นแบบนิยมของศิลปกรรมทวารวดี ในพุทธศตวรรษดังกล่าว

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนถ้ำพระโพธิสัตว์เป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๘๒ ตอนที่ ๒๙ วันที่ ๖ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๘ เรียกชื่อถ้ำว่า “ถ้ำเขาน้ำพุ ตำบลทับกวาง อำเภอแก่งคอย จังหวัดสระบุรี”

ปัจจุบันมีสำนักสงฆ์ถ้ำพระโพธิสัตว์เป็นผู้ดูแล ปรับปรุงทางขึ้นเป็นแหล่งท่องเที่ยวแต่

ก็มีพระสงฆ์ขึ้นไปใช้เป็นที่พักสวดมนต์ฐานเป็นครั้งคราว ทางสำนักสงฆ์ได้ติดตั้งไฟฟ้าให้แสงสว่างในถ้ำ ทำประตูทางเข้าด้วยลูกกรงเหล็ก มีพระสงฆ์เป็นผู้อนุญาตมอบกุญแจในการเปิดเข้าออก ประกอบกับภาพอยู่สูง จึงยังอยู่ในสภาพดีไม่ถูกทำลาย

ภาพสลักบนผนังถ้ำพระโพธิสัตว์ เป็นงานศิลปกรรมทวารวดีที่งดงาม มีลักษณะเฉพาะตัวที่หาได้ยาก แต่ยังมีผู้มาเยี่ยมชมน้อย เนื่องจากยังไม่มีการประชุมสัมพันธ์ให้บุคคลทั่วไปได้ทราบในวงกว้าง

เอกสารอ้างอิง

กฤษ เหลือลมัย “เที่ยวท่องล่องเบื้องบูรพาลุ่มน้ำเจ้าพระยาแต่โบราณ” **เมืองโบราณ ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๑** ม.ค.-มี.ค.๓๒

โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์ กรุงเทพมหานคร, หน้า ๑๑๕

ฉันท สุวรรณะบุญย์ “ถ้ำฝาแฝดที่ทับกวาง” **อ.ส.ท. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๖** ม.ค. ๑๘, หน้า ๓๗-๕๔

ธิดา สาระยา “กลับไปกับการขยายตัวของชุมชน” **เมืองโบราณ ปีที่ ๗ ฉบับที่ ๑** ธ.ค. ๒๕๒๓-มี.ค. ๒๕๒๔ โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, หน้า ๘๗

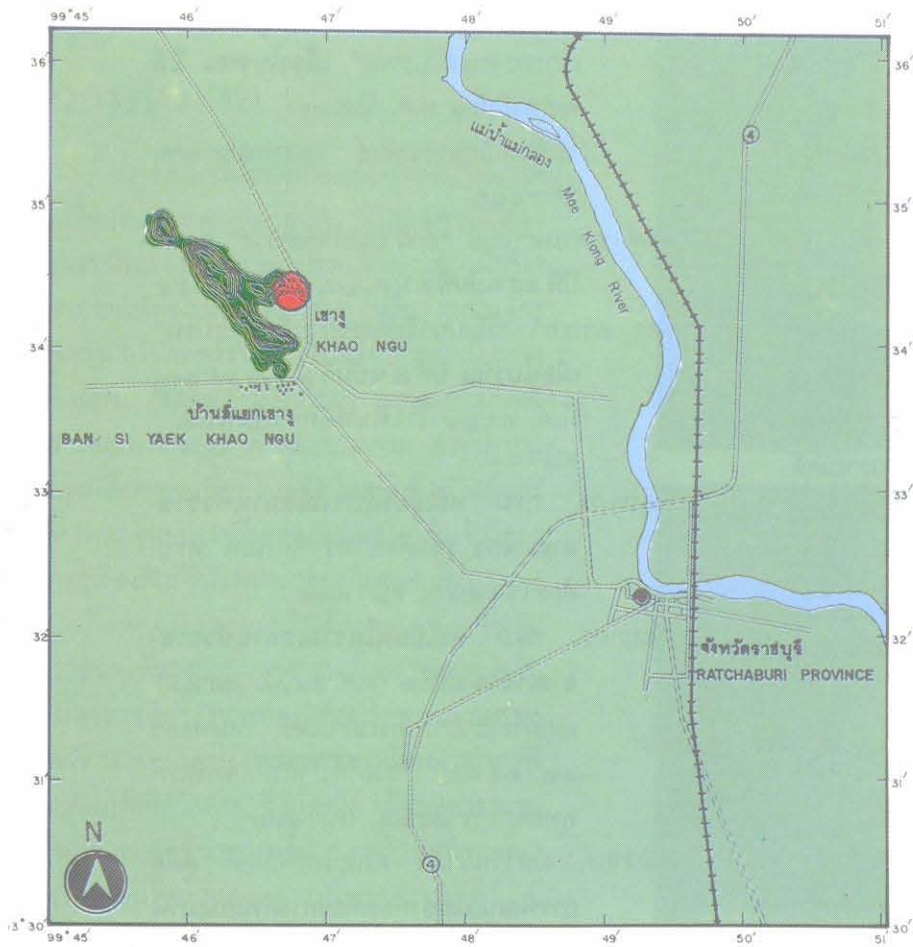
ศิลปากร, กรม **ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร** กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๑๖, หน้า ๑๓๒

ศิลปากร, กรม **ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑** (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๕๒๓) เอกสารวิชาการกองโบราณคดี หมายเลข ๑๓/๒๕๓๒ กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๓๓, หน้า ๑๖๖

ศิลปากร, มหาวิทยาลัย คณะโบราณคดี **คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวทางด้านกายภาพประเภทโบราณสถาน** บทที่ ๓, หน้า ๑-๖

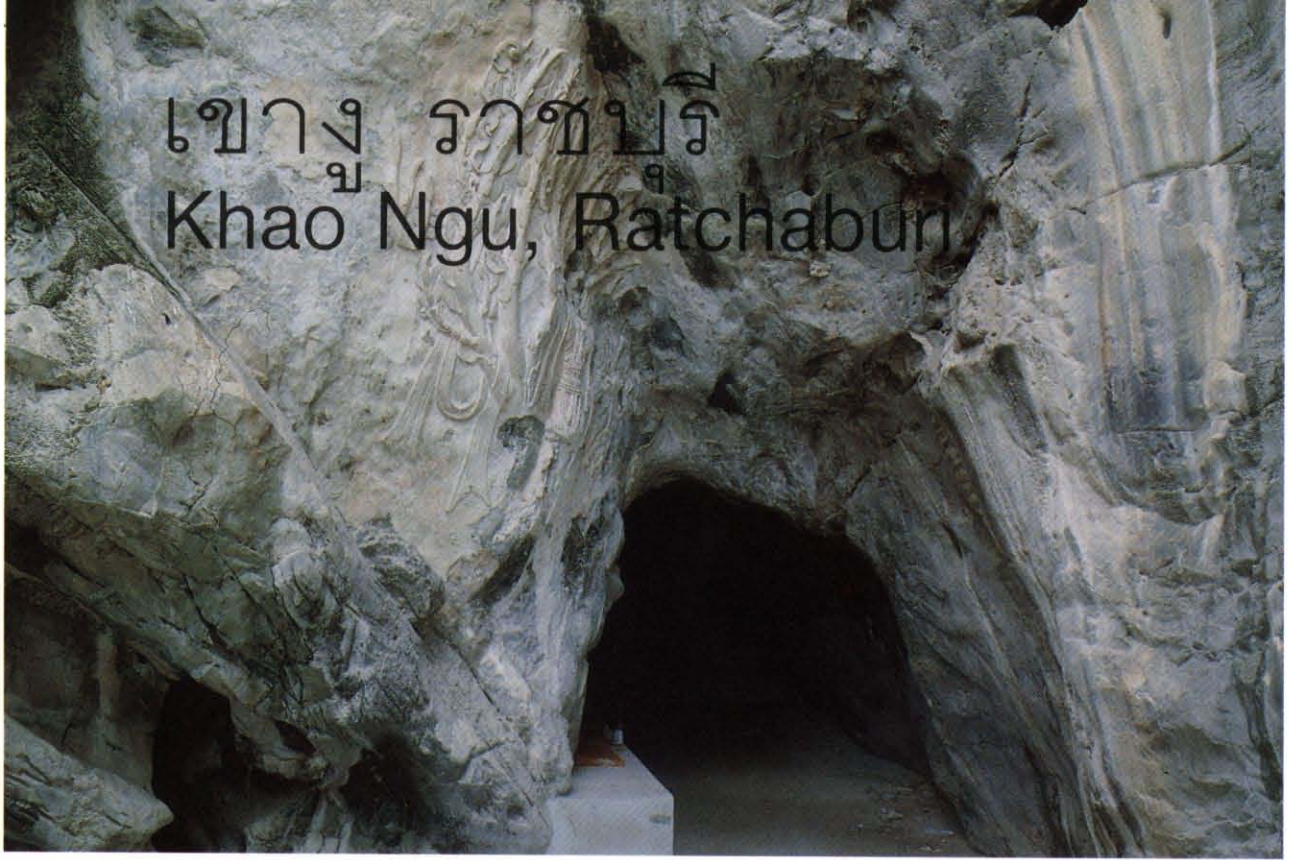
สงวน รอดบุญ, รศ. ศิลปกรรมไทย ๒๕๒๙, โรงพิมพ์การศาสนา กรุงเทพมหานคร, หน้า ๕๐

Subhadaradis Diskul “Dvāravati Style (6th of 7th-11th century A.D.)” **Art in Thailand : A Brief History**. 1981. 5-15 pp.

- △ บรรยากาศรอบ ๆ ศาลเจ้าหน้าเขาภู
- △ แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่งเขาภู

เขานู ราชบุรี Khao Ngu, Ratchaburi

ภูมิที่ตั้ง

เขานู เป็นเทือกเขาหินปูนทอดตัวตามแนวตะวันตกเฉียงเหนือ-ตะวันออกเฉียงใต้ในเขตหมู่ที่ ๒ บ้านเขานู ตำบลเกาะพลับพลา อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ที่รัฐ ๑๓ องศา ๓๔ ลิปดา ๒๘ พิลิปดาเหนือ และแวง ๙๙ องศา ๔๖ ลิปดา ๔๕ พิลิปดาตะวันออก

ณ เขานู มีถ้ำสำคัญ ๔ ถ้ำ ซึ่งปรากฏานศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ซึ่งเป็นภาพสลักได้แก่ ถ้ำฤาษี ถ้ำฝาโถ ถ้ำจัน ถ้ำจาม ตั้งอยู่ทางตะวันออกของภูเขาในตำแหน่งต่าง ๆ จากตะวันออกไปตะวันตก เรียงตามลำดับดังต่อไปนี้

ถ้ำฤาษี อยู่สูงจากพื้นดินราบหน้าภูเขา ๘ เมตร ปากถ้ำหันสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ปากถ้ำกว้าง ๑๒.๘๐ x ๕.๑๖ เมตร ประกอบด้วย ๒ คูหา คูหาใหญ่เรียกกันมาแต่เดิมว่าถ้ำฤาษีหรือถ้ำพระ มีขนาด ๑๒.๘๐ x ๕.๑๖ เมตร สูงจากพื้นถ้ำจรดเพดาน ๘ เมตร คูหาเล็กอยู่ทางตะวันตกของคูหาใหญ่ มีผู้ตั้งชื่อให้ภายหลังว่า ถ้ำฤาษีสมาธิคุปต์ ขนาดถ้ำ ๑๐.๒๐ x ๔.๐๘ เมตร

ถ้ำฝาโถ อยู่ห่างจากถ้ำฤาษี ไปทางตะวันตก ๒๕๐ เมตร ปากถ้ำอยู่สูงจากพื้นดินล่าง ๓๗ เมตร ปากถ้ำหันสู่ทิศตะวันออกเฉียงใต้ กว้าง ๖.๔๓ เมตร ถ้ำลึก (ยาว) ๒๕.๓๐ เมตร และสูงจากพื้นถ้ำจรดเพดานถ้ำ ๘ เมตร

ถ้ำจัน อยู่ห่างจากถ้ำฝาโถไปทางตะวันตก ๒๐๐ เมตร ปากถ้ำอยู่สูงจากพื้นดินล่าง ๓๕ เมตร ปากถ้ำหันสู่ทิศใต้ เป็นถ้ำรูปทรงแปดเหลี่ยม กว้าง ๕.๖๐ เมตร ขนาดถ้ำบริเวณสว่าง ๒๐ x ๕ เมตร และมีช่องโพรงมีดเล็กเข้าไปจนสุดผนัง ๑๘ เมตร

ถ้ำจาม อยู่ห่างจากถ้ำจันมาทางตะวันตก ๒๓ เมตร ปากถ้ำอยู่สูงจากพื้นดินล่าง ๓๕ เมตร ปากถ้ำหันสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้แต่มีทางเข้าอีกทางหนึ่งเป็นทางช่องแสงทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ ลักษณะถ้ำเป็นรูปโค้งกุ่ม/ประทุน ขนาด ๑๓.๕๐ x ๔.๙๓ เมตร และสูงจากพื้นถ้ำจรดเพดานถ้ำ ๘ เมตร

สู่แหล่ง

จากตัวจังหวัดราชบุรี ไปตามทางหลวงหมายเลข ๓๒๙๑ เริ่มที่หลักกิโลเมตร ๐ ไป ๔ กิโลเมตร มีป้ายบอกทางไปเขานูเป็นถนนลาดยางตลอดสาย ระหว่างทางผ่านวัดเจติยาราม (เป็นเจดีย์อิฐบูรณะแล้ว) โรงงานผลิตโอ่งมังกร โรงไม้ศิลาชัยอยู่หน้าเขานู บริเวณเขานูได้รับการปรับปรุงพื้นเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจเรียกว่าสวนสาธารณะเขานู มีบันไดปูนเป็นทางขึ้นถ้ำแต่ละถ้ำ มีป้ายบอกแสดงคำอธิบายความสำคัญของแหล่งโดยย่อ บันไดขึ้นสู่ถ้ำฤาษีมี ๔๓ ขั้น สู่ถ้ำฝาโถ ๒๓๑ ขั้น สู่ถ้ำจัน ๒๒๓ ขั้น

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

มีตำนานท้องถิ่นเชื่อสืบต่อกันว่า มีพญานาคใหญ่อาศัยอยู่บนเขาจึงเรียกภูเขานี้ว่า “เขานู” สืบต่อมา บ้างก็ว่าลักษณะของภูเขานั้นเองที่มีรูปร่างคล้ายพญานาคใหญ่ จึงได้ชื่อเช่นนี้

ที่ถ้ำผาโถมีตำนานอันเป็นที่มาแห่งชื่อถ้ำ เรื่อง “ถ้วยชามของคนลับแล” เล่ากันว่า คนลับแลอาศัยอยู่ในถ้ำ เป็นผู้คุ้มครองถ้ำ เป็นผู้มีบุญเฝ้ารอยคุพระศรีอารียอยู่ตามถ้ำต่าง ๆ ไม่มีใครมองเห็นคนลับแล แต่ในวันพระจะมีเสียงปีพาทย์ลาดตะโพนดังแว่วออกมาให้ผู้ผ่านทางได้ยิน ในสมัยก่อนเมื่อชาวบ้านจะทำบุญเลี้ยงพระ จะขึ้นไปขอยืมถ้วยโถโอชามจากคนลับแลที่ถ้ำแห่งนี้ (ถ้ำผาโถ) โดยอธิษฐานขอ รุ่งเช้าก็จะมีถ้วยชามจัดวางไว้ให้ตามที่ขอยืม เมื่อใช้แล้วเสร็จต้องนำไปคืน ในเวลาต่อมามีคนยืมแล้วไม่ใช้คืน ทำให้คนลับแลไม่นิรมิตถ้วยชามให้ยืมอีกต่อไป นิทานนี้สอดคล้องกับสิ่งก่อสร้างหน้าถ้ำผาโถซึ่งมีมาแต่เดิมคือกำแพงอิฐฉาบปูนประดับด้วยถ้วยชามกันอยู่

หน้าถ้ำ ทั้งจากตำนานและจากสิ่งก่อสร้างที่มีอยู่ ณ ถ้ำแห่งนี้ จึงเรียกถ้ำนี้ว่า “ถ้ำผาโถ” น่าเสียดายที่ว่าทางจังหวัดราชบุรี รื้อสิ่งก่อสร้างนี้ออกไปเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๘

บริเวณหลังเขานู เคยเป็นที่ตั้งค่ายพม่า คราวศึกเก้าทัพหรือยุทธภูมิทุ่งลาดหญ้าในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก รัชกาลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ. ๒๓๒๘ ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เคยโปรดให้วงปีพาทย์หลวงจากกรุงเทพฯ ดีประชันกับวงปีพาทย์ของมณฑลราชบุรี ณ พลับพลาเขานู

ชาวท้องถิ่นเชื่อสืบต่อกันมาว่า เขานูเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ มีงานนมัสการเขานู ในวันขึ้น ๑ ค่ำ เดือน ๑๑ เป็นงานประจำปีเพื่อนมัสการพระพุทธรูปในถ้ำและรอยพระพุทธรูปบาทจำลองที่ประดิษฐานไว้บนยอดเขานู ก่อนสมัยสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้คนจะมาจากที่ต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพายเรือมาตามลำน้ำแม่กลอง เพื่อมาสู่ทุ่งอรุณนิภิก ทะเลสาบกว้างติดเทือกเขานู มีประเพณีการแข่งขันเรือกันด้วย

- ◁ มองจากบนเขาสูง เห็นสภาพภูเขาหินปูนที่ถูกระเบิด หินจนเจ้าแห่งเปลี่ยนไปจากเดิม
- ▷ ภาพสลักพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทที่ผนังถ้ำฤๅษี
- ▷ ภาพอักษรจารึกระหว่างพระบาทพระพุทธรูปบนผนังถ้ำฤๅษี
- ▷ ภาพพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทบนผนังศิลปกรรมแบบทวารวดีกับพระพุทธรูปลอยตัวศิลปกรรมสมัยหลัง

ลักษณะศิลปกรรม

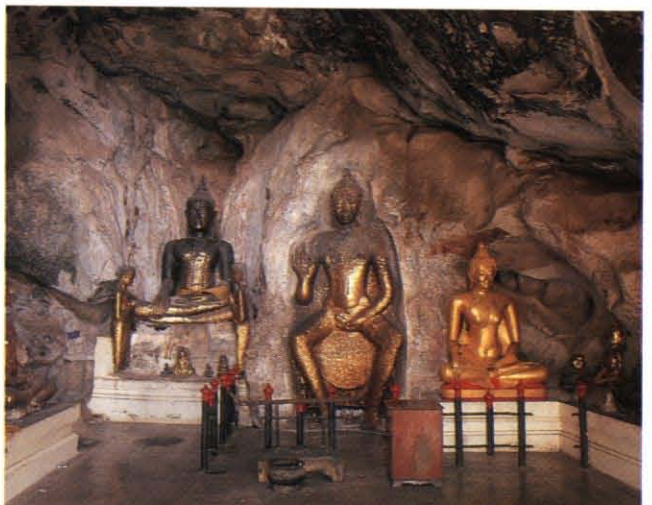
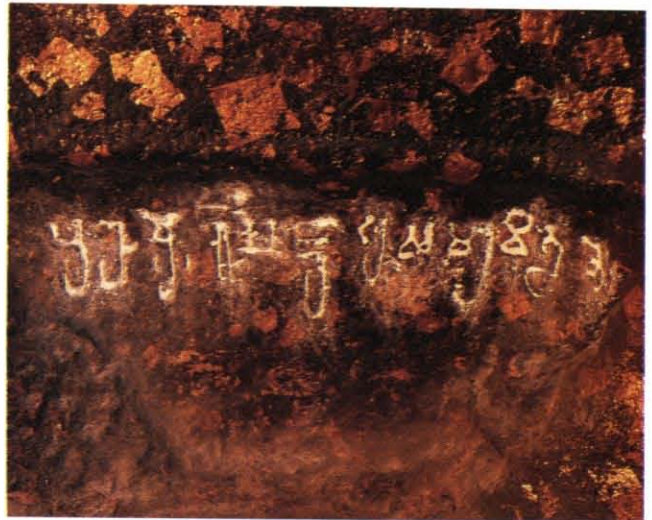
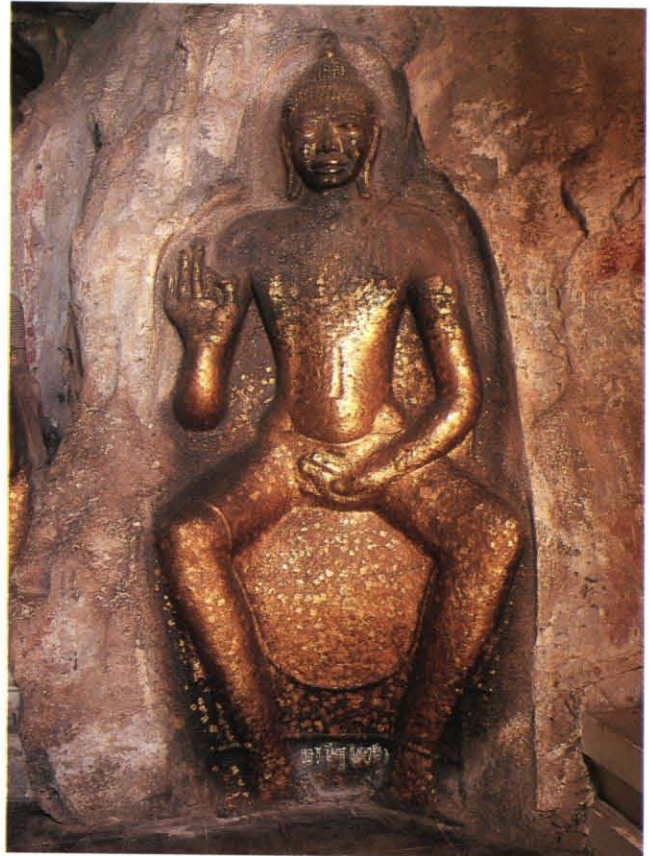
ศิลปะถ้ำบนผนังถ้ำทั้ง ๔ ถ้ำ เขาสูงนี้เป็นงานศิลปกรรมเนื่องในพุทธศาสนา หรืออาจเรียกได้ว่าเป็นพุทธศิลป์ที่ศิลปินโบราณได้สร้างสรรค์ไว้ เป็นภาพสลักและลงสี และปูนปั้นประดับแสดงภาพพระพุทธรูปและเรื่องราวในพุทธประวัติบางตอน แต่ละถ้ำมีลักษณะศิลปกรรมดังนี้

๑. ถ้ำฤๅษี ภายในคูหาถ้ำฤๅษี (คูหาใหญ่) มีภาพสลักบนผนังถ้ำ ๒ ตำแหน่ง ได้แก่ ภาพสลักบนผนังตอนในสุดตรงข้ามกับปากทางเข้าถ้ำ เป็นภาพพระพุทธรูปนูนสูงขนาดองค์สูง ๓.๖๕ เมตร กว้าง (หน้าตัก) ๑.๔๕ เมตร นูนขึ้นมาจากผนังตั้งแต่ ๑๐-๒๐ เซนติเมตร เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท พระหัตถ์ซ้ายวางหงายอยู่บนพระเพลา พระหัตถ์ขวายกขึ้น ในท่าจีบนิ้วเป็นวง (นิ้วโป้งกับนิ้วชี้) อีกสามนิ้วเหยียดตรง อันเป็นท่าที่เรียกว่า ปางแสดงธรรม วงพระพักตร์รูปค่อนข้างเหลี่ยม แสดงเม็ดพระศกและอุษณิษะสูงคล้ายรูปมะนาวผ่าซีก ครองผ้าจีวรห่มเฉียงบางแนบพระองค์ แสดงเส้นชายอุตราสงค์เป็นขอบโค้งเว้าระหว่างพระขมฆ์ชัดเจน พาดสังฆาฏีสันระหว่างพระบาทสองข้างมีอักษรจารึก ๑ บรรทัด เป็นอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต รูปอักษรอยู่ในราวพุทธศตวรรษที่ ๑๒

คำจารึกถอดเป็นตัวอักษรไทยและอ่านแปลโดยนายชะเอม แก้วคล้าย นักภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ ดังนี้

ปญฺกรมชฺระ ศรีสมานิกุปฺต(ะ) แปลได้ว่า ความว่า **พระศรีสมานิกุปตะเป็นผู้บริสุทธ์ด้วยการกระทำบุญ**

บนผนังด้านข้างเบื้องขวาพระพุทธรูปประทับนั่งองค์นี้มีภาพสลักนูนขนาดใหญ่เช่นกัน เป็นภาพพระพุทธรูปปางประทับยืน แสดงประภาวสิริรูปวงรีรอบพระเศียรมีรอยลงสีสีแดง ภาพสลักนี้มองเห็นชัดเจนเฉพาะส่วนท่อนบน ส่วนล่าง

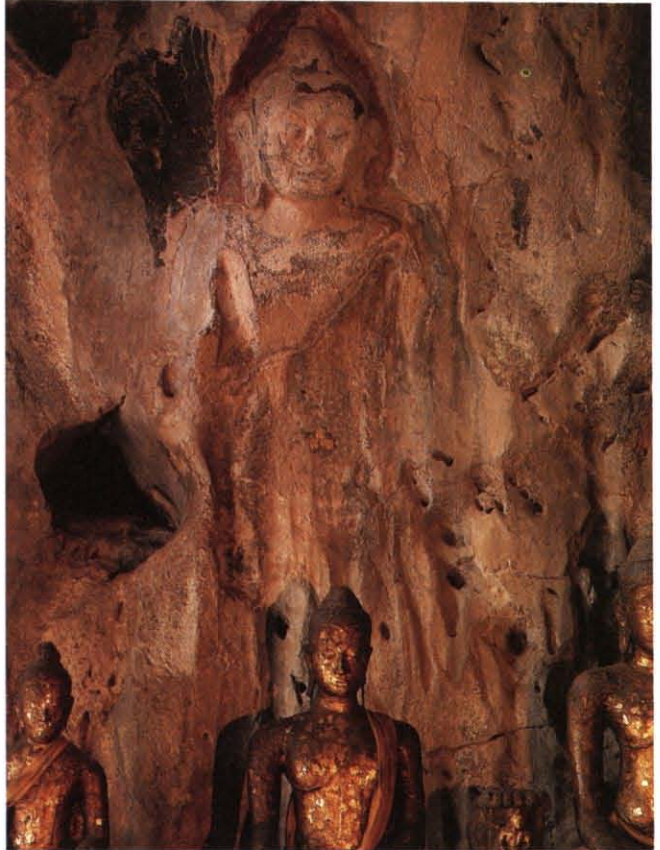

- ▷ ภาพสลักพระพุทธรูปประทับยืนบนผนังด้านขวาของพระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทในถ้ำฤๅษี
- ▷ ภาพสลักพระนอนบนผนังถ้ำฝาโถ
- ▷ ภาพสลักรูปบุคคลบนผนังตรงข้ามภาพพระนอนที่ถ้ำฝาโถ

เป็นร่องรอยแตกของหินปูน บริเวณพระอุทรมีรอยสกัดเพื่อเตรียมทาพอกปูนทับเสริมส่วนที่ขาดหายไปให้ครบสมบูรณ์ เข้าใจว่าปูนคงหลุดล่อนออกทำให้เห็นพื้นหินธรรมชาติและรอยสกัดพอกแต่งด้วยปูนดังกล่าว

ภายในถ้ำนั้นนอกจากภาพสลักบนผนังถ้ำที่มีมาแต่เดิมแล้ว ยังมีพระพุทธรูปสำริดลอยตัววางอยู่รอบถ้ำ ๑๔ องค์แสดงปางต่าง ๆ เช่น มารวิชัย นาคปรก ปางบำเพ็ญทุกรกิริยา และรูปพระสังกัจจายน์รวมอยู่ด้วย เป็นพระพุทธรูปที่สร้างขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์นี้เอง ใกล้ปากทางเข้าถ้ำด้านขวาขององค์พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาทเป็นคูหาเล็ก ๆ มีคนมาเขียนตัวอักษรเรียกชื่อว่า ถ้ำสมาธิคุปต์ มีรูปปั้นฤๅษีขนาดใหญ่ ๕ องค์ และฤๅษีองค์เล็ก ๆ ๘ องค์ เป็นรูปปั้นที่นำมาตั้งไว้ในสมัยปัจจุบัน โดยชาวท้องถิ่นผู้มีความเชื่อว่าถ้ำแห่งนี้เคยเป็นที่พำนักของฤๅษี และเชื่อตามข้อสันนิษฐานของนักโบราณคดีที่มีมาแต่เดิมว่า ผู้สร้างพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท น่าจะเป็นพระศรีสมาธิคุปตะตามที่ปรากฏนามในจารึกที่อยู่เบื้องล่างพระพุทธรูป

๒. ถ้ำฝาโถ บนผนังทั้งซ้ายและขวาของถ้ำที่มีรูปเป็นคูหายาวเข้าไปและเพดานเป็นรูปกุบโด้งนี้ มีภาพสลักขนาดใหญ่ปรากฏอยู่ เมื่อยืนอยู่ที่ปากทางเข้าถ้ำ ณ บริเวณที่แต่เดิมเคยมีกำแพงกันประดับด้วยขาม (แล้วถูกรื้อลงไปแล้ว) ผนังด้านซ้ายมือ (เมื่อหันหน้าเข้าสู่ถ้ำ) เป็นภาพสลักพระพุทธรูปปางไสยาสน์ขนาดใหญ่ยาว ๘.๗๓ เมตร กว้าง ๑.๘๓ เมตร ประทับทอดพระองค์อยู่ใต้ร่มเงาไม้สาละซึ่งเป็นภาพปูนปั้นสีขาวและแต้มแต่งเส้นลายด้วยสีแดงขนาดสูง ๔.๕๐ เมตร กึ่งก้านแผ่กว้าง ๓.๕๒ เมตร องค์พระพุทธรูปหันพระเศียรออกสู่ปากถ้ำ สู่ทิศตะวันออก ส่วนพระวรกายทอดยาวไปตามผนังด้านใน ในท่าตะแคงข้างขวา พระหัตถ์ขวารองรับพระเศียรไว้ตามแบบที่เรียกว่า บรรทมแบบสีหไสยา (หรือท่านอนของพญาราชสีห์) รอบพระเศียรมีประภาวลีปูนปั้น

- ▷ ภาพปูนปั้นเทพสาละเหนื่อพระพุทธไสยาสน์บนผนังถ้ำผาโกล
- ▷ พระพุทธรูปสลักบนผนังถ้ำจัน

เป็นวงกลมซ้อนอยู่สองวง มีลวดลายคันระหว่างเส้นขอบวงนอกและวงใน บนวงพระพักตร์และพระวรกายมีปูนปั้นฉาบทับไว้ หลุดล่อนไปเสียมาก พระนาสิกก็ถูกปั้นพอกขึ้นใหม่ จึงดูโด่งสูงไม่สู้รับกับวงพระพักตร์ บนแผ่นผนังเหนื่อพระวรกายเป็นปูนปั้นที่เกาะเกาะออกไปมากแล้ว มีรูปเทพพนมอยู่เหนื่อพระพาหา ส่วนรูปปูนปั้นต้นสาละที่แผ่กิ่งก้านปกคลุมเหนื่อพระเศียรบริเวณกลางลำต้นทำให้ดูคล้ายรูปร่างของบุคคลและกิ่งก้านที่แผ่ออกคล้ายแขนที่ชูขึ้น ตกแต่งด้วยลวดลายแสดงเครื่องประดับประหนึ่งเครื่องทรงเทพ เพื่อหมายให้รู้ว่าเป็นเทพสาละ (เทพเจ้าประจำต้นสาละ) แสดงพระองค์ปกแผ่เป็นร่มเงาให้กับพระพุทธเจ้า ในกาลที่เสด็จเข้าสู่พระนิพพาน ณ ผนังตรงข้ามกับภาพสลักนูนพระพุทธรูปปางปรินิพพานนี้เป็นภาพสลักนูนรูปบุคคล ๔ รูปลักษณะ ในท่าทางและตำแหน่งต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า ยืนงอเข่า มือพาดอก ยืนประสานมือไว้ที่อก (พนมมือ) นั่งพนมมือ ภาพสลักไม่คมชัดและเป็นภาพที่นูนขึ้นมาเพียง ๔ เซนติเมตร ซึ่งอาจเป็นภาพโคลนไว้เพื่อเอาปูนปั้นมาพอกทับแต่งรายละเอียด หรือเคยมีปูนพอกทับแล้วหลุดล่อนไปหมดแล้ว อย่างไรก็ตามจากเค้าโครงที่เหลืออยู่ประกอบกับเรื่องราวจากภาพสลักพระพุทธไสยาสน์ (ปางปรินิพพาน) ณ ผนังตรงข้าม ทำให้เชื่อว่า ภาพสลักรูปบุคคลเหล่านี้คงหมายถึง พุทธบริษัทหรือบรรดาเทพคณะบุคคลต่าง ๆ ที่มาชุมนุมกันในราตรีที่พระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพาน

๓. ถ้ำจัน บนผนังถ้ำด้านตะวันออกเฉียงเหนือมีภาพพระพุทธรูปสลักนูน ๒ องค์ ในตำแหน่งสูงจากพื้นถ้ำ ๑.๘๐ และ ๒.๘๐ เมตรตามลำดับ อยู่ห่างจากปากถ้ำ ๙ และ ๑๖ เมตรตามลำดับ พระพุทธรูปนูนองค์แรกเป็นภาพสลักหินเป็นโคลนแล้วใช้ปูนพอกแสดงรายละเอียด ลงสีแดงดำเป็นบางส่วน องค์สูง ๒.๒๐ เมตร หน้าตักกว้าง ๑.๘๐ เมตร ประทับนั่งปางสมาธิ พระหัตถ์หักหายไป พระพุทธรูปองค์ที่สองอยู่ห่างจากองค์แรกประมาณ ๕ เมตร ในตำแหน่งที่สูงกว่าประมาณ ๑ เมตร เป็นภาพ

สลักหินเป็นโคลนแล้วใช้ปูนพอกทับแสดงรายละเอียด แสดงพระเกตุมาลาเป็นเปลวตามแบบศิลปกรรมสมัยอยุธยา เป็นพระพุทธรูปประทับนั่งปางปฐมเทศนา หน้าตักกว้าง ๑.๘๐ เมตร องค์สูง ๑.๗๐ เมตร ลักษณะองค์พระทั้งสององค์ยังมีเค้าว่าน่าจะสลักขึ้นในสมัยวัฒนธรรมทวารวดี แต่มีการปรับเปลี่ยน ซ่อมแซมให้เป็นแบบศิลปกรรมอยุธยาในสมัยต่อมา

- ◁ ภาพปูนปั้นประดับผนังเหลือเพียงประภามณฑล
รูปนาค บนผนังปากทางเข้าถ้ำจาม
- ▽ ภาพปูนปั้นรูปบุคคลอากัปกริยาต่าง ๆ บนผนัง
ปากทางเข้าถ้ำจามด้านใต้

๔. ถ้ำจาม บนผนังและเพดานถ้ำแห่งนี้มีภาพสลักปูนปั้นประดับอยู่ ๔ ตำแหน่งประกอบด้วย **ตำแหน่งแรก** บนผนังปากทางเข้าถ้ำด้านตะวันออก บนผนังถ้ำด้านตะวันออกเฉียงใต้ เป็นปูนปั้นประดับคล้ายรูปนาคเจ็ดเศียร ตอนล่างเป็นรอยปูนปั้นคล้ายแท่นบัลลังก์สูงจากพื้น ๓.๒๐ เมตร ความสูงจากฐานบัลลังก์ถึงขอบบนสุดของนาคเจ็ดเศียร ๒.๒๐ เมตร ส่วนที่เป็นรูปนาคกว้าง (เท่าที่เหลืออยู่) ๒.๒๔ เมตร ตามบันทึกของนักสำรวจถ้ำแห่งนี้รุ่นแรก ๆ เป็นต้นว่า ศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี กล่าวว่า ภาพนี้เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นรูปพระพุทธรูป หรือภาพเล่าเรื่องตอนเสด็จตรัสรู้ แล้วทรงเสวยวิมุตติสุขเหนือควงไม้มัจฉลินท์ฝนตกพรำ พญานาคจึงแผ่พังพานปกป้องฝนให้พระพุทธรองค์

ตำแหน่งที่สอง อยู่ในแนวผนังด้านเดียวกับภาพในตำแหน่งแรกแต่อยู่ใกล้ปากทางเข้าถ้ำทางด้านใต้ ภาพนี้อยู่ก่อนมาทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภาพปูนปั้นรูปบุคคล ปูนลอนกะเทาะออก ภาพไม่เต็มสมบูรณ์ ศีรษะขาดหายไปบ้าง ลวดลายหลุดหายไปบ้าง เห็นเค้าโครงว่าเป็นภาพคนชี่คอต่อตัวกันขึ้นไป และภาพบุคคลในอากัปกริยาต่าง ๆ เนื่องจากภาพอยู่ในสภาพชำรุดจึงไม่อาจวินิจฉัยได้ว่าเป็นภาพเล่าเรื่องที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธรูปประวัติตอนใด

ตำแหน่งที่สาม อยู่บนผนังชิดปากทางเข้าถ้ำด้านใต้ตรงข้ามกับภาพในตำแหน่งที่สอง คืออยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ เป็นภาพสลักขนาดใหญ่รูปพระพุทธรูปปางไสยาสน์หรือพระพุทธรูปเจ้าปางบริณีพพาน ซึ่งแสดงโดยภาพต้นเสาที่มีภาพรุกขเทวดา (หรือเทพารักษ์) ประจำ แผ่กิ่งก้านอยู่เหนือภาพพระพุทธรูปเจ้าขึ้นไปสูงถึง ๒.๔๐ เมตร องค์พระพุทธรูปสูงจากพื้น ๒ เมตร ทอดพระองค์ยาว ๓.๙๐ เมตร และส่วนที่กว้างที่สุด ๑.๑๐ เมตร เป็นภาพสลักนูนขึ้นมาจากผนัง ๒๕ เซนติเมตร ส่วนที่แสดงผ้าครองขององค์พระลงสีส้มแดงทำให้มองเห็นสะดุดตา และต้องกับคติดตามเรื่องราวในพระไตรปิฎกที่กล่าวถึงการครองผ้าเนื้อละเอียด มีสีดั่งทองสิงคินีในคืนที่พระพุทธรูปองค์เสด็จดับขันธปริณีพพาน

- ▽ ภาพปูนปั้นรูปต้นไม้เหนือพระไสยาสน์บนผนังถ้ำจาม
- ▷ พระไสยาสน์สลักบนผนังถ้ำจาม
- ▷ ภาพพระพุทธรูปปูนปั้นติดผนังถ้ำจาม

ตำแหน่งที่สี่ อยู่บนผนังด้านเหนือตรงข้ามกับภาพพระพุทธรุไสยาสน์บนผนังในตำแหน่งที่สาม เป็นภาพปูนปั้นหลายรูปลักษณะจากร่องรอยที่เหลืออยู่ แสดงภาพพระพุทธรูปประทับนั่งในอิริยาบถต่าง ๆ กัน ๕ องค์ โดยมีภาพพันธุ์ไม้แวดล้อมเป็นต้นว่า มะม่วง ดอกบัว กลุ่มภาพนี้สูงจากพื้น ๕.๕๐ เมตร ขอบเขตของภาพกว้าง ๓.๘๐ เมตร และสูง ๑.๒๐ เมตร ภาพพระพุทธรุเจ้าทั้ง ๕ ภาพ มีดังนี้ องค์ที่อยู่ต่ำสุดขนาดองค์สูง ๕๕ เซนติเมตร เป็นพระรูปพระพุทธรุเจ้าประทับนั่งบนฐานบัว พระหัตถ์ข้างหนึ่งในท่าจีบนิ้วคล้ายปางแสดงธรรม อีกข้างปูนปั้นกะเทาะหลุดหายไปข้าง ๆ พระองค์เป็นพวงมะม่วงห้อยย้อยลงมา องค์ที่ ๒ อยู่ถัดขึ้นไป ประทับนั่งอยู่ในซุ้มหรือประภามณฑลรอบพระองค์ มีดอกบัวชูขึ้นและผลมะม่วงห้อยย้อยลงมาอยู่ข้าง ๆ องค์ที่ ๓ เป็นพระพุทธรูปปางสมาธิ เติดยังโกลนอยู่ ขนาดองค์สูง ๔๐ เซนติเมตร องค์ที่ ๔ อยู่เหนือองค์ที่ ๓ ขึ้นไป พระพักตร์ยังเป็นโกลนอยู่ ขนาดสูง ๙๐ เซนติเมตร เป็นภาพพระพุทธรุเจ้าประทับนั่งอยู่ในซุ้มหยัก มีดอกบัวล้อมรอบมากมาย องค์ที่ ๕ เป็นภาพองค์พระพุทธรุเจ้าปางยมกปาฏิหาริย์ ประภามณฑลเป็นรูปหยดน้ำขนาดสูง ๗๐ เซนติเมตร ภาพเหล่านี้เข้าใจว่าแสดงเรื่องราวการแสดงธรรมเทศนา ยมกปาฏิหาริย์ และเหตุการณ์ในป่าอัมพวันของพระพุทธรุองค์

ตำแหน่งที่ ๔ เป็นร่องรอยภาพปูนปั้นบนผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ภาพหลุดล่อนออกเกือบหมด เหลือให้เห็นเพียงรูปประภามณฑลสูงจากพื้น ๔.๒๕ เมตร ถึง ๕.๓๐ เมตร ขนาดของประภามณฑลที่เหลืออยู่ ๑๒๐ x ๕๐ เซนติเมตร เข้าใจว่าแต่เดิมภาพนี้คงเป็นภาพพระพุทธรูปเจ้าเสด็จจากดาวดึงส์ ตามที่นักสำรวจทางโบราณคดีรุ่นก่อน (เป็นต้นว่าศาสตราจารย์ชิน อยู่ดี) ได้บันทึกเอาไว้

ความหมาย

ภาพสลัก ภาพปูนปั้น และภาพลงสีบนผนังถ้ำทั้ง ๔ แห่งบนเขาสูงนี้ สันนิษฐานจากหลักฐานด้านอักษรวิทยาและประติมาณวิทยาที่ปรากฏ กล่าวได้ว่าสร้างสรรคขึ้นครั้งแรก โดยพุทธศาสนิกชนในวัฒนธรรมทวารวดี เมื่อประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๒ เพื่อใช้เป็นศาสนสถาน หรือสถานที่ประกอบพิธีกรรมสำคัญของชุมชนสืบต่อมาเป็นเวลานาน ต่อมาในสมัยอยุธยาได้มีการบูรณะซ่อมแซมภาพประติมากรรมเหล่านี้ ทำให้มีลักษณะทางพุทธศิลป์ผิดแผกแตกต่างไปจากเดิมเป็นบางส่วน แต่ก็ยังใช้ถ้ำเหล่านี้เป็นศาสนสถาน มีการประดิษฐานพระพุทธรูปลอยตัวไว้ในถ้ำเพิ่มเติม มีประเพณีและเทศกาลประจำถ้ำสืบต่อมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ในถ้ำ ๔ แห่งบนเขาสูงนี้ กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ ในหนังสือราชกิจจานุเบกษาเล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๗๘

อย่างไรก็ตาม เมื่อมีการอนุญาตสัมปทานการย่อยระเบิดหินเขาสูง เพื่อเอาหินปูนมาโม่และบดขาย แรงสั่นสะเทือนจากการดำเนินการนี้ยังผลเสียหายเป็นอันมากต่องานศิลปกรรมในถ้ำต่างๆ บนเขาสูง เป็นต้นว่า เกิดรอยร้าวบนผนังที่มีภาพสลักภาพปูนปั้นงดงามที่ฉาบไว้บนผนังกะเทาะหลุดล่อนร่วงหล่นลงมาเป็นอันมาก จนในที่สุดนักวิชาการและสื่อมวลชน ตลอดจนนักอนุรักษ์ศิลปกรรมท้องถิ่นได้รณรงค์ ขอให้รัฐบาลยกเลิกสัมปทานระเบิดย่อยหินเขาสูงจนเป็นผลสำเร็จเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ และทางโรงโม่หินศิลาชัย (ซึ่งเคยเป็นผู้ได้สัมปทานระเบิดย่อยหินเขาสูง) และสมาคม/กลุ่มประชาชนต่าง ๆ ในจังหวัดราชบุรีหันมาปรับปรุงแหล่งเขาสูงให้เป็นสวนสาธารณะตลอดจนให้มีสาธารณูปการ อำนวยความสะดวกแก่ผู้มาเยี่ยมชมแหล่ง เช่น ห้องน้ำ บันไดทางขึ้นศาลาพักร่ม ทำให้การเดินทางสู่ถ้ำต่างๆ ที่มีศิลปกรรมดังกล่าวสะดวกสบาย ในปัจจุบันเขาสูงจึง

- ◁ ภาพรวมของภาพปูนปั้นพระพุทธรเจ้าในอิริยาบถต่าง ๆ
- ▽ ภาพปูนปั้นพระพุทธรเจ้าทรงแสดงธรรม
- ▷ ภาพปูนปั้นเหลือเพียงลวดลายบนขอบประภามณฑล

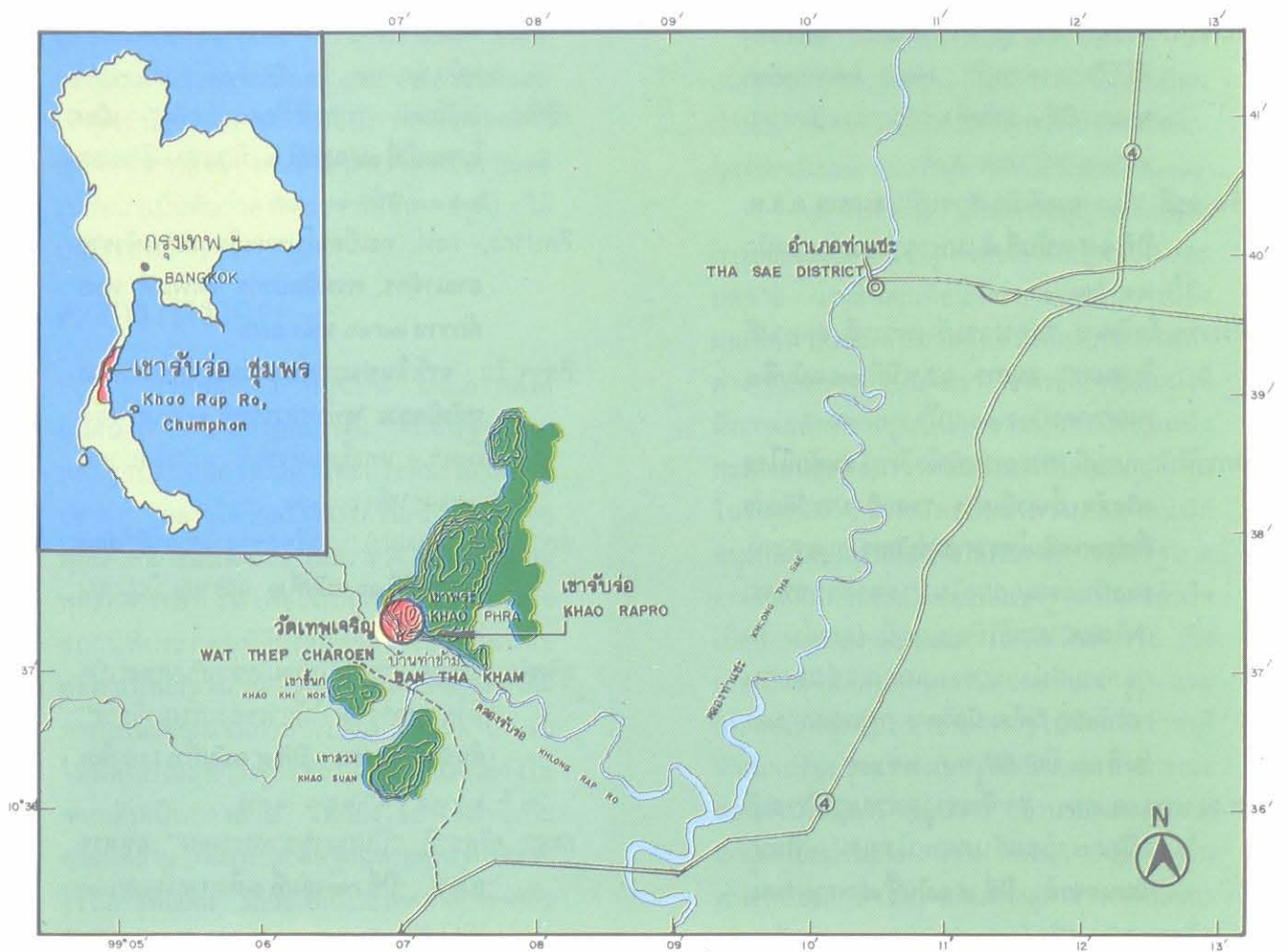

เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญแห่งหนึ่งของจังหวัดราชบุรี

เอกสารอ้างอิง

- กฤช เหลือลมัย “เขางู ตำนานและการสืบเนื่องที่มีชีวิตของราชบุรี” **Hotel Information News ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๖** กรกฎาคม-สิงหาคม ๒๕๓๒ หน้า ๕๒-๕๔
- ชิน อยู่ดี “โบราณคดีเมืองราชบุรี” **อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๑๕ ฉบับที่ ๙** เมษายน ๒๕๑๘, หน้า ๒๔-๓๑
- ธีรภาพ โลหิตกุล “ล่องราชบุรี-เพชรบุรี สุดทางที่จินตนคร” **อนุสาร อ.ส.ท.ปีที่ ๒๗ ฉบับที่ ๑** พฤษภาคม ๒๕๓๐ หน้า ๖๔-๗๖
- พระสิริปัญญาภุมณี (พระธรรมทัตโตภิกขุ) **สมุทัยนิโรธ อริยสังข์ ถ้ำฤๅษีเขางู ราชบุรี ประวัติการศึกษทางเดินโหราศาสตร์ศึกษา** อนุสาร ธรรมบรรณาการในการพระราชทานเพลิงศพ พระสิริปัญญาภุมณี (สุกรมโม โทกุลกาญจน์ ป.ธ. ๖) ณ ฌาปนสถานกองทัพบก วัดโสมนัสวิหาร กรุงเทพมหานคร วันที่ ๒๑ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๙
- พ.ณ ประมวลมารค “จารึกเขางูสุวรรณภูมิที่ราชบุรี : มีภาษาแขกกับภาษาไทย?” **ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๗** พฤษภาคม ๒๕๓๑ หน้า ๔๔-๔๘

- มานิต วัลลิโกดม “ข้อคิดเกี่ยวกับประติมากรรมในประเทศไทย” **เมืองโบราณ ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓** สิงหาคม-พฤศจิกายน ๒๕๒๖, หน้า ๖๐-๖๓
- ศรีศักร วัลลิโกดม “ราชบุรีเมืองท่าที่ถูกลืม” **เมืองโบราณปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒** มิถุนายน-สิงหาคม ๒๕๓๓ หน้า ๑๓-๒๕
- ศิลปากร, กรม **ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร, กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๑๖** หน้า ๑๗๖
- ศิวาจารย์ก **จารึกในประเทศไทยเล่ม ๑ อักษรปัลลวะ หลังปัลลวะ พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔**, กรุงเทพฯ, หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๙ หน้า ๖๘-๗๑
- สพานเสี้ยว (นามแฝง) “เล่าเรื่องเขางู ราชบุรี” **เมืองโบราณปีที่ ๑๖ ฉบับที่ ๒** เมษายน-มิถุนายน ๒๕๓๓
- สุจิตต์ วงษ์เทศ “ขอได้โปรดเกิดช่วยกันหยุดระเบิดทำลายเขางู : คำให้การของบรรณาธิการ” **ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๙ ฉบับที่ ๓** มกราคม ๒๕๓๑ หน้า ๑๒๘-๑๓๒
- อมรา ศรีสุชาติ “ป็นภูมบาฐาพระนอน” **อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๓๒ เล่มที่ ๑** สิงหาคม ๒๕๓๔ หน้า ๙๔-๑๐๑

เขารับร่อ ชุมพร Khao Rap Ro, Chumphon

- ◁ ปากถ้ำพระและถ้ำอ้ายเตยบนเขารับร่อ
- ◁ แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่งเขารับร่อ
- △ คลองท่าข้าม เส้นน้ำสำคัญใกล้แหล่งเขารับร่อ
- △ ถ้ำอ้ายเตย ซึ่งมีงานศิลปะถ้ำ

ภูมิที่ตั้ง

เขารับร่อเป็นภูเขาหินปูนลูกโดด สูง ๑๘๑ เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลางหรือ ๑๕๑ เมตรจากพื้นดินล่าง ที่รัฐ ๑๐ องศา ๓๗ ลิปดา ๑๐ พิลิปดาเหนือ และแวง ๙๙ องศา ๗ ลิปดา ๐๐ พิลิปดาตะวันออก ในเขตวัดเทพเจริญ หมู่ที่ ๑๐ บ้านไทยเจริญ ตำบลท่าข้าม อำเภอท่าแซะ จังหวัดชุมพร ห่างจากตัวอำเภอท่าแซะ ๑๗ กิโลเมตร

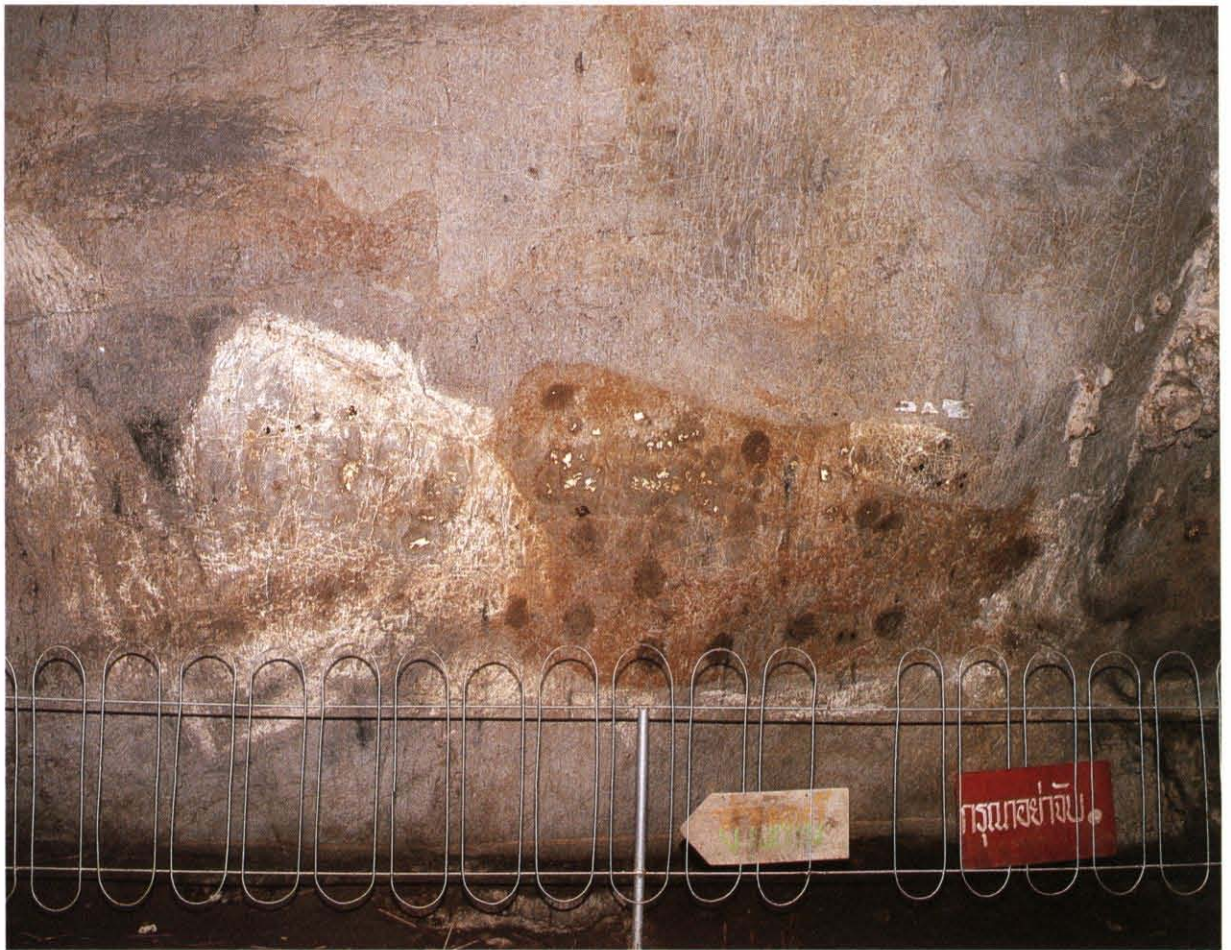
ทางด้านตะวันตกเฉียงเหนือของภูเขา ที่ความสูงประมาณ ๑๐ เมตรจากพื้นดินล่างมีถ้ำ ๒ ถ้ำ อยู่ห่างกันประมาณ ๕๐ เมตร ชื่อ ถ้ำอ้ายเตย และ ถ้ำพระ ที่ถ้ำพระเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปลอยตัวทำด้วยปูนและสำริดปางต่าง ๆ มีพุทธศิลป์แบบอยุธยาจนถึงรัตนโกสินทร์ ที่ถ้ำอ้ายเตยมีหินงอก หินย้อยสวยงาม ที่สำคัญคือบนผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ของถ้ำอ้ายเตย มี ภาพลงสีรูปพระนอนหรือพระพุทธรูปปางไสยาสน์

สู่แหล่ง

จากกรุงเทพมหานครไปตามทางหลวงหมายเลข ๔ ที่หลักกิโลเมตรที่ ๔๙๐ มีป้ายบอกทางเข้าถ้ำรับร่อทางแยกขวาลาดยางข้ามคลองท่าข้าม ธรรมชาติทาง ๔.๒๐ กิโลเมตร ถึงวัดเทพเจริญ แหล่งเป็นถ้ำบนภูเขาข้างวัด มีบันไดทางขึ้นถ้ำทั้งสองถ้ำสองทางเชื่อมต่อกัน

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

เชื่อกันว่าบริเวณรอบ ๆ เขารับร่อเป็นที่ตั้งเมืองโบราณคือ เมืองอุทุมพร ร่วมสมัยกับเมืองนครของพระศรีธรรมมาโคกราชผู้สร้างพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เมืองอุทุมพรเป็นเมืองท่ารักษาด่านทางข้ามคอคอดมลายู มีสำเภาจีนมาค้าขาย และได้รับอิทธิพลพุทธศาสนาจากเมืองนครจึงสร้างพระพุทธรูปหลวงปู่หลักเมืองให้

เป็นพระคู่บ้านคู่เมืองประดิษฐานไว้ในถ้ำพระเมื่อเสร็จจากการสร้างพระพุทธรูปหลักเมืองแล้ว มีทรัพย์สินเงินทองที่ประชาชนนำมาร่วมกันสร้างเหลืออีกมากจึงนำมาฝังไว้ที่ถ้ำอีกถ้ำหนึ่งซึ่งอยู่ใกล้เคียงกัน แล้วสร้างรูปพระพุทธรูปไสยาสน์ลงสีไว้ที่ผนังถ้ำ ชาวบ้านเล่าลือต่อกันมาว่า ภาพบนผนังสร้างไว้เพื่อเฝ้าสมบัติเรียกกันว่า “อ้ายเตย” ซึ่งแปลว่า พี่คนที่สาม สีตามใบหน้าและลำตัว “อ้ายเตย” ลบเท่าใดก็ไม่หมด ทำให้มีผู้ (รู้เท่าไม่ถึงการณ์) เอาผ้าชุบน้ำมาทาลองลบสี และยังมิปริศนาลายแทงที่ว่า “อ้ายเตยๆ เขาถูกใส่เปลเอาดินคาใน น้ำมันสองขวดค่อยยวบค่อยไป ผู้ใดคิดได้ อยู่ได้อ้ายเตย” มีผู้เชื่อตามลายแทงมาขุดหาสมบัติในถ้ำแต่ไม่มีผู้ใดได้ไป เพราะเมื่อมาขุดก็ถูกงูใหญ่ไล่กัดบ้าง ถูกเสียงลึกลับไล่ตะเพิดบ้าง

ลักษณะศิลปกรรม

บนผนังถ้ำอ้ายเตยเป็นภาพลงสีรูปพระนอนหรือพระพุทธรูปไสยาสน์อยู่เหนือพื้นถ้ำ ๔๐ เซนติเมตร เขียนเป็นรูปองค์พระนอน ขนาดยาว ๔.๘๐ เมตร กว้าง ๒ เมตร องค์พระทอด

พระองค์ตามแนวตะวันตกเฉียงใต้-ตะวันออกเฉียงเหนือ พระเศียรหันสู่ทิศตะวันตกเฉียงใต้ พระพักตร์หันไปทางตะวันออก ตัดเส้นสีแดง-ดำเป็นโครงร่างรอบองค์พระ ลงสีเป็นส่วน ๆ พระเศียรและพระเกศลงสีดำ พระพักตร์ พระกรลงสีขาว พระวรกายที่ครองผ้าลงสีส้มเหลืองแบบเดียวกับสีผ้าครองของสงฆ์ไม่แสดงรายละเอียด (พระเนตร พระนาสิก พระโอษฐ์) บนพระพักตร์ วงพระพักตร์เป็นรูปค่อนข้างเหลี่ยม มีพระอุษณีษะนูนสูงต่อด้วยเปลวซึ่งลงสีขาวตัดเส้นสีดำ ส่วนปลายพระบาทไม่ชัดเจน

ความหมาย

ภาพลงสีพระพุทธรูปไสยาสน์บนผนังถ้ำอ้ายเตย เป็นงานจิตรกรรมที่ไม่แล้วเสร็จแต่จากเค้าโครงภาพที่มีอยู่ สันนิษฐานว่าน่าจะสร้างขึ้นในสมัยอยุธยา โดยสืบทอดคติการสร้างภาพพระพุทธรูปไสยาสน์ไว้ในถ้ำมาจากสมัยวัฒนธรรมทวารวดีเช่นที่ถ้ำผาโถ ถ้ำจาม ราชบุรี หากแต่มิได้สร้างภาพโดยการสลักหินให้เป็นรูปแล้วลงสีเช่นที่พบที่ถ้ำจาม ราชบุรี เป็นเพียงการลงสีต่าง ๆ พอให้ทราบว่าเป็นส่วนใด

- ◁ ภาพลงสีรูปพระพุทธไสยาสน์บนผนังถ้ำอ้ายเตย์
- ▽ ส่วนเศียรของภาพลงสีพระพุทธไสยาสน์
- ▽ ส่วนองค์ของภาพลงสีพระพุทธไสยาสน์ มองเห็นแผ่นทองปิดบนองค์พระ

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนภูเขา รับร่อเป็นโบราณสถานของชาติ ลงในหนังสือ ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๓ ตอนที่ ๓๔ วันที่ ๒๗ กันยายน ๒๔๗๙ หน้า ๑๕๒๖ โดยรวมถ้ำและ โบราณวัตถุในถ้ำ ๓ ถ้ำ คือ ถ้ำพระ ถ้ำเอเต ถ้ำไทร เรียกถ้ำอ้ายเตย์ว่า ถ้ำเอเต แต่มิได้ระบุเรื่องภาพ ลงสีบนผนังถ้ำแห่งนี้

จากนิทานชาวบ้านทำให้มีผู้มาขุดหา สมบัติในถ้ำ ทดสอบลบสีภาพพระนอนที่ผนัง ถ้ำอ้ายเตย์ เป็นการทำลายงานศิลปกรรมและ ทำลายแหล่ง ทำให้สีภาพลบเลือนไปมาก

ภูเขา รับร่อใช้เป็นสถานที่ที่พระสงฆ์ ปฏิบัติกัมมัฏฐานและได้รับการพัฒนาให้เป็น แหล่งท่องเที่ยว โดยวัดเทพเจริญเป็นผู้ดูแลรักษา และใช้ถ้ำเป็นพุทธสถาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้ำพระ ใช้เป็นที่ประดิษฐานพระพุทธรูปปางต่าง ๆ เพื่อให้พุทธศาสนิกชนขึ้นมาสักการบูชา กำหนดให้ มีงานประจำปีช่วงระหว่างก่อนหน้าวันสงกรานต์ (คือ ๑๐-๑๓ เมษายน) ทางวัดได้สร้างบันไดทางขึ้น ด้วยปูนเพื่อขึ้นสู่ถ้ำพระทางหนึ่ง ถ้ำอ้ายเตย์ อีกทางหนึ่ง ในถ้ำอ้ายเตย์ยังจัดไฟสีเขียว-แดง ไว้ตามมุมมองที่จะเพิ่มความสวยงามให้กับ หินงอก-หินย้อย ในถ้ำ ส่วนที่ภาพลงสีพระนอน จัดทำราวเหล็กล้อมเป็นคอกไว้ เพื่อมิให้คนเข้าไป สัมผัสวัสดุขีดภาพให้ได้รับความเสียหาย ถึง กระนั้นก็ยังมิร่องรอยปิดทององค์พระทำให้ภาพ เป็นดวงต่างดูไม่งาม

เอกสารอ้างอิง

ศิลปากร, กรม. **ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร** กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๑๖ หน้า ๕๓๐

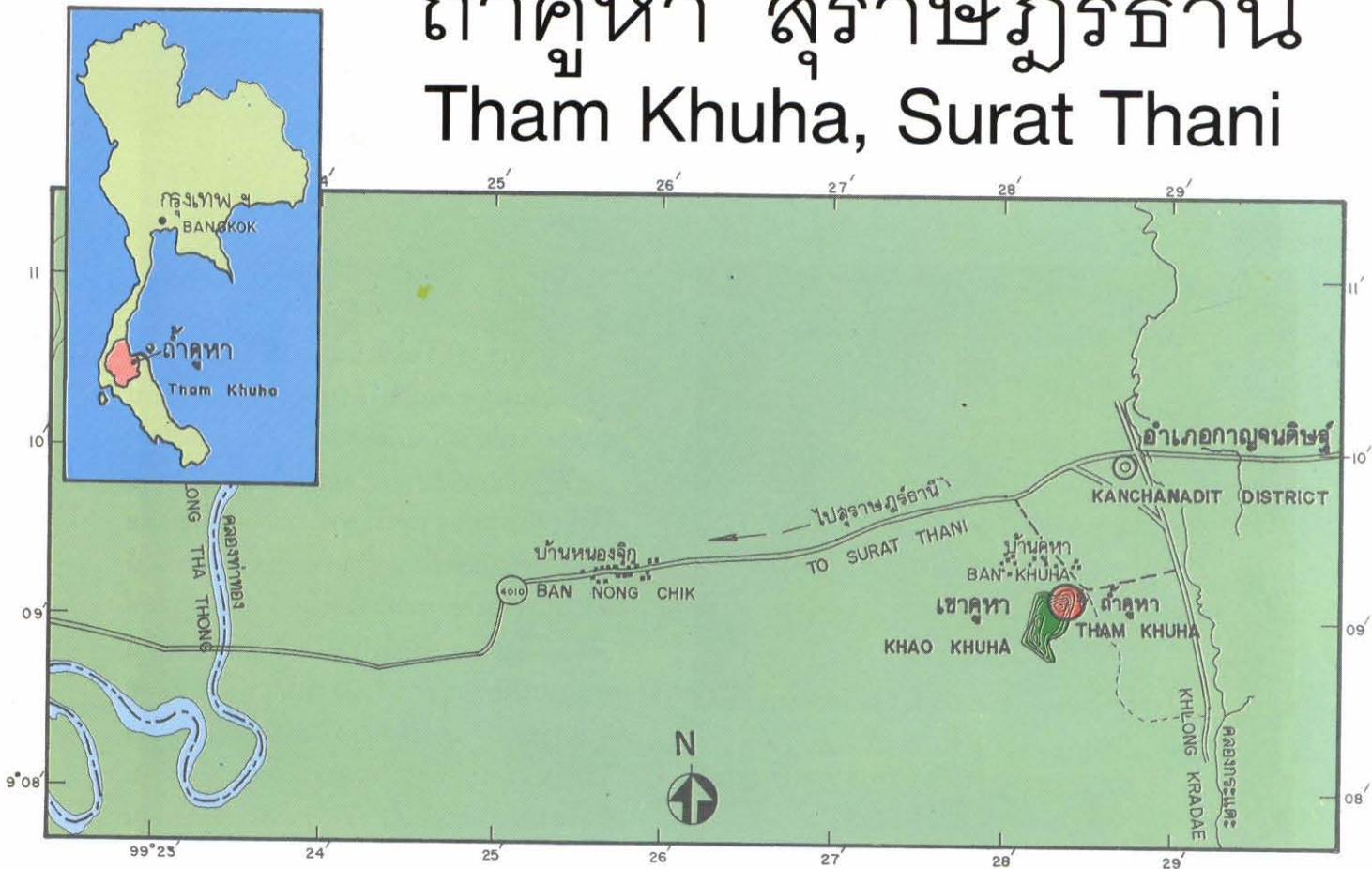
ศิลปากร, กรม. **ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๕๒๓)** เอกสารวิชาการกองโบราณคดี หมายเลข ๑๓/๒๕๓๒ กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๓๓ หน้า ๕๕

สมพงษ์ นาควิเชียร “ถ้ำอ้ายเตย์” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๙** สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา หน้า ๑๔๓๕-๑๔๓๖

โสภา ลำเจียก “คู่มือเที่ยวชุมพร” **อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๓๑ ฉบับที่ ๑๐** พฤษภาคม ๒๕๓๔ หน้า ๖๐

อมรา ศรีสุชาติ “ป็นภูผาบูชาพระนอน” **อนุสาร อ.ส.ท. ปีที่ ๓๒ ฉบับที่ ๑** สิงหาคม ๒๕๓๔ หน้า ๙๔-๑๐๑

ถ้ำคูหา สุราษฎร์ธานี Tham Khuha, Surat Thani

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำคูหาเป็นถ้ำบนภูเขาหินปูนลูกโดดขนาดเล็ก ซึ่งชาวท้องถิ่นเรียกว่า เขาวัดคูหา เนื่องจากถ้ำ ณ ที่นี้ใช้เป็นพุทธสถานมาเป็นเวลานาน จนกระทั่งปัจจุบัน กล่าวคือเป็นพระหนึ่งวิหารประดิษฐานพระพุทธรูปสำคัญประจำวัด

ถ้ำคูหา ตั้งอยู่ที่รัฐ ๙ องศา ๙ ลิปดา ๘ พิลิปดาเหนือ และแวงที่ ๙๙ องศา ๒๘ ลิปดา ๓๐ พิลิปดาตะวันออก ในเขตวัดคูหา หมู่ที่ ๑ บ้านคูหา ตำบลช้างขวา อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ห่างจากตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานี ๑๒ กิโลเมตร

ถ้ำเป็นคูหาขนาดยาว ๑๖.๗๗ เมตร กว้าง ๘ เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันออก

ศิลปะถ้ำ ณ ที่นี้ เป็นภาพดินปั้นประดับรูปพระพุทธรูปบนเพดานและผนังปากทางเข้าถ้ำ และภาพปูนปั้น เขียนสีติดบนผนังด้านข้างทำเป็นซุ้มเหนือพระพุทธรูปหินทรายลอยตัวปางมารวิชัย

- △ แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่งถ้ำคูหา
- △ ภาพดินเหนียวปั้นประดับผนังปากทางเข้าถ้ำคูหา
- ▷ พระพุทธรูปปูนปั้นและหินทราย มีซุ้มเป็นปูนปั้นรูปพญานาค
- ▷ พระพุทธรูปหินทรายที่ฐานจำหลักเป็นรูปครุฑแบกสิงแบก

สู่แหล่ง

จากตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานีไปตามทางหลวงหมายเลข ๔๐๑(A18)ระหว่างหลักกิโลเมตรที่ ๓๐-๓๑ ตรงข้ามปากทางเข้าสู่ตัวอำเภอกาญจนดิษฐ์ เลี้ยวขวา มีป้ายบอกทางเข้าสู่วัดคูหา ระยะทาง ๑.๒ กิโลเมตร ถึงวัดคูหา แหล่งเป็นถ้ำ สูงจากพื้นดินล่าง ๒-๓ เมตร

ลักษณะศิลปกรรม

ภายในถ้ำคูหาประกอบด้วยพุทธศิลป์ ๓ ลักษณะ คือ

๑. พระพุทธรูปปูนปั้นและหินทรายลอยตัว โดยมีพระพุทธรูปปูนปั้นปิดทองปางไสยาสน์ประดิษฐานไว้ซิดผนังตอนในสุดตรงข้ามกับปากทางเข้า และพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัยและปางสมาธิ ประดิษฐานเรียงไว้เป็นแถวซิดผนังด้านเหนือ, ใต้, ตะวันออกเฉียงเหนือ และ ตะวันออกเฉียงใต้ รวม ๕๑ องค์ มีการซ่อมแซมในสมัยปัจจุบันหลายองค์ องค์ที่มีลักษณะพิเศษคือ พระพุทธรูปหินทรายขนาดเล็กทางด้านตะวันออกเฉียงใต้ เป็นพระพุทธรูปปางมารวิชัยประทับบนฐานครุฑแบก, ลิงแบก ซึ่งมีอยู่เพียงองค์เดียวในถ้ำนี้

พระพุทธรูปสามองค์ขนาดใหญ่ทางด้านเหนือ มีพุทธลักษณะงดงาม ผิววนอกเป็นปูนฉาบซ่อมแซมภายหลัง แต่ยังคงเค้าพุทธศิลป์ดั้งเดิมบนผนังเหนือพระเศียรของพระพุทธรูปสามองค์นี้เป็นปูนปั้นติดผนังเป็นซุ้ม (ดูข้อ ๒)

๒. ปูนปั้นรูปซุ้มพญานาคและพระพุทธรูปปางนาคปรกติดกับผนังเหนือเศียรพระพุทธรูปสามองค์ทางด้านเหนือ ทำเป็นรูปซุ้มพระสามซุ้มที่ปลายซุ้มเชื่อมต่อกันทำเป็นรูปพญานาคเจ็ดเศียร ตอนกลางเป็นพระพุทธรูปองค์เล็ก ๆ ปางมารวิชัย จึงทำให้ดูเป็นพระพุทธรูปปางนาคปรก

- ▽ พระพุทธรูปนั่งห้อยพระบาท เป็นดินเหนียวปั้น
ประดับผนังเหนือปากทางเข้าถ้ำ
- ▷ ภาพดินเหนียวปั้นแสดงภาพพระพุทธเจ้าและ
ชুম้อคาร ประดับผนังเหนือปากทางเข้าถ้ำคุดา

๓. ภาพประดับผนังเพดานปากทางเข้าถ้ำ เป็นภาพพระพุทธรูปและพระพุทธรูปประวัติ ทำด้วยดินเหนียวปั้นปะติดบนผนังและเพดานถ้ำ ใน ๒ ตำแหน่ง คือ

ตำแหน่งแรก อยู่มุมซอกเพดานด้านตะวันออกเฉียงใต้ เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาทองค์ใหญ่ ๑ องค์ พระหัตถ์ซ้ายวางอยู่เหนือพระชานุ พระหัตถ์ขวากวักหายไป ครองผ้าห่มเฉียง แสดงสังฆาฏิพาดอยู่ด้านหลัง พระพักตร์รูปเหลี่ยม พระกรรณยาว เม็ดพระศกใหญ่ แสดงพระอุษณีษะชัดเจน ภาพดินปั้นพระพุทธรูปองค์นี้ เป็นภาพปูนสูง ทั้งขนาดและความนูน ทำให้โดดเด่นกว่าภาพอื่น ๆ ซึ่งเป็นภาพปูนต่ำและมีขนาดเล็กกว่า ได้แก่ภาพพนักของแท่นประทับ และภาพพระพุทธรูปประทับนั่งอีกหลายองค์

ตำแหน่งที่สอง อยู่บนผนังและเพดานด้านตะวันออกตรงปากทางเข้า เป็นแผ่นลาดตัดตรงขอบผนังตอนบน ภาพหลุดร่วงไปมากที่เหลืออยู่มองเห็นเป็นสามระดับลดหลั่นกัน ระดับแรกสูงจากพื้น ๕.๒๐ เมตร เป็นชุ่มพระและจั่วอาคาร ถัดขึ้นไปเป็นภาพพระพุทธเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัยบนบัลลังก์ฐานบัว อยู่ในชุ่ม แสดงผ้าครองแบบห่มเฉียง แถบสังฆาฏิและพระอุษณีษะสูง ถัดขึ้นไปเป็นภาพพระเจดีย์ทรงกลม มีพระพุทธรูปประทับนั่งขนาดเจดีย์สองข้างองค์หนึ่งเศียรหัก ๕๒

หายไป อีกองค์หนึ่งประทับนั่งในชุ่มบนฐานบัว ภาพในตำแหน่งนี้ทั้งหมดต่อเนื่องกันไปในขอบเขตภาพ (เท่าที่เหลืออยู่) ๑.๘๐ x ๒.๔๐ เมตร ภาพสูงจากพื้นถ้ำตั้งแต่ ๕.๒๐ เมตร จนถึง ๗.๕๕ เมตร

ความหมาย

ถ้ำคุดาถูกใช้เป็นศาสนสถานสืบต่อมาหลายยุคสมัย จากลักษณะศิลปกรรมบนผนังเพดานถ้ำ แสดงให้เห็นว่าเริ่มมาตั้งแต่ประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๔-๑๕ ซึ่งได้สร้างพุทธศิลป์เป็นภาพดินปั้นขึ้นบนเพดาน-ผนังถ้ำด้านตะวันออกและตะวันออกเฉียงใต้ มีลักษณะพุทธศิลป์ร่วมสมัยวัฒนธรรมทวารวดี ดร.พิริยะ ไกรฤกษ์ ให้ความเห็นว่า พระพุทธรูปดินปั้น นั่งห้อยพระบาทองค์ใหญ่ยังคล้ายกับศิลปะจามแบบดองดวง ซึ่งมีอายุราวต้นพุทธศตวรรษที่ ๑๕

ในสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๘ มีหลักฐานการฟื้นฟูถ้ำแห่งนี้เป็นพุทธสถานอีกครั้งโดยสร้างภาพปูนปั้นรูปชุ่มพญานาคและพระพุทธรูปปางนาคปรกตามแบบศิลปกรรมขอมหรือลพบุรีขึ้น

ตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๒๐ เป็นต้นมา มีการสร้างพระพุทธรูปตามแบบศิลปกรรมอยุธยาขึ้นหลายองค์ ทั้งที่เป็นปูนปั้นและหินทรายแดงประดิษฐานไว้ในถ้ำ

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

กรมศิลปากรได้ประกาศขึ้นทะเบียนถ้ำ
คูหาเป็นโบราณสถานของชาติในราชกิจจานุ
เบกษา เล่ม ๕๔ วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐
และได้อนุรักษ์สภาพดินปืนประดับผนังเมื่อปี พ.ศ.
๒๕๒๑-๒๕๒๒

ปัจจุบันทางวัดเป็นผู้ดูแลรักษาและยัง
ใช้เป็นพุทธสถานสำคัญ มีงานทำบุญสงฆ์พระ
ซึ่งเป็นงานประจำปีทำต่อเนื่องกันมาจนถึงปีนี้
(พ.ศ. ๒๕๓๔) นับเป็นปีที่ ๕๕ โดยจะทำในช่วง
วันสงกรานต์ของทุกปี

ทางวัดได้ทำประตูเหล็กปิดปากถ้ำไว้
ในตอนกลางคืน เพื่อป้องกันการโจรกรรมพระ
พุทธรูปและการทำลายงานศิลปะบนผนัง-เพดานถ้ำ
อย่างไรก็ดี ความชื้นจากผนังถ้ำทำให้ภาพหลุด
ร่วงไปมาก นอกจากนั้น ฝุ่น หยากไย่ ยังจับภาพ
อยู่เป็นแห่ง ๆ เนื่องจากอยู่บนที่สูงจึงไม่มีผู้ใด
ขึ้นไปทำความสะอาด

ถ้ำคูหาเป็นที่รู้จักของชาวสุราษฎร์ธานี
เนื่องจากเป็นแหล่งที่อยู่ไม่ไกลตัวจังหวัดจึงมีผู้
มาเที่ยวชมตามสมควร

เอกสารอ้างอิง

เขมชาติ เทพไชย. “ถ้ำคูหา” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๔ พุทธศักราช ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา อมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, หน้า ๑๔๑๙

น ฦ ปากน้ำ “ศิลปกรรมเก่าแก่ที่สุราษฎร์ธานี” เมืองโบราณ ปีที่ ๑๐ ฉบับที่ ๑ มกราคม - มีนาคม ๒๕๒๗ โรงพิมพ์บำรุงนุกุลกิจ กรุงเทพมหานคร, หน้า ๕๗-๕๘

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ “วัดคูหา” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๒ พุทธศักราช ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา อมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, หน้า ๕๐๗

พิริยะ ไกรฤกษ์, ผศ.ดร. ประวัติศาสตร์ศิลป์ในประเทศไทย ฉบับคู่มือนักศึกษา อมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๘, หน้า ๗๖-๗๗

พิริยะ ไกรฤกษ์, ผศ.ดร. ศิลปะทักษิณก่อนพุทธศตวรรษที่ ๑๙, กรมศิลปากร จัดพิมพ์ เนื่องในโอกาสวันเฉลิมพระชนมพรรษา พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ๕ ธันวาคม ๒๕๒๓, หน้า ๑๒๕, ๒๑๔-๒๑๕

ศิลปากร,กรม. ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร ๒๕๑๖, โรงพิมพ์คุรุสภาพระสุเมรุ กรุงเทพมหานคร, หน้า ๕๒๖-๕๒๗

ศิลปากร,กรม. ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ (พ.ศ. ๒๔๗๘-๒๕๒๓) โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย,กรุงเทพมหานคร, ๒๕๒๙, หน้า ๕๑

อมรา ชันติสิทธิ์ ศรีสุชาติ. “เทคโนโลยีและศิลปกรรมสมัยโบราณ : ในภาคใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ เล่ม ๔ พุทธศักราช ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา อมรินทร์การพิมพ์ กรุงเทพมหานคร, หน้า ๑๖๐๗, ๑๖๑๘

ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี

Tham Singkhon, Surat Thani

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำสิงขรเป็นถ้ำในภูเขาหินปูนลูกโดดชื่อเดียวกันนี้ ตั้งอยู่ที่รัฐ ๙ องศา ๒ ลิปดา ๒๕ พิลิปดาเหนือ และแวง ๙๙ องศา ๒ ลิปดา ๓๕ พิลิปดาตะวันออก ห่างจากแม่น้ำพุมดวงไปทางตะวันตกประมาณ ๑๐๐ เมตร อยู่ในเขตหมู่ที่ ๓ บ้านถ้ำ ตำบลบ้านถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ปากถ้ำสูงจากพื้นดินราบเบื้องล่าง ๓ เมตร ส่วนที่เป็นโพรงถ้ำแบ่งออกเป็นสองตอนคือ คูหาปากถ้ำ และคูหาในโพรงถ้ำ คูหาปากถ้ำเป็นคูหาเปิดแสงสว่างส่องเข้าถึงเต็มทีปรากฏศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ในคูหาในโพรงถ้ำเป็นคูหาว่างลึกมีชอกเล็กชอกน้อยอาศัยแสงสว่างจากรูช่องแสงที่เพดานถ้ำเป็นบางตอนจึงมีส่วนที่สว่างบ้างมืดบ้างพบหลักฐานโบราณวัตถุสมัยก่อนประวัติศาสตร์มากมาย

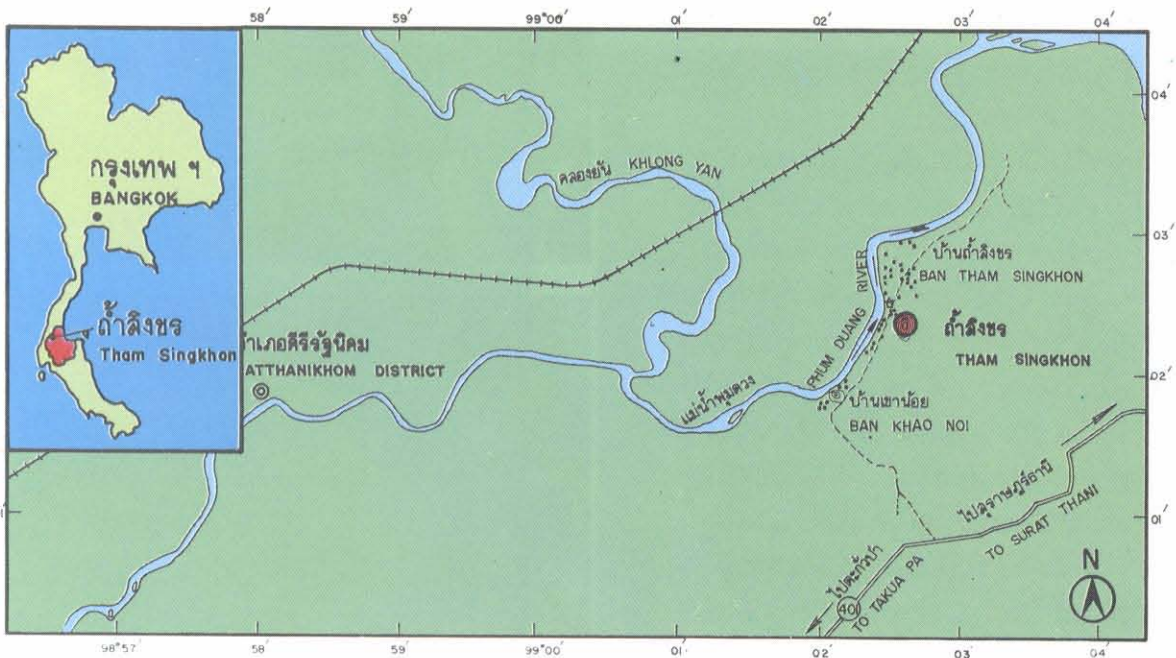
คูหาปากถ้ำซึ่งปรากฏศิลปกรรมสมัยประวัติศาสตร์ มีขนาดกว้าง ๒๐ เมตรส่วนลึกที่สุด ๕๔

๑๖ เมตร ความสูงจากพื้นถ้ำถึงเพดาน ๕.๖๐ เมตร แบ่งเป็น ๓ คูหาย่อย ประกอบด้วย คูหาที่ ๑ อยู่ใกล้ทางขึ้นสู่ถ้ำ ขนาด ๑๖ x ๗ เมตร คูหาที่ ๒ อยู่ถัดจากคูหาแรก ขนาด ๗.๓๑ x ๑๐ เมตร คูหาที่ ๓ อยู่ต่อจากคูหาที่ ๒ เป็นชอกโพรงแคบ ๆ ขนาด ๕.๖๙ x ๙.๐๖ เมตร

ศิลปะถ้ำ ณ ที่นี้ปรากฏเป็นภาพลงสี ภาพปูนปั้นบนผนังและเพดานคูหาที่ ๑ และ ๒ มีภาพด้วยขามประดับบนเพดานของคูหาทั้งสองในบางส่วน

สู่แหล่ง

จากตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานีไปตามทางหลวงหมายเลข ๔๐๑ สายสุราษฎร์-ตะกั่วป่า ที่หลักกิโลเมตรที่ ๓๕ มีทางแยกขวา ป้ายบอกทางเข้าวัดถ้ำสิงขรเป็นถนนลูกรังระยะทาง ๓.๔ กิโลเมตรถึงวัดถ้ำสิงขร มองเห็นภูเขาอยู่ทางขวามือและปากทางขึ้นถ้ำ ทางขึ้นลาดชัน ๗๐ องศา

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

มีหนังสือสมุดไทยบันทึกเรื่องราวที่เล่าขานสืบต่อกันมาว่า ในครั้งสมัยอยุธยาพระเจ้าแผ่นดินองค์หนึ่งได้สาวชาวบ้านแถบนี้ไปเป็นชายา ต่อมาน้องชายของสาวผู้นั้นบวชเป็นพระภิกษุ เดินทางไปเมืองหลวง แล้วได้เข้าไปเทศน์ในวังที่พี่สาวอยู่และจำกันได้ เป็นที่ปลื้มปิติกันทั้งสองฝ่าย พระเจ้าแผ่นดินได้จัดขบวนมาส่งพระภิกษุที่เป็นน้องชายพระชายา ซึ่งเรียกกันต่อมาว่า “ท่านเจ้าฟ้า”

- ◁ ภูเขาที่ตั้งถ้ำสิงขร
- △ ทิวทัศน์ริมแม่น้ำพุมดวง หน้าถ้ำสิงขร
- △ แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่ง

และโปรดฯ ให้สร้างวัดขึ้นสามวัด คือวัดน้ำรอบ วัดถ้ำสิงขร และวัดเขาพระอานนท์ “ท่านเจ้าฟ้า” จำพรรษาเป็นเจ้าอาวาสองค์แรกอยู่ที่วัดเขาพระอานนท์ ส่วนถ้ำสิงขรได้รับการตกแต่งประดับประดาให้ดูหาต่อนหน้าเป็นประหนึ่งพระวิหาร

- ▷ พระพุทธรูปปูนปั้นลงรัก ปางป่าลิไลย์ ในคูหาที่ ๑
- ▷ ซ้ำงปูนปั้นล้อมรอบกำแพงในคูหาที่ ๑

- ▷ ลายก้านดอกพันธุ์พฤกษาปูนปั้น มีขามลายคราม ประดับเป็นประหนึ่งดอกลอยไม้
- ▷ ภาพ ผนังเพดานตอนกลาง การบูชาพระธาตุ
- ▷ ยักษ์ เทวดา ภิกษุ มาบูชาพระธาตุ และพระพุทธเจ้า

ลักษณะศิลปกรรม

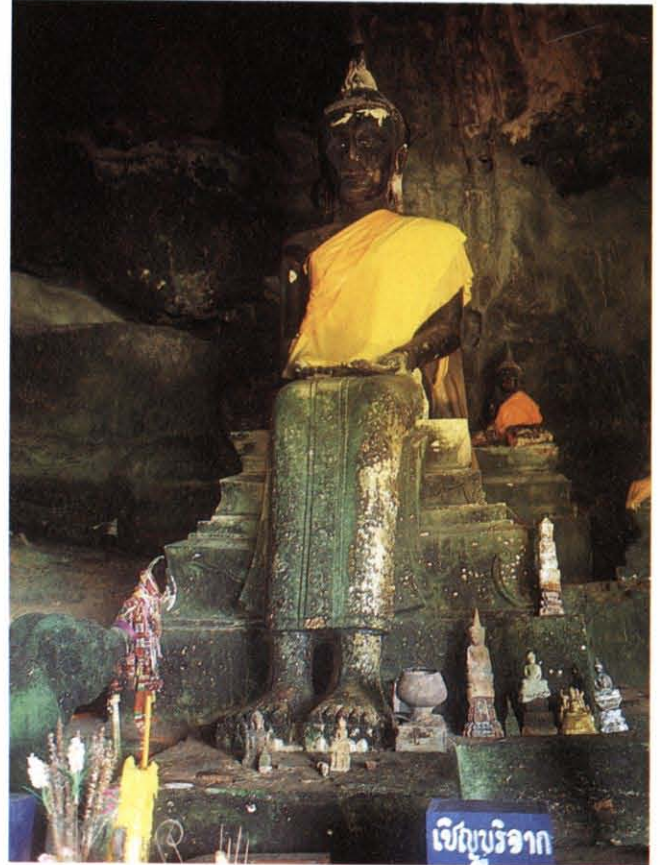
งานศิลปกรรม ณ คูหาปากถ้ำเป็นงานพุทธศิลป์ โดยใช้พื้นที่ส่วนต่างๆ ภายในคูหาประกอบด้วย ผนัง เพดาน พื้นคูหาเป็นที่สร้างสรรค์งานพุทธศิลป์ซึ่งประกอบด้วย

- ๑) งานประติมากรรมลอยตัว เป็นงานปูนปั้นลงรัก และงานก่ออิฐถือปูน ก่อบนพื้น
- ๒) งานประติมากรรมนูนสูง เป็นงานปูนปั้นก่ออิฐถือปูน งานปูนปั้นติดผนังและเพดาน งานปะติดพระมิลค์บันเพดาน
- ๓) งานจิตรกรรม เป็นภาพลงสีและเขียนเส้นด้วยสี ได้แก่ สีแดง ดำ เขียว ขาว เหลือง บนผนังและเพดาน

งานศิลปกรรมเหล่านี้ปรากฏอยู่ตามคูหา ๑ และคูหา ๒ ดังต่อไปนี้

คูหาที่ ๑ เป็นคูหาใหญ่ที่สุด ใช้เป็นประหนึ่งที่ตั้งประดิษฐานพระประธานของวิหารประกอบด้วยงานประติมากรรมลอยตัว และงานประติมากรรมนูนสูงดังนี้ กลางคูหาประดิษฐานพระพุทธรูปปูนปั้นลงรัก ปางป่าลิไลย์ มีซ่างและสิงห์หมอบอยู่เบื้องหน้าสองซ่าง เบื้องหน้าพระประธานมีเจดีย์ ๒ องค์ เบื้องซ้ายพระประธานเียงไปทางหลังตามแนวขอบผนังมีพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงกัน ๘ องค์ และช่วงต่อระหว่างคูหาที่ ๑ และ ๒ ก่ออิฐถือปูน ทำเป็นแท่นฐานประดิษฐานพระพุทธรูปประทับนั่ง ๒ องค์ ผนังตรงข้ามหรือผนังทางด้านเหนือ ก่ออิฐถือปูนเป็นแนวสันกำแพง เจาะเป็นช่องแบบซุ้มใส่พระหรือประทีป ตอนล่างทำเป็นรูปตัวซ่างโผล่มาครึ่งตัว เรียงต่อกันไปจำนวน ๙ ตัวหันหน้าไปทางพระประธาน ประหนึ่งเป็นขบวนซ่างล้อมรอบกำแพงและยังรับกับซ่างที่เข้ามาถวายน้ำผึ้งพระพุทธเจ้าที่ทำเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระบาท (ปางป่าลิไลย์) ที่เป็นองค์ประธานกลางถ้ำ

บนชะวากเพดานกลางคูหาเป็นขอบโค้งต่ำลงมาสูงจากพื้น ๒.๙๐ เมตร ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นรูปลายก้านชดพันธุ์พฤกษาหรือคนกลายไทย ๕๖

ปลายก้านดอกมีรูปเทพพนม รูปสัตว์สี่เท้า ใจกลางดวงดอกลิตขามลายคราม ขนาดของลวดลาย ๑.๓๔ x ๒.๙๐ เมตร

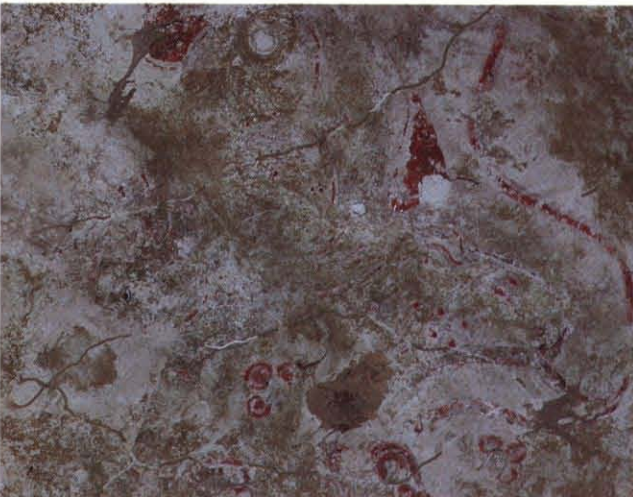
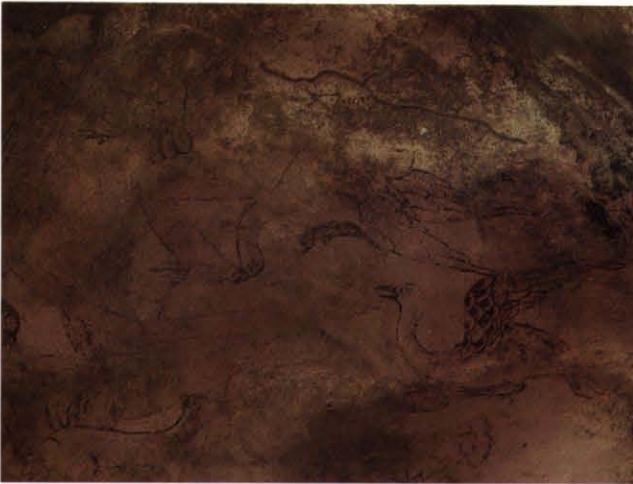
เพดานตอนกลางเป็นภาพลงสีประกอบด้วยภาพภิกษุ เทวดา ยักษ์ พนมมือบูชาพระธาตุ มีทั้งมนุษย์และเทวดา พระธาตุ ในภาพหนึ่งอาจเป็นพระเจดีย์จุฬามณีบนดาวดึงส์ซึ่งพระอินทร์นำ

พระเมหาพีพระพุทเจ้าบรรจุไว้ (ซึ่งสอดคล้องกับภาพเสด็จออกบรรพชาและมีเทวดาเชิญพระเกศาที่ทรงตัดขึ้นไปไว้บนสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเขียนเป็นภาพบนแท่งหินย่อย)

บนผนังติดทางขึ้นด้านซ้ายมือ (ผู้ขึ้นถ้ำ) หรือ เบื้องขวาพระประธาน เป็นตัวอักษรไทยโบราณ ภาษาไทยเขียนเป็นข้อความมองเห็นได้ ๑๒ บรรทัด

บรรยายเรื่องแปรทับกันกับภาพประกอบข้าง ๆ และที่อยู่เหนือขึ้นไปเป็นภาพเขียนเส้นด้วยสีแดงคนกำลังขึ้นต้นงิ้วมีเทวดาเอาไม้กระทุ้งกันอยู่เบื้องล่าง ยังมีภาพแสดงเรื่องนรกอีกหลายภาพ เช่น ภาพโครงกระตุก มีคำบรรยายตัวอักษรสีดำ เขียนว่านรก-เปรต มีภาพคนขึ้นต้นงิ้ว อีกาจิกอยู่เบื้องบนเหนือขึ้นไปเป็นรูปอาคารทรงปราสาท

บนเพดานตรงปากถ้ำตอนกลางมีภาพเขียนสีแดงเข้มรูปเทวดาเหาะมากมายบริเวณนี้ประดับเครื่องถ้วยชามมากกว่าบริเวณอื่น ดูคล้ายดวงดาราบนท้องฟ้า (สวรรค์) คงใช้แทนดาวเพดานและให้เข้ากับการแสดงภาพเทวดา มีถ้วยชามประดับแทนดวงดาราบนสวรรค์

- ◁ คนขึ้นต้นจิว ◁ พระสงฆ์สาวกมาชุมนุมกัน
- ◁ คนตกรอก โคนนกกิก งูกัด
- ◁ หินย้อยคั่นระหว่างคูหา ๑ และ ๒
- ◁ เทวดานะบนแพดานปากถ้ำตอนกลาง

- ◁ เสด็จออกมหาภิเนษกรมณ เทวดามาส่งเสด็จ
- ◁ ▽ พระพุทธรูปองค์ทรงครองผ้า ตัดพระเมาฬี เทวดามารับพระเมาฬีอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ดาวดึงส์ภพ
- ▽ พระพุทธองค์ทรงลอยบาตร

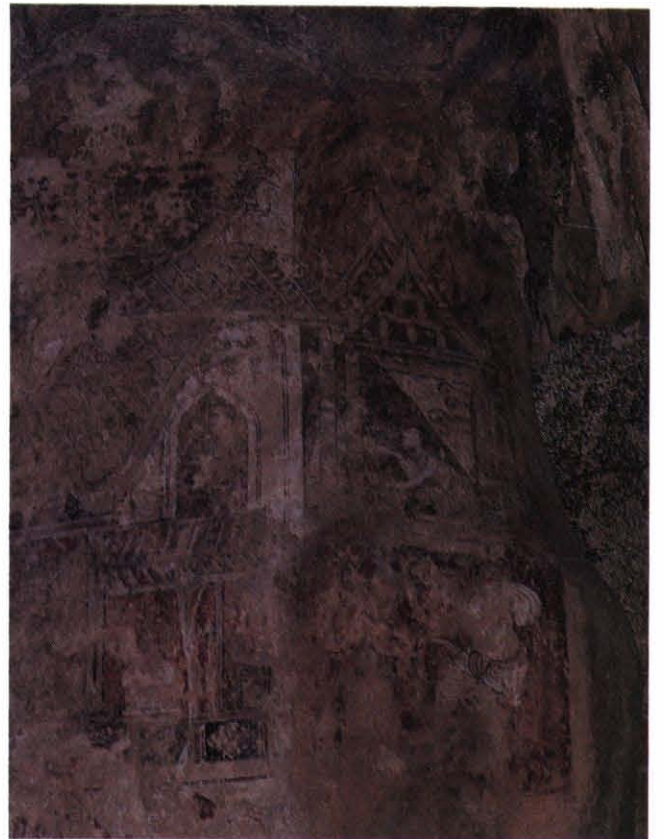

ระหว่างคูหาที่ ๑ และ ๒ มีหินย้อยรูปทรงกระบอกคั่น เนื่องจากพื้นหินย้อยราบเรียบข้างจึงลงพื้น (ด้วยปูน) ขาวเพื่อเขียนภาพเล่าเรื่องพุทธประวัติต่อเนื่องกันไป ภาพที่เห็นได้ชัดได้แก่ภาพเสด็จออกมหาภิเนษกรมณ แสดงภาพเจ้าชายสิทธัตถะประทับมาบนหลังม้ากัณฐกะ มีทวยเทพนำเสด็จพระราชดำเนิน บางองค์รองรับเท้าม้าเพื่อพาเหาะเห็นอัญเชิญผ้าครองมาถวาย พระพุทธองค์ทรงครองผ้า และตัดพระเมาฬี มีเทวดาเสด็จออกมารับพระเมาฬีอัญเชิญไปประดิษฐาน ณ ดาวดึงส์ภพ (ในพระจุฬามณีเจดีย์) ถัดไปอีกภาพเป็นภาพเสวยวิมุตติสุข ณ ควงไม้มุจลินท์ ฝนตกพรำพญานาคแผ่พังพานปกป้องฝนให้พระพุทธองค์ (ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรก) มีรูป

อาคารคล้ายปราสาททรงดงามมีคนอยู่ภายใน มีคน
 แก่คล้ายพรหมณ์เฒ่ายืนหลังค้ำงออยู่ข้างนอก
 เนื่องจากภาพลบเลือนเห็นได้ไม่ครบจึงสันนิษฐาน
 ไปได้ต่าง ๆ เช่น เป็นภาพแสดงตอนเจ้าชายสิทธัตถะ
 เห็นนิมิต ๔ อย่าง (คนเกิด แก่ เจ็บ ตาย) อัน
 เป็นสาเหตุหนึ่งผลักดันให้ทรงออกบรรพชา ตรัสรู้
 เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด หรือเหตุการณ์ในนคร
 ราชคฤห์ เมื่อเสด็จโปรดพระราชา ชาวเมือง และ
 พรหมณ์ หรืออาจเป็นภาพเล่าเรื่องพระเวสสันดร
 พระชาติสุดท้ายของพระพุทธองค์

คูหาที่ ๒ ก่ออิฐถือปูนเป็นแท่นฐานติด
 ผนังประดิษฐานพระพุทธรูปปางมารวิชัยลงรัก
 ดำบนฐานสี่ชั้น ฐานตกแต่งเป็นลายบัวและกระจัง
 ทรงงาม ตอนล่างฐานเป็นภาพปูนปั้นรูปลักษณะ
 เข้าใจว่าเป็นพระพุทธรูปประวัติ เช่น ตอนพิชิตมาร
 มีพระแม่ธรณีบีบมวยผม พุทธบริษัท พระราहुล
 ทูลขอราชสมบัตินิ ภาพปูนปั้นตอนบนข้าง ๆ องค์
 พระพุทธรูปเป็นภาพเทพชุมนุมมาฟังพระธรรม
 เทศนาของพระพุทธองค์ ในบรรดาภาพเหล่านี้มี
 พระพรหม (ท้าวสหัมบดีพรหม) และเทพจตุรมา
 ราชิกพิภพ คือ ท้าวธตรฐ (ผู้เป็นเจ้าของคนธรรพ์)
 ท้าววิพุล (ผู้เป็นเจ้าของกุ่มกัณฑ์) ท้าววิรูปักษ์

(ผู้เป็นเจ้าของมუნาค) ท้าวเวสสัณ (ผู้เป็นเจ้าของยักษ์)
 นอกจากนี้ก็ยังมีภาพปูนปั้นรูปสัตว์ในเทพนิยาย
 เช่น มกร เป็นต้น

- ◁ พระพุทธเจ้าตรัสรู้
- ◁ ภาพอาคารปราสาทราชวัง แสดงนิมิต ๔ ประการ?

- ◁ ▽ ปูนปั้นประดับผนังเป็นภาพเล่าเรื่องต่าง ๆ ประกอบพระพุทธรูปในคูหา ๒
- ◁ ภาพลงสีและถ้วยชามประดับบนเพดานคูหา ๒
- ▽ ประติมากรรมหินรูปพระนารายณ์สี่กรที่ได้จากคูหา ๓

บนเพดานของคูหานี้ประดับเครื่องถ้วยชามประหนึ่งดาวเพดาน มีภาพลงสีเป็นลายกลีบดอกไม้ ลายริ้วผ้าเป็นสีเทา อาจเป็นริ้วผ้าของรูปเทวดาที่ลบเลือนไปแล้ว

คูหาที่ ๓ เป็นชอกเล็ก ๆ อยู่สุดขอบถ้ำ เคยพบประติมากรรมรูปพระนารายณ์สี่กร (พระเศียรหักหาย) สูง ๔๔.๕ เซนติเมตร สลักติดไว้ในถ้ำ มีคนพยายามสกัดขโมยไป นายประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ หัวหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช สมัยนั้นมาพบเข้าจึงนำไปเก็บรักษาไว้ ณ พิพิธภัณฑสถานแห่งนั้นตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๒

หลักฐานประกอบ

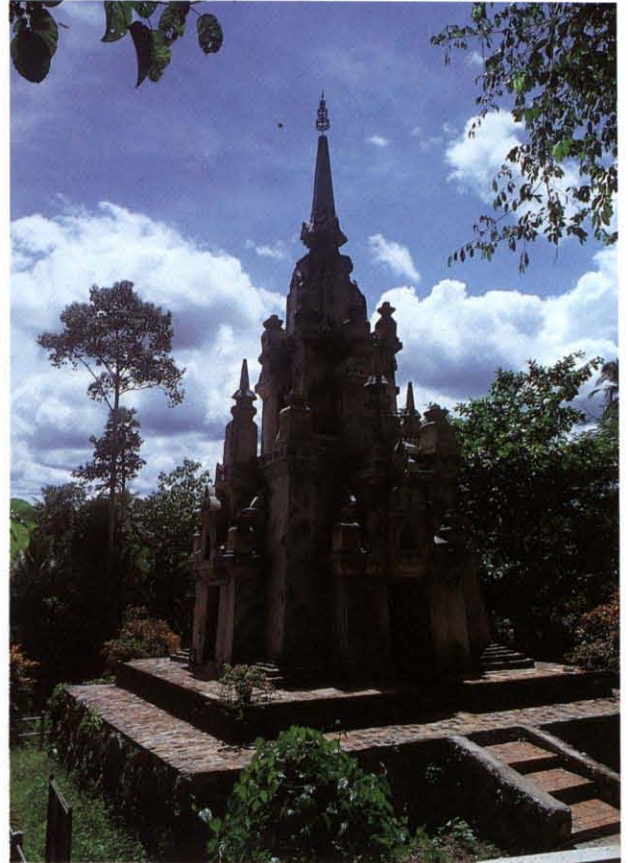
ภายในถ้ำตอนในพบเศษภาชนะดินเผาแบบหม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ เครื่องมือ

หิน อันเป็นวัตถุพยานการใช้ถ้ำแห่งนี้เป็นที่อยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ อายุประมาณ ๖,๐๐๐-๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว

ณ คูหาปากถ้ำซึ่งปรากฏงานศิลปะถ้ำบนผนังและเพดานพบหลักฐานสมัยประวัติศาสตร์ที่เก่าแก่ที่สุด คือ เทวรูปพระนารายณ์สี่กร ลักษณะทางประติมาณวิทยากำหนดได้ว่ามีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๐

- ▷ ถ้วยชามเซรามิกส์ประดับผนังและเพดานถ้ำ
- ▷ ▽ เจดีย์หน้าถ้ำสิงขร
- ▷ อักษรพระรณนาความบนผนังปากทางเข้าถ้ำ
- ▷ เซรามิกส์ประดับประหนึ่งดาวเพดานวิหาร

ความหมาย

มีผู้พบหีบหินทรายสีเหลี่ยมขนาด ๓๕ x ๓๕ เซนติเมตร ภายในถ้ำ ผู้พบได้วัตถุสิ่งของในหีบไป ทั้งหีบเปล่าไว้ข้างพระพุทธรูปปางป่าลิไลย์ พระประธานที่คูหาปากถ้ำ นายธราพงศ์ ศรีสุชาติ นักโบราณคดี กรมศิลปากร หัวหน้าโครงการโบราณคดีเขี้ยวหลานสมัยนั้นมาสำรวจพบเมื่อเดือนพฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๒๖ เห็นว่าเป็นหลักฐานสำคัญเกรงจะสูญหาย จึงได้ขอต่อเจ้าอาวาสวัดถ้ำคูหาเพื่อนำมาวิเคราะห์หีบและเก็บรักษาไว้ ณ กองโบราณคดี กรมศิลปากร ผลการวิเคราะห์พบว่า เป็นหีบหินสมัยอยุธยาตอนปลาย

หน้าถ้ำมีเจดีย์ก่ออิฐถือปูนรูปทรงเลียนแบบทรงเจดีย์พระบรมธาตุไชยา ประดับเครื่องถ้วยชามโดยรอบ เจดีย์ลักษณะนี้มีปรากฏอยู่ที่วัดเขาพระอาณนทร์ (อำเภอพุนพิน สุราษฎร์ธานี) ซึ่งตามประวัติว่าสร้างสมัยเดียวกัน

ภาพลงสีหรือจิตรกรรมบนผนังและเพดานถ้ำ ภาพถ้วยชามตกแต่งประดับเพดานภาพปูนปั้น และพระพุทธรูปลอยตัว ณ คูหาปากถ้ำสิงขรแห่งนี้ สร้างสรรค์ขึ้นเพื่อประดับตกแต่งคูหาประหนึ่งการตกแต่งวิหารในพระพุทธศาสนา ซึ่งลักษณะศิลปกรรมแสดงให้เห็นการใช้ส่วนนี้เป็นพุทธสถานมาตั้งแต่สมัยอยุธยาตอนปลาย เค้าที่ยังหลงเหลืออยู่ของลักษณะศิลปกรรมแบบอยุธยา ได้แก่ ลายปูนปั้นรูปลายก้านขดพันธุ์พุดกษา แถวข้างปูนปั้นที่ผนังและลายเขียนรูปเทวดาบนเพดานบางตอน งานศิลปกรรมส่วนใหญ่ได้รับการบูรณะ สร้างซ่อมแซมในราชวรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ มีการนำถ้วยชามลายครามและเบญจรงค์มาประดับติดเป็นดาวเพดาน (อาจติดแทนของเดิมที่ชำรุดหลุดหายไปก็เป็นได้) ภาพจิตรกรรมหลายภาพ โดยเฉพาะภาพอาคารปราสาท

แสดงลักษณะสถาปัตยกรรมที่มีอิทธิพลจีนตามแบบนิยมในจิตรกรรมสมัยนั้น อีกขณะแสดงข้อความพรรณนาเรื่องนรกบนฝาดผนังประกอบภาพเล่าเรื่องนรกนั้น อาจารย์คงเดช ประพัฒน์ทอง ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดีผู้ล่วงลับวินิจฉัยว่ามีเนื้อหาคล้ายคลึงกับบางตอนในพระมาลัยกลอนสวด ที่เขียนขึ้นในรัชกาลที่ ๓

ปัจจุบันสภาพศักยภาพ และการอนุรักษ์

กรมศิลปากร ประกาศขึ้นทะเบียนถ้ำสิงขร ในราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๔ วันที่ ๓ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๐

คูหาปากถ้ำซึ่งมีงานศิลปกรรม ยังใช้เป็นพุทธสถาน คือถือเป็นประหนึ่งวิหารประดิษฐานพระพุทธรูป และเจดีย์หน้าถ้ำเป็นที่ประดิษฐานรอยพระพุทธรบาทจำลอง ซึ่งอยู่ในความดูแลของวัดถ้ำสิงขร-วัดที่สร้างโบสถ์ วิหาร และเขตสังฆาวาสบนพื้นที่ราบระหว่างถ้ำกับแม่น้ำพุมดวง

ทางวัดร่วมกับทางจังหวัดสุราษฎร์ธานี ร่วมกันพัฒนาให้ถ้ำสิงขรเป็นแหล่งพุทธสถาน แหล่งท่องเที่ยว มีงานวันไหว้พระประจำปีในวันแรม ๑ ค่ำ เดือน ๖ ทุกปี ผู้คนมาเที่ยวชมถ้ำและไหว้พระเป็นประจำทุกวัน

แม้จะมีการอนุรักษ์ศิลปกรรมในถ้ำโดยการรักษาความสะอาดบริเวณพื้นถ้ำ การปูพื้นที่เมนต์ตลอดคูหา แต่ผนังที่อับชื้นก็มีผลต่อการทำให้สีภาพบางตอนลบเลือนไปเรื่อย ๆ ภาพปูนปั้นบางตอนแตกหลุด และคราบตะไคร่น้ำจับต้องภาพจิตรกรรมและงานปูนปั้นเป็นแห่ง ๆ ทำให้ภาพไม่ชัดเจน

การโบกลาดซีเมนต์เป็นแท่นสูง ณ คูหา ๒ และการเตรียมปักเสาเพื่อทำเป็นหลังคาคล้ายศาลา

เป็นการสร้างสิ่งเพิ่มเติมที่ทำให้ถ้ำดูไม่งามและปิดบังงานศิลปกรรมบนผนังและเพดานของคูหา

เอกสารอ้างอิง

โครงการโบราณคดีเขี้ยวหลาน.การดำเนินงานทางโบราณคดีเพื่อแก้ไขผลกระทบสิ่งแวดล้อมในการก่อสร้างโรงไฟฟ้าพลังน้ำเขี้ยวหลาน ๒๕๒๙

ธราพงศ์ ศรีสุชาติ “ชุมชนสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์ในภาคใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ๒๕๒๙, หน้า ๑๐๐๔-๑๐๓๑

ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ “ถ้ำสิงขร, วัด” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษามหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ๒๕๒๙, หน้า ๑๔๓๑-๑๔๓๒

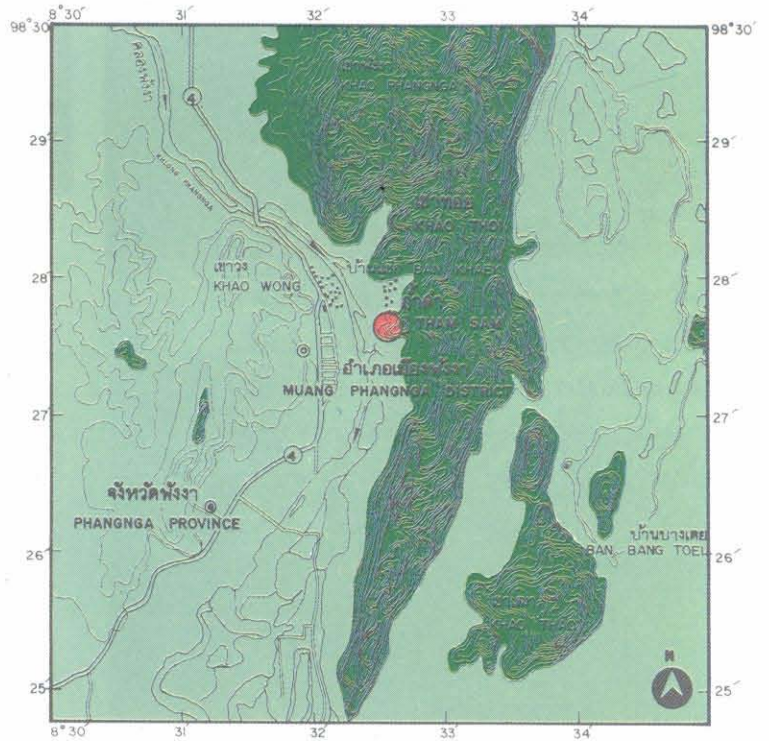
วรรณนิภา ณ สงขลา และ แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย “แหล่งที่มีจิตรกรรมในภาคใต้” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ๒๕๒๙, หน้า ๗๗๖

ศิลปากร,กรม ทะเบียนโบราณวัตถุสถานทั่วราชอาณาจักร กรมศิลปากร จัดพิมพ์ พุทธศักราช ๒๕๑๖, หน้า ๕๒๔

ศิลปากร,กรม ทะเบียนโบราณสถานทั่วราชอาณาจักร เล่ม ๑ (พ.ศ ๒๔๘๘-๒๔๒๓) เอกสารวิชาการกองโบราณคดี หมายเลข ๑๓/๒๕๓๒ กรมศิลปากร จัดพิมพ์ ๒๕๓๓, หน้า ๖๒

สงบ ส่งเมือง, ผ.ศ. “อ.ศิริรัฐนิคม” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา ๒๕๒๙, หน้า ๔๙๘-๔๙๙

ถ้ำสำ พังงา Tham Sam, Phangnga

- △ แผนที่แสดงตำแหน่งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่ง
- △ บริเวณรอบถ้ำสำล้อมรอบด้วยธารน้ำ

▷ ปากทางเข้าสู่ถ้ำสำ

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำลำเป็นโพรงถ้ำด้านตะวันตกเฉียงเหนือของเขาทอย ซึ่งเป็นภูเขาหินปูนทอดตัวตามแนวเหนือ-ใต้ และต่อกับเขาพังทางตอนเหนือ ทางด้านตะวันตกของแหล่งมีลำน้ำสายแยกของคลองพังงาไหลผ่าน ทางด้านตะวันออกเป็นเขาเต่า มีเพิงผาซึ่งเป็นแหล่งโบราณคดีสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เรียกว่า แหล่งเขาเต่า ๕

แหล่งถ้ำลำ ตั้งอยู่ที่รัง ๘ อองศา ๒๗ ลิปดา ๔๕ พิลิปดาเหนือ และแวง ๙๘ องศา ๓๒ ลิปดา ๓๐ พิลิปดาตะวันออก ในเขตหมู่ที่ ๓ บ้านถ้ำน้ำผุด ตำบลถ้ำน้ำผุด อำเภอเมืองพังงา จังหวัดพังงา ห่างจากตัวจังหวัดพังงา ๑.๑ กิโลเมตร

บนผนังและเพดานถ้ำคูหาแรก (ขนาด ๑๙.๕๔ x ๓๒.๕๖ เมตร) หรือตอนปากทางเข้าถ้ำ ซึ่งแสงสว่างส่องเข้าถึงปรากฏภาพลงสีหลายสีรูปบุคคล สัตว์ ต้นไม้ ดอกไม้

สู่แหล่ง

จากที่ว่าการอำเภอเมือง จังหวัดพังงา ไปตามถนนทางตะวันออก เข้าทางซอยชุมชนราษฎร

หรือซอยโลหะกิจ ไปตามถนนโรงเรือ แล้วข้ามสะพานข้ามคลองพังงา เข้าทางป้ายบอกสถานีอนามัยตำบลน้ำผุด ทางขวามือเป็นภูเขาทอยมองเห็นถ้ำน้ำผุดเป็นปากถ้ำโค้งอยู่เชิงเขาติดพื้นดินมีลำน้ำไหลผ่านตอนหน้าถ้ำ ต้องข้ามสะพานไม้เข้าไป

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

ถ้ำลำ เรียกอีกชื่อหนึ่งว่า ถ้ำน้ำซ่า คู่กันกับถ้ำน้ำผุด ซึ่งอยู่เชิงเขาทอยอีกด้านหนึ่ง ที่เรียกถ้ำน้ำซ่า เพราะเป็นถ้ำที่มีน้ำขึ้นถึงในหน้าน้ำ (หรือมีน้ำมาก) มีน้ำไหลผ่านตลอดปี ขณะที่ถ้ำน้ำผุดได้ชื่อจาก มีธารน้ำลอดอยู่ในถ้ำ น้ำที่ไหลกลายเป็นน้ำพุ (น้ำผุด-ภาษาท้องถิ่น) ออกมาเป็นครั้งคราว ไม่เคยแห้ง ไกลถ้ำน้ำผุดมีศาลเจ้าปูนเก่าก่อง เป็นศาลเจ้าจีนที่มีผู้คนนับถือมาก เชื่อกันว่าสัมพันธ์กับภาพเขียนบนผนังถ้ำลำด้วย พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เคยเสด็จพระพาสถ้ำน้ำผุด

ลักษณะศิลปกรรม

เป็นภาพลงสี (pictographs) แบบการเขียนหรือระบายภาพ (painting) ลงบนแผ่นพื้นผนังและคูหาสองส่วน คือ

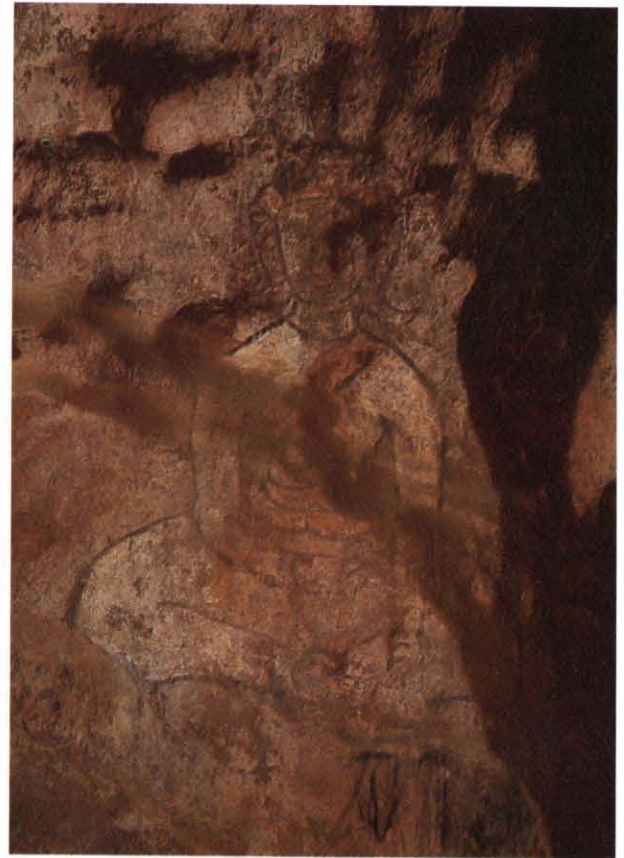
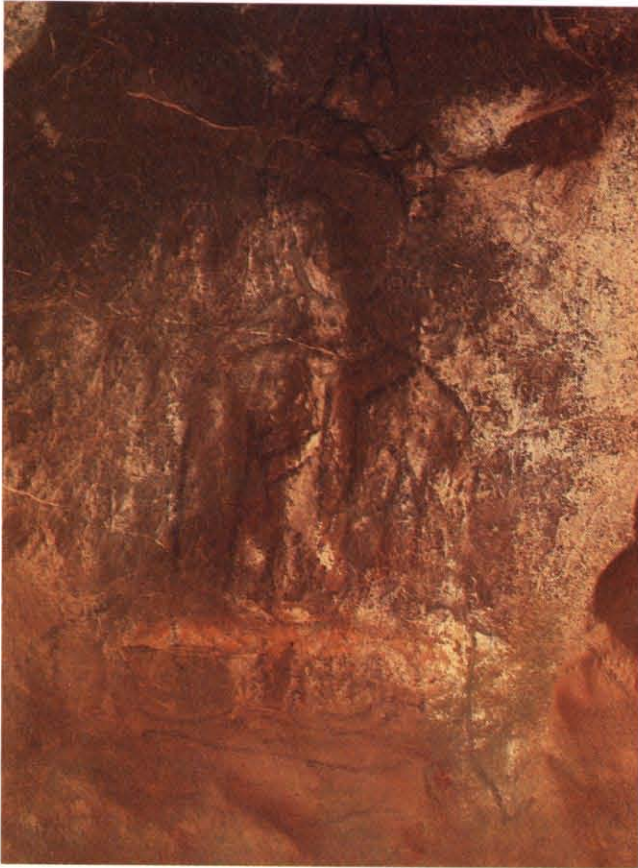
๑. บนผนังและเพดานด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้ ขอบเขตภาพ ๔.๕๒ x ๖ เมตร เป็นภาพลงสีรูปนกและดอกไม้เป็นหลัก มีรูปนกประมาณ ๑๗ ตัว (นกตัวหนึ่งขนาดประมาณ ๖๐ x ๖๐ เซนติเมตร) รูปผีเสื้อ ๑ ตัว รูปสัตว์สี่เท้า ๑ ตัว ดอกไม้และกิ่งใบประมาณ ๓๐ ดอก มีดอกไม้สีขาวมากที่สุด รองลงมาเป็นสีแดง และสีดำมีบ้างเล็กน้อย

๒. บนผนังและเพดานด้านเหนือและใต้ ผนังด้านนี้วางตัวตามแนวเหนือ-ใต้ ยาว ๒๙ เมตร ปรากฏภาพบนผนังตั้งแต่ที่ระดับความสูง ๑.๔๕ เมตร จนถึงที่ระดับความสูง ๓.๘๖ เมตร ซึ่งอยู่เกือบติดเพดานคูหาซึ่งส่วนสูงสุดจากพื้นอยู่ที่ระดับ ๔.๒๐ เมตร

บนผนังและเพดานด้านนี้มีภาพจำนวนมากเขียนด้วยสีแดง ดำ และขาว มีทั้งภาพที่ลงสีเดี่ยว สองสี และสามสี ประกอบด้วยภาพพระพุทธรูป ๖๖

- ◁ ภาพบนผนังและเพดานด้านทิศตะวันตกเฉียงใต้
- ▽ ภาพบนผนังและเพดานด้านเหนือและใต้ ภาพที่ ๑
- ▷ ภาพที่ ๒ พระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ
- ▷ ภาพที่ ๓ คนยืนสองกระจาก แต่งผมมวย

บุคคล ยักษ์ ดอกไม้ กระถางดอกไม้ นก ม้า บัลลังก์ ฯลฯ มีรายละเอียดเรียงตามลำดับจากภาพริมสุดทางด้านใต้มาสู่ด้านบนดังต่อไปนี้

๑. ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางมารวิชัย ทรงชฎามงกุฏ เขียนกรอบด้วยเส้นดำ ระบายสีแดง บนบางส่วนของสีผ้าครอง เป็นภาพขนาดสูง ๘๐ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๕๐ เซนติเมตร วาดอยู่ในตำแหน่งสูงจากพื้น ๑.๗๐ เมตร

๒. ภาพพระพุทธรูปประทับนั่งปางสมาธิ วาดอยู่ในตำแหน่งสูงจากพื้น ๑.๕๘ เมตร อยู่ถัดจากภาพแรก ๗๕ เซนติเมตร เขียนกรอบภาพด้วยเส้นสีดำ และระบายสีส้มบนผ้าครองบางส่วน สวมชฎามงกุฏคล้ายพระพุทธรูปทรงเครื่อง ขนาดสูง ๙๐ เซนติเมตร หน้าตักกว้าง ๗๐ เซนติเมตร

๓. ภาพคนยืนสองกระจากแต่งผมมวย วาดอยู่ในตำแหน่งสูงจากพื้น ๑.๕๐ เมตร อยู่ห่างจากภาพที่สอง ๕๐ เซนติเมตร เป็นภาพสูง ๘๖ เซนติเมตร เป็นคนยืนสวมชุดคลุมยาว (คล้ายชุด

ที่ฟ้าของจีน) สีขาว ขลิบแถบแดงตอนหน้า แถบผมมวย มือข้างหนึ่งยกขึ้นแตะผม มืออีกข้างยกขึ้นคล้ายส่องกระจกหรือจับหวีเสียบผมหรือปิ่นปักผม แสดงความหมายว่าเป็นผู้หญิงจีนกำลังแต่งตัว

๔. ภาพคนยืนถือดอกไม้ วาดอยู่ในตำแหน่งสูงจากพื้น ๑.๕๐ เมตร อยู่ห่างจากภาพที่สาม ๑๓.๕ เซนติเมตร เป็นภาพสูง ๙๑ เซนติเมตร เป็นรูปคนยืน ลำตัวหันตรง แต่ด้านหน้าหันด้านข้าง มองดูดอกไม้ที่ตนถือชูขึ้นในมือขวา สวมชุดสีขาว ขลิบแดง

๕. ภาพบัลลังก์ วาดอยู่บนเพดานสูงจากภาพคนภาพที่ ๓ และ ๔ ระยะ ๘๓ เซนติเมตร เป็นภาพบัลลังก์หรือฐานปัทม์ เขียนด้วยลายเส้นและเงาที่บดสีขาว ขนาดกว้าง ๑ เมตร สูง ๙๐ เซนติเมตร

๖. ภาพกลุ่มดอกไม้ร่วง นับตั้งแต่ขอบฐานบัลลังก์ลงมาจนถึงภาพคน เป็นภาพกลุ่มดอกไม้ร่วงกระจายอยู่ประมาณ ๒๐ ดอก เขียนใบและกลีบดอกด้วยสีขาว ใจกลางดอกระบายสีแดง ขนาดดอกประมาณ ๔๐ เซนติเมตร

ภาพที่ ๔, ๕ และ ๖ เป็นภาพเชื่อมต่อกัน ประหนึ่งบอกเล่าเรื่องราวว่า ดอกไม้ร่วงมาจากบัลลังก์เบื้องบน (ฟ้า, สวรรค์, ที่สูง) และคนที่อยู่บนพื้นดิน (ภาพที่ ๔) รับประทานดอกไม้ ๑ ดอก

๗. ภาพนก ถัดจากภาพคนถือดอกไม้ (ภาพที่ ๔) มา ๗๒ เซนติเมตร และยังคงอยู่ในกลุ่มดอกไม้ร่วง มีภาพนกตัวใหญ่แทรกขึ้นมา คล้ายนกกระจอกเทศ ลงสีขาวทั้งตัว แต่มีจุดจ้ำสีแดง แสดงลวดลายบนตัวนก ขนาดสูง (เท่าที่เหลืออยู่ตอนล่างลบเลื่อนไป) ๗๕ เซนติเมตร

ได้ภาพนกเข้าใจว่าเป็นภาพที่มีรูปลักษณะ (figure) อีกภาพหนึ่ง แต่ไม่ทราบว่าเป็นภาพอะไร เนื่องจากถูกเขียนทับด้วยสีดำ เข้าใจว่าพระฤๅษณ์ที่มาจำพรรษาในถ้ำนี้เป็นครั้งคราวมาเขียนไว้ โดยรู้เท่าไม่ถึงการณ์ เป็นต้นว่า “เขาต้องการสงบใจ....ถ้ามีธรรมา....๒๕๑๐” ฯลฯ

๘. ภาพกระถางดอกไม้ วาดสูงจากพื้น ๑.๙๒ เมตร และห่างจากภาพนก (ภาพที่ ๗) มา ๗๒ เซนติเมตร เป็นรูปกระถางดอกไม้ ตัวกระถางขนาดสูง ๘๕ เซนติเมตร เขียนเป็นเส้นรอบรูปด้วยสีแดง ก้านดอกไม้เขียนสีดำ แต่งระบายดวงดอกไม้ด้วยสีขาวและแดง

๙. ภาพคนจับนิ้ว เห็นภาพดอกไม้ในกระถาง (ภาพที่ ๘) ขึ้นไป ๙๘ เซนติเมตร เป็นภาพคนเขียนด้วยสีขาวและแดง ขนาด ๑.๖๘ เมตร มองเห็นชัดเจนเฉพาะส่วนหัวและตัวยกมือขึ้นจับอย่างสวยงาม

๑๐. ภาพแขนคน ได้ภาพคนจับนิ้วลงมา ๔ เซนติเมตร เป็นภาพคล้ายแขนคนสีขาว ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของรูปคนที่ลบเลื่อน เนื่องจากหยดน้ำไหลทับสีเลื่อนไปเห็นแต่ปั้นขาวอย่างเดียว

- ▷ ภาพ ๕, ๖
- ▷ ภาพ ๗ ภาพนก
- ▷ ภาพ ๘ คนจับนิ้ว

- ▷ ภาพ ๑๒-๑๓
- ▷ ภาพ ๑๔-๑๕

๑๑. ภาพนกยูง อยู่ห่างจากภาพที่ ๑๐ มา ๖๔ เซนติเมตร เป็นภาพนกขนาดใหญ่ระบาย สีขาว แต่งลายสีแดง ส่วนลำตัวใกล้หางถูกลบเลือน ด้วยรอยคราบน้ำ แต่ยังเห็นแพนหาง ทำให้วินิจฉัย ได้ว่า เป็นภาพนกยูง ขนาดสูง ๗๘ เซนติเมตร

๑๒. ภาพคนนั่งขัดสมาธิไว้ผมเปีย เห็นอปลายจอยปากนกขึ้นไป เป็นรูปคนนั่งไว้ ผมเปีย หันหน้าด้านข้าง ภาพสูง ๑.๑๓ เมตร ตัด เส้นเป็นโครงร่างด้วยสีดำ ระบายสีบางส่วน เช่น สีขาวและสีแดง บริเวณส่วนที่เป็นผ้านุ่ง

๑๓. ภาพคนถือไม้เท้า พุงพลุ้ย ได้เข้า คนนั่งขัดสมาธิไว้ผมเปียในภาพที่ ๑๒ เป็นรูปหัว คนด้านข้าง รูปหน้าได้สัดส่วนชัดเจน เป็นรูปหัว คนแก่ถือไม้เท้า พุงพลุ้ย (แบบชุก) ขนาดสูง ๑.๑๕ เมตร เขียนด้วยเส้นสีขาวและสีดำ

๑๔. ภาพคนนั่งประนมมือ ถัดจาก ภาพที่ ๑๓ ไป ๒๕ เซนติเมตร เป็นภาพคนนั่งพับ

ขาไปข้างหลัง มือประสานกัน และคล้ายภาพมือ อีกคู่หนึ่งซ้อนอยู่ข้างหน้า อาจเป็นรอยเขียนเดิม เมื่อเห็นว่าไม่สวยจึงเขียนใหม่ หรือเจตนาเขียน ซ้อนเพื่อแสดงการเคลื่อนไหวของมือคล้ายพลิก แผ่นกระดาษ (หนังสือ) หรือสับไพ่ ซึ่งแสดงด้วย เส้นสีดำ เขียนเป็นเส้นกรอบสีเหลี่ยมอยู่เหนือมือ ภาพคนสวมเสื้อแขนยาวพับขอบแขนกว้างและ ไว้เปียแบบคนจีนเขียนเส้นรอบรูปด้วยสีดำ ระบาย สีขาว-แดงบางส่วน

๑๕. ภาพคนขี่ม้า เป็นภาพเขียนซ้อนทับส่วนล่างของภาพที่ ๑๔ เป็นภาพคนขี่ม้าสูง ๑.๒๔ เมตร เขียนเส้นรอบรูปสีดำ ระบายสีขาว และแต่งบางส่วนด้วยสีแดง

๑๖. ภาพกระถางดอกไม้ อยู่ห่างจาก ภาพคนขี่ม้ามา ๑๗.๕ เซนติเมตร เป็นภาพกระถาง ดอกไม้และดอกไม้ชูช่อ เขียนด้วยสีขาว ขนาดสูง ๘๕ เซนติเมตร

๑๗. ภาพคนนั่งถือของ เห็นอกระถางดอกไม้ขึ้นไป ๘๐ เซนติเมตร เป็นภาพคนนั่งในท่าคุกเข่าข้างหนึ่งและงอเข่าอีกข้าง แสดงหน้าและลำตัวด้านข้าง ไข่มุมนี้อยู่แบบคนจีนสวมรองเท้าหุ้มข้อ เสื้อแขนยาวปลายบาน มือถือของยื่นไปข้างหน้า ตรงหน้าคนที่นั่งบนแท่นและอยู่ในกรอบในภาพที่ ๑๘ เขียนเป็นเส้นรอบรูปสีขาว ดำ และแดง ระบายสีที่บริเวณเสื้อผ้าและผม ขนาดสูง ๑.๑๐ เมตร

๑๘. ภาพคนนั่งชันเข่าบนแท่น อยู่ต่อจากภาพที่ ๑๗ เป็นภาพคนขนาดสูง ๑ เมตร นั่งอยู่บนแท่นและในกรอบจั่วคล้ายเก๋งจีนหรือศาลา ซึ่งเขียนเพียงเส้นโครงรอบรูปสีขาว ทำนั่งชันเข่าของคนผู้หนึ่งคล้าย ๆ ท่าที่เรียกว่า มหาราชลีลา คือนั่งชันเข่าขึ้นข้างหนึ่ง อีกข้างเหยียดห้อยลง สวมหมวกสีแดง ใส่เสื้อสีแดงมีสาบ (กุน) สีขาวบริเวณคอและหน้าอก นุ่งกางเกงสีขาว หันหน้าไปทางภาพคนนั่งถือของ (ภาพที่ ๑๗) มือซ้ายอยู่ในท่าจับนิ้ว

๑๙. ภาพชาย-หญิง กับพุ่มพาน ได้ภาพคนนั่งชันเข่าบนแท่นลงมาเป็นภาพคน ๒ คน ซ้ายเป็นภาพผู้หญิงห่มผ้าสีแดง ผมทรงดอกกระพุ่ม กำลังถือพานส่งให้ผู้ชาย ไข่มุมนี้อยู่แบบคนจีนสวมรองเท้าหุ้มข้อ นุ่งชุดสมาธิอยู่ด้านขวา ซึ่งเอื้อมมือขวาลงมาหยิบของในพาน เข้าใจว่าเป็นเครื่องหมากพลู เพราะในปากของผู้ชายทำเป็นภาพอมหมากให้เห็น ทั้งภาพคนผู้หญิงและชายระบายสีขาวเป็นพื้น ตกแต่งแถบผ้าด้วยสีแดงเป็นบางส่วน ผู้ชายขนาดสูง ๙๑ เซนติเมตร ผู้หญิงขนาดสูง ๑.๐๓ เมตร พานเป็นรูปกลีบบัว เขียนสีแดงสลับขาว

๒๐. ภาพกระถางดอกไม้แดงและนกข้างไหล่ผู้หญิงในภาพที่ ๑๙ เป็นภาพกระถางดอกไม้

ดอกไม้ ทั้งตัวกระถางและดอกไม้ในกระถางเขียนสีแดงเป็นหลัก แต่งแต้มสีขาวให้ดูงามขึ้น ขนาดสูง ๕๖ เซนติเมตร เห็นอกระถางเป็นรูปนกบิน ระบายตัวนกด้วยสีแดง ปีกสีขาว นกมีขนาด ๑๖ เซนติเมตร

๒๑. ภาพกระถางดอกไม้ใหญ่สีขาวกับนกเกาะและนกบิน ถัดจากกระถางดอกไม้แดงมา ๒๐ เซนติเมตร เป็นภาพกระถางดอกไม้ขนาดใหญ่ (สูง ๘๗ เซนติเมตร) ลงเส้นรอบรูปด้วยสีขาว ระบายกึ่งก้านดอกด้วยสีขาวเป็นพื้น

- ◁ ภาพ ๑๗-๑๘
- ◁ ภาพ ๑๙ ชาย-หญิงกับพุ่มพพาน
- ◁ ภาพ ๒๑ กระจ่างดอกไม้และนก

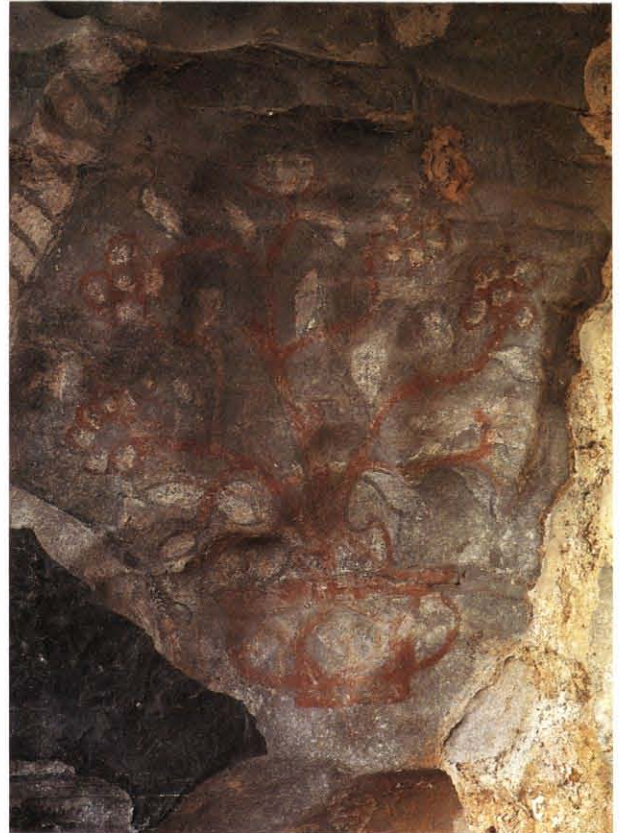
- ◁ ภาพ ๒๔ นกใหญ่
- ▽ ภาพ ๒๒ กระจ่างดอกไม้ทรงพิกทอง
- ▽ ภาพ ๒๓ ยักษ์

ตัดเส้นด้วยสีดำและแกนดอกกระบายสีแดงเป็นบางดอก กึ่งกลางของต้นไม้ดอกไม้มีรูปนกเล็ก ๆ สีขาวสลับแดงเกาะอยู่อย่างน่าเอ็นดู เนื้อดอกไม้ขึ้นไปเป็นนกสีขาวยาวสลับแดงขนาดใหญ่สองตัวบินอยู่ตอนบน ตัวหนึ่งทำท่าร่อนลงเกาะกิ่งไม้ นกขนาดสูง ๓๖ เซนติเมตร

๒๒. ภาพกระจ่างดอกไม้ทรงพิกทอง ห่างจากกระจ่างดอกไม้ใหญ่สีขาวมา ๗๒ เซนติเมตร เป็นกระจ่างดอกไม้ทรงพิกทอง เขียนเส้นรอบรูปด้วยสีแดง ร่องรับต้นไม้ดอกไม้ที่มีกิ่งก้านเป็นสีแดง ดอกสีขาวแดง ใบสีเขียวตัดเส้นขอบด้วยสีดำ ขนาดสูง ๗๖ เซนติเมตร

๒๓. ภาพยักษ์ ห่างจากกระจ่างดอกไม้ทรงพิกทองสีแดงมาเพียง ๕ เซนติเมตร เป็นภาพยักษ์ถือกระบอง เขียนเส้นรอบรูปด้วยสีดำ ตัดเส้นขอบบางส่วนด้วยสีดำ ระบายสีพื้นเป็นสีขาว ตกแต่งสีแดงเป็นบางส่วน ภาพเขียนอยู่บนผนังที่ตอนล่างชันมาก พื้นผิวผนังจึงหลุดร่อนออก ตัวยักษ์ตอนล่างจึงหลุดหายไปมาก ยักษ์มีขนาดสูง ๑.๘๐ เมตร

๒๔. ภาพนกเล็ก-นกใหญ่ กับดอกไม้ร่วง เนื้อภาพยักษ์ขึ้นไปเป็นภาพนกสองตัว นกเล็กกางปีกลงโฉบดอกไม้ร่วง ขนาดนก ๓๐ เซนติเมตร ปีกและลำตัวเป็นสีขาว ส่วนคอเป็นสีแดง นกใหญ่กางปีกหาง คอตั้ง เขียนเส้นสีขาวตลอดทั้งตัวสูง ๖๓ เซนติเมตร อยู่ท่ามกลางดอกไม้ร่วง สีขาวแดง ๗ ดอก

๒๕. ภาพกลุ่มดอกไม้ร่วงและนกยักษ
สามตัว ถัดจากภาพที่ ๒๔ บนผนังที่หักโค้งเข้า
หลืบใน ผิวนั้นผนังขรุขระเป็นปุ่มนูนเว้า ภาพ
ปรากฏบนส่วนนูนเว้าเหล่านี้ยาวติดต่อกันไปจน
จรดผนังด้านในสุด เป็นรูปดอกไม้ร่วง ๑๒ ดอก
กระจายอยู่เต็มผนัง คั่นด้วยภาพนกยักษเป็นระยะ ๆ
๓ ตัว เขียนด้วยสีชาวด่าง เป็นดวงดอกไม้ขนาดใหญ่
ดอกไม้ใหญ่ที่สุดมีขนาดถึง ๕๗ เซนติเมตร
นกตัวใหญ่ที่สุดขนาด ๑.๕๐ x ๐.๘๐ เมตร รอง
ลงมาขนาด ๑.๕๐ x ๐.๗๐ เมตร และขนาด ๙๐ x
๕๗ เซนติเมตร

ความหมาย

ภาพลงสีบนผนังและเพดานถ้ำลำแห่งนี้
สันนิษฐานว่า ศิลปินเป็นชาวจีนหรือมีเชื้อสายจีน
จึงได้เขียนแสดงภาพชีวิตของชาวจีนที่เข้ามาอยู่
ท่ามกลางชุมชนคนไทยในจังหวัดพังงาในอดีต
ประกอบกับรูปแบบทางศิลปะที่สอดแทรกอยู่ใน
ภาพแสดงถึงรสนิยมแบบชาวจีน เป็นต้นว่าภาพ
คนขี่ม้าคล้ายตัวจิ้งของจีน ภาพกระถางดอกไม้
และนกคล้ายลวดลายตกแต่งของจีนที่นิยมเขียน
ตามจิตรกรรมฝาผนังในวัด-บ้านเรือนของ
ชาวจีน

จากหลักฐานประวัติศาสตร์ชาวจีนเข้า
มาอาศัยในเมืองพังงาเป็นจำนวนมากในสมัย

พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓
จากบันทึกของร้อยเอกเจมส์ โลว์ ชาวอังกฤษ
ที่มาเยือนพังงาเมื่อปีพ.ศ. ๒๓๖๕ กล่าวว่า มี
ชาวจีนอาศัยอยู่ ๓๐ หลังคาเรือนจาก ๗๐ หลังคา
เรือนในตัวเมืองพังงา ชาวจีนเหล่านี้มาจากพวก
พ่อค้าสำเภา กลายมาเป็นนายเหมืองแร่และจ้าง
คนจีนโพ้นทะเลที่อพยพเข้ามาเป็นกรรมกร และ
จากบันทึกของนายจอห์น ครอบเฟ็ดชาวอังกฤษ
ร่วมสมัยเดียวกันนี้กล่าวถึงชาวจีนว่า พวกชาวจีน
เหล่านี้อพยพเข้ามาแล้วแต่งงานกับคนไทย แม้
จะนับถือศาสนาอื่นมาก่อน ก็หันมานับถือพุทธ
ศาสนา แต่ยังคงชอบแต่งตัวตามประเพณีจีน
ภาพเขียนที่ถ้ำลำจึงเป็นตัวอย่างที่สะท้อนภาพ
ชาวจีนตามที่ปรากฏในบันทึกฝรั่งข้างต้น

- ◁ ภาพนกเล็ก-นกใหญ่บินอยู่เหนือยักษ์
- ◁ ภาพกลุ่มดอกไม้ม่วง
- ▽ ภาพนกยักษ์

- ▽ การคัดลอกภาพบนผนังถ้ำล่า
- ▽ ภาพนกที่ยังสดใสเนื่องจากอยู่ในส่วนที่ไม่ถูกรบกวน

อย่างไรก็ตาม ภาพเหล่านี้มิได้เขียนขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๓ แต่น่าจะเขียนขึ้นระหว่างรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๔ ถึงรัชสมัยของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ หรือช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๓๙๔-๒๔๕๓ หรือปลายพุทธศตวรรษที่ ๒๔-๒๕ โดยพิจารณาจากภาพที่ปรากฏคือ ภาพคนไทยชาย-หญิง ยังคงไว้ผมทรงปีกนกหรือทรงหลักแจว ซึ่งไว้มาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๕ และมีภาพคนไทย (เจ้านาย-ขุนนาง) ใส่เสื้อ สวมหมวก คนจีนยังไว้เปียยาวตามแบบคนจีนสมัยราชวงศ์ชิง ส่วนลวดลายกระดาด ดอกไม้ ดอกไม้ม่วง เป็นรูปแบบศิลปะที่สืบทอดมาจากการวาดภาพในยุคสมัยของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ จึงกำหนดให้ภาพเหล่านี้จัดอยู่ในระหว่างช่วงสมัยดังกล่าว อันเป็นยุคที่มีคนจีนอยู่อาศัยในพังงาเป็นปีแฉ่น ขณะเดียวกันชาวไทยชั้นสูงก็พัฒนาความเป็นอยู่ตามแบบอารยะประเทศ โดยการสวมเสื้อ สวมรองเท้าว ซึ่งเริ่มมีขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔

ลอกบางส่วน รอยเส้นสีดำเขียนข้อความโดยคนรุ่นปัจจุบันเขียนทับภาพบางส่วน ดูไม่งาม แต่ก็ลบได้ยากเพราะเป็นสีสังเคราะห์

ถ้ำล่ายังเป็นที่พักของพระภิกษุสงฆ์ซึ่งมาจำพรรษาเพื่อวิปัสสนากรรมฐาน ทางเข้าสู่ถ้ำซึ่งเป็นสะพานข้ามทางน้ำ ไม่อยู่ในสภาพที่ใช้งานได้ดี ประกอบกับยังไม่มีกระแสไฟฟ้าให้ เป็นแหล่งท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ จึงมีผู้มาเที่ยวชมถ้ำแห่งนี้น้อย

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

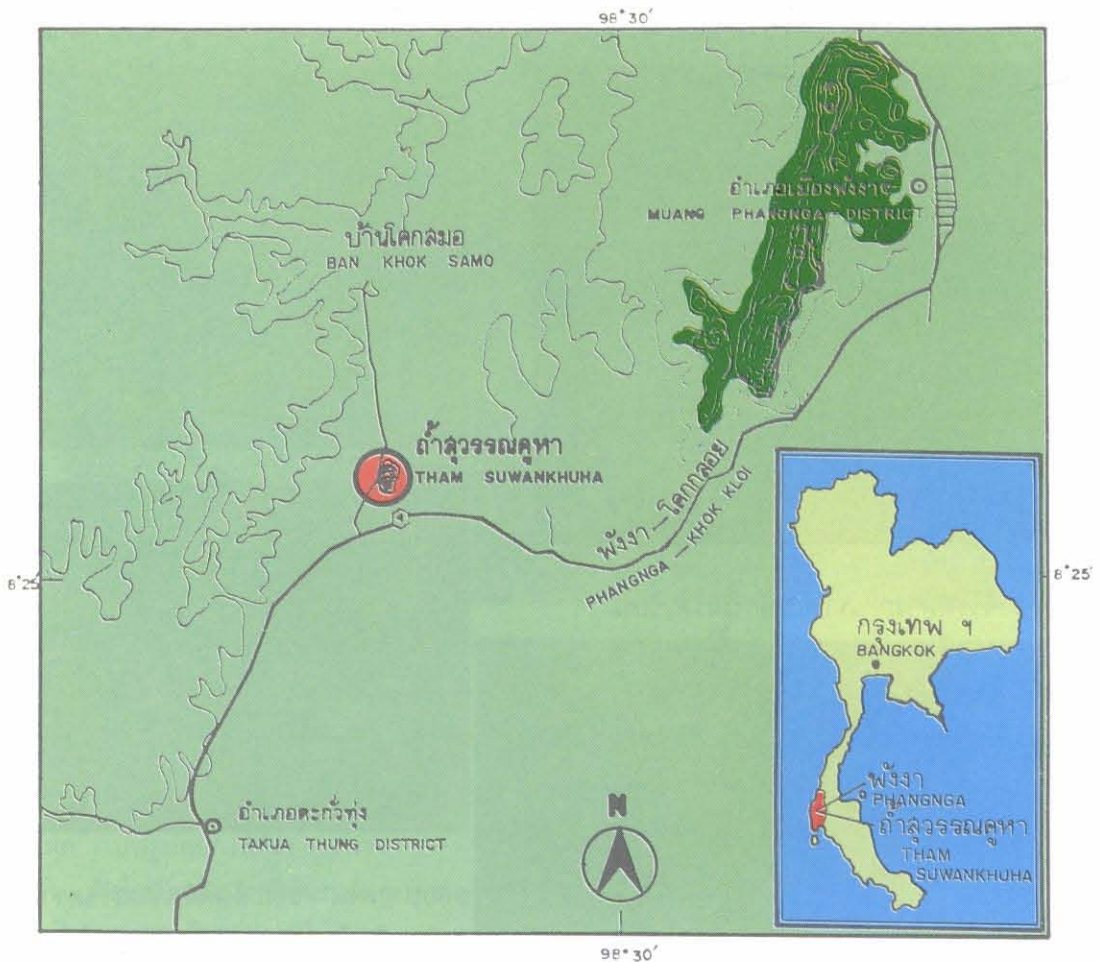
ภาพเขียนบนผนังอยู่ในสภาพค่อนข้างดี มีบางตอนที่ลบเลือนเพราะตะไคร่น้ำจับและคราบน้ำไหลชะจนสีลบเลือน ผิวผนังถ้ำหลุด

เอกสารอ้างอิง

คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ ๒๕๒๘ หน้า ๑๐/๖๐
 Japan International Cooperation Agency, **The Study on Potential Tourism Area Development for the Southern Region of Thailand. Greater Phuket Draft Final Report, December 1988 Volume 2.** Japanese Overseas Technical Aids : 1987-1988 Japan International Agency, Social Development Division.

ถ้ำสุวรรณคูหา พังงา

Tham Suwankhuha, Phangnga

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำสุวรรณคูหา เป็นถ้ำในภูเขาหินปูน ลูกโดดชื่อเขาถ้ำ ส่วนที่เป็นถ้ำปัจจุบันอยู่ในเขต วัดสุวรรณคูหา หมู่ ๒ บ้านถ้ำ ตำบลกระโสม อำเภอดตะกั่วทุ่ง จังหวัดพังงา ที่สูง ๘ องศา ๒๕ ลิปดา ๔๐ ฟิลิปดาเหนือ และแวงที่ ๙๘ องศา ๒๘ ลิปดา ๒๘ ฟิลิปดาตะวันออก

สู่แหล่ง

จากตัวเมืองจังหวัดพังงาไปตามถนนเพชรเกษมประมาณ ๗ กิโลเมตร (ห่างจากที่ว่าการอำเภอตะกั่วทุ่ง ๔ กิโลเมตร) ที่หลักกิโลเมตร ๓๐ มีทางแยกเข้าสู่วัดสุวรรณคูหา ๘๐๐ เมตร ในเขตวัดเป็นภูเขา มีโพรงถ้ำ ปากทางเข้าสู่ถ้ำติดพื้น ทางวัดใช้เป็นที่พักประดิษฐานพระพุทธรูปประหนึ่งวิหาร

ถ้ำสุวรรณคูหาเคยเป็นที่พำนักของพระอรุตงค์ และสามเณร เมื่อประมาณ ๒๐๐ กว่าปีมาแล้ว หรือสมัยก่อนสร้างกรุงเทพฯ เป็นราชธานีเล็กน้อย ทั้งสองรูปเป็นที่ศรัทธาเลื่อมใสแก่ชาวท้องถิ่นจนร่วมกันพัฒนาถ้ำแห่งนี้ให้เป็นประหนึ่งวัด เรียก วัดถ้ำ ส่วนพระภิกษุและสามเณร เมื่อมรณภาพได้รับสมญาเรียกกันต่อมาว่า “พ่อท่านเจ้าถ้ำ” และ “พ่อท่านเจ้าเณร” ตามลำดับ ชาวท้องถิ่นเชื่อว่าเป็นผู้ปกป้องคุ้มครองถ้ำแห่งนี้จนทุกวันนี้ ประมาณปี พ.ศ. ๒๔๐๑ พระยาบริสุทธิ โสหนะภุมินทรอธิบดี (ทิน) ผู้สำเร็จราชการเมืองตะกั่วทุ่งกับพระเพชรศิริศรีพิไชยสงคราม ปลัดเมืองผู้น้อง ได้ปฏิสังขรณ์วัดและสถาปนาวัดถ้ำให้เป็นวัดโดยสมบูรณ์คือ ให้มี วิหาร อาราม พระอุโบสถและพัทธสีมา ตลอดจนสร้างพระพุทธรูปปางไสยาสน์ ปางนาคปรก และพระพุทธรูปเรียงรายประกอบอีกจำนวนหนึ่ง ทั้ง

ยังใช้เป็นทีประติษฐานเจดีย์บรมจุลรัฐของบุพการี อีกด้วย ที่สำคัญคือได้จารึกบนแผ่นหินกล่าวถึง การปฏิสังขรณ์ครั้งนี้ ซึ่งทำให้ทราบว่า ถ้ำแห่งนี้มี สภาพเป็นวัด โดยมีเจ้าอาวาสสมญาเจ้าคุณสุวรรณ-คูลา ปกครองสืบต่อมาหลายรูป รูปหนึ่งเชื่อกันว่า คือ พระสุวรรณคูลาสังฆปาโมกข์

วัดถ้ำแห่งนี้ เคยเป็นที่ประพาสของพระเจ้า- อยู่หัว พระบรมวงศานุวงศ์และบุคคลสำคัญทาง การเมืองหลายพระองค์/ท่านได้จารึกพระนาม/นาม ด้วยอักษรย่อ (พระปรมาภิไธย/พระนามาภิไธย) ไว้ ณ ผนังถ้ำแห่งนี้

ลักษณะศิลปกรรม

ที่ถือเป็นศิลปะถ้ำ หรือศิลปะบนผนังถ้ำ สุวรรณคูลามีสองตำแหน่งคือ

๑. **ถ้ำใหญ่หรือถ้ำพระ** ซึ่งเป็นทีประติษฐาน พระพุทธรูป หรือใช้เป็นวิหารของวัด บนเพดาน ของถ้ำแห่งนี้ ส่วนที่อยู่ติดปากทางเข้าถ้ำ ประดับ ด้วยถ้วยชามเคลือบ ประหนึ่งตกแต่งให้เป็นดาว เพดานของวิหาร

๒. **ถ้ำแจ้ง** บนผนังด้านซ้ายเป็นรอย กะเทาะหินปูนแล้วขัดผนังให้เรียบเพื่อเป็นที่จาร พระปรมาภิไธย นามาภิไธย และนามย่อของ บุคคลสำคัญ อยู่สูงขึ้นมาจากพื้นถ้ำ ๑๑๖ เซนติเมตร สำหรับคำย่อพระนามพระมหากษัตริย์และเจ้านาย ชั้นสูงแห่งราชจักรีวงศ์ ๑๔ พระนาม (ย่อ) ได้แก่ **จ.ป.ร.** หมายถึงพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า- เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕, **ส.ว.** มี ๓ ส.ว. หมายถึง พระนามของเจ้านายสตรี ๓ พระองค์ ได้แก่ สมเด็จพระศรีสวรินทิราบรมราชเทวี พระพันวัสสาอัยยิกาเจ้า (พระนามเดิม สว่างวัฒนา), พระนางเจ้าสุวัทนา พระวรราชเทวีในรัชกาลที่ ๖, สมเด็จพระศรีนคริน- ทราบรมราชชนนีพันปีหลวง (พระนาม-สังวาลย์) **จ.ร.** หมายถึง พระองค์เจ้าจุฑาธุชราชกุมารี **ม.ว.**

หมายถึงพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๖ เมื่อครั้งเป็นพระบรมโอรสาธิราชเจ้าฟ้ามหาวชิราวุธ, **ป.ป.ร.** หมายถึงพระบาทสมเด็จพระ- ประมินทรมหาประชาธิปก พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ **ภ.ป.ร.** หมายถึงพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว องค์ปัจจุบัน **ส.ภ.** หมายถึงสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ **ร.พ.** หมายถึง สมเด็จพระนางเจ้า รำไพพรรณี พระบรมราชินีในรัชกาลที่ ๗ **น.พ.ป.** หมายถึงพระเจ้าบรมวงศ์เธอพระองค์เจ้าหญิง- นภาพรประภา **บ.ช.** หมายถึงกรมพระกำแพงเพชร อัครโยธิน (พระนาม-บุรฉัตรไชยากร) **พ.ร.** หมายถึง สมเด็จพระภคินีเธอเจ้าฟ้าเพชรรัตนราชสุดา สิริ- โสภภาพรรณวดี **บ.ส.** หมายถึง กรมพระนครสวรรค์- วรพินิต (พระนาม-บริพัตรสุขุมพันธุ์)

ส่วนนามอื่น ๆ เป็นนามข้าราชการชั้น ผู้ใหญ่และภริยา ได้แก่ **พหล อ่าง หม่อมทวีวงศ์ ล. พิบูลสงคราม B.D.** โดยพระปรมาภิไธยและ พระนามาภิไธยของเจ้านายในราชวงศ์จักรีจะ อยู่ในขอบเขตของเสาไว้ด้วยกันและอยู่เหนือยกพื้น ส่วนชื่อที่อยู่นอกวงล้อมนี้เป็นชื่อของบุคคลอื่น ๆ ดังกล่าว

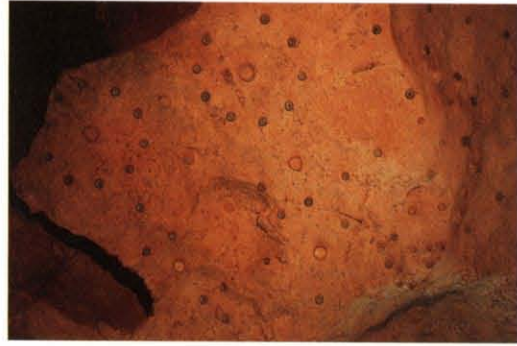
หลักฐานประกอบ

บริเวณพื้นดินใกล้ผนังบริเวณถ้ำแจ้ง (พื้นหน้าบริเวณที่มีจารึกพระนาม/นาม) เคยมี การดำเนินการขุดค้นทางโบราณคดีเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยอาจารย์พิสิฐ เจริญวงศ์ แห่งคณะ- โบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร (สมัยนั้น) และ ดร.ไบรอัน พีค็อก (Brian A.V.Peacock) ชาวอังกฤษ อาจารย์มหาวิทยาลัยมาลาया (สมัยนั้น) พบ หลักฐานที่แสดงให้เห็นว่า ถ้ำสุวรรณคูลาเคยเป็น แหล่งที่อยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อนับย้อนไปกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว นอกจากนี้ใน คูหาถ้ำอื่น ๆ เช่น ถ้ำแก้ว ถ้ำบน และบริเวณระหว่าง

ถ้ำแจ้งกับถ้ำมืด นักโบราณคดีจากกรมศิลปากร และชาวท้องถิ่น, พระภิกษุสงฆ์ เคยพบหลักฐานโบราณคดี เช่น ชิ้นส่วนโครงกระดูกมนุษย์ กระดูกสัตว์ เครื่องมือหินกะเทาะ ขวานหินขัด กำไลหิน เศษภาชนะดินเผา ชากเรือสำเภา หลักฐานบางส่วน เก็บไว้ในตู้จัดแสดง หรืออาคารพิพิธภัณฑสถานวัดสุวรรณคูหา อยู่ในความดูแลของเจ้าอาวาสวัดสุวรรณคูหา

ความหมาย

ถ้ำสุวรรณคูหา เคยเป็นที่อยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว ต่อมาในสมัยอยุธยา ถ้ำแห่งนี้ใช้เป็นที่ตั้งของวัด มีพระสงฆ์จำพรรษา ในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ มีการสร้างสรรค์ถาวรวัตถุขึ้นในถ้ำ เพื่อให้มีสภาพเป็นวัดโดยสมบูรณ์ และสร้างศิลปกรรมประดับเพดานถ้ำที่สำคัญคือ การประดับเครื่องถ้วยชาม ประหนึ่งให้เป็นดาวเพดานวิหาร การใช้ถ้วยชามประดับเพดานถ้ำเช่นนี้เป็นลักษณะเดียวกันกับที่ถ้ำสิงขร สุราษฎร์ธานี เชื่อกันว่าได้เข้ามาจากความนิยมใช้เครื่องถ้วยชามประดับโบสถ์ วิหาร เจดีย์ ตามพระราชนิยมในรัชกาลที่ ๓ ทางหนึ่งและเป็นแนวความคิดตามแบบช่างจีน สมัยราชวงศ์หมิง ซึ่งมีตัวอย่างการประดับถ้วยชามติดผนัง/เพดานถ้ำ บางแห่งในประเทศจีนอีกทางหนึ่ง เนื่องจากมีประวัติว่าในการปฏิสังขรณ์ถ้ำคูหา ในสมัยปลายรัชกาลที่ ๓-ต้นรัชกาลที่ ๔ มีช่างจีนมาร่วมดำเนินการด้วย สำหรับพระปรมาภิไธย และพระนามาภิไธย ตลอดจนนามของบุคคลสำคัญต่าง ๆ ที่จารึกไว้บนแผ่นหินนั้น เป็นการดำเนินการตามพระราชนิยมในรัชการที่ ๕ เมื่อทรงเสด็จประพาสแหล่งที่เป็นถ้ำ/เพิงผา มีผนังหินอันเหมาะสมเป็นที่ตั้งพระราชหฤทัย มักทรงจารอักษรย่อพระนาม (พระปรมาภิไธย) บางครั้งจะทรงเขียนพระราชลัญจกร (ตราประจำพระองค์) ลงไว้ด้วย เพื่อให้เป็นที่ระลึกว่าเคยเสด็จมา ณ ที่นี้ พระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธยเหล่านี้ แสดงรูปลักษณ์อักษรงดงาม เมื่อทรงเขียนพระนามแล้ว จะมีพนักงานสักตึกจาระรองตามแนวพระหัตถเลขา บางแห่งใช้สีทองหรือแผ่นทองคำปิดทับพระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธยบนผนังหินเหล่านี้ จึงอาจจัดให้เป็นงานศิลปกรรมอย่างหนึ่ง

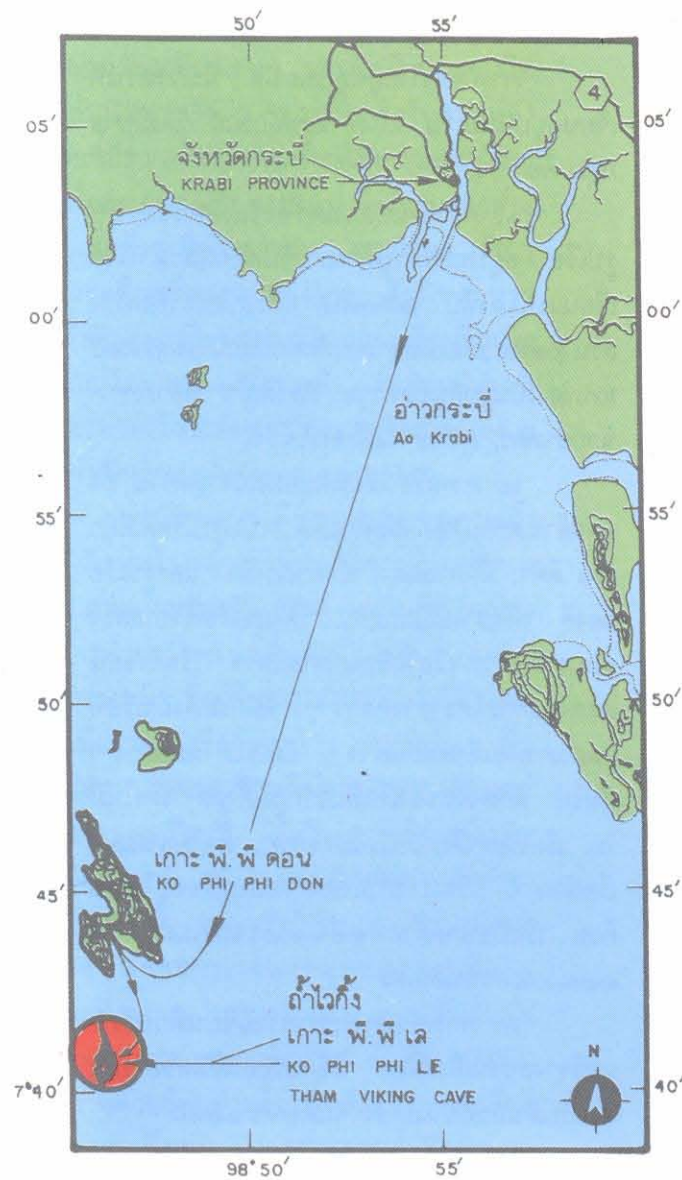
โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่จารไว้ ณ ผนังถ้ำสุวรรณคูหาแห่งนี้ มีหลายพระนาม ทำให้เกิดองค์ประกอบของภาพที่ดูงาม จึงนำมาเสนอเป็นตัวอย่างของศิลปะบนหินอีกแบบที่เกิดขึ้นในสมัยรัตนโกสินทร์ เป็นงานสร้างสรรค์เพื่อการบันทึก มิใช่เพื่อพิธีกรรม

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

ถ้ำสุวรรณคูหา อยู่ในเขตธรณีสงฆ์ อยู่ในความดูแลของวัดสุวรรณคูหา และทางวัดพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวในฐานะวัดถ้ำที่สำคัญแห่งหนึ่งของภาคใต้ ดังนั้นงานศิลปกรรม จึงได้รับการดูแลรักษา ไม่ให้ถูกทำลาย เป็นต้นว่า บริเวณที่เป็นพระปรมาภิไธยและพระนามาภิไธยของพระบรมราชจักรีวงศ์ ได้ทำเสกกันเขตไม่ให้เข้าไปสัมผัส อย่างไรก็ตาม เครื่องถ้วยชามประดับเพดานถ้ำชำรุดแตกหักเสียมาก บางตอนมีคราบเขม่าควัน อันเกิดจากการจุดธูปเทียนบูชาพระในคูหาแห่งนี้ คงเป็นเพราะอยู่ในตำแหน่งสูง ยากต่อการทำความสะอาด ถ้วยชามบางตำแหน่งจึงมองเห็นได้ไม่ชัดเจน

หนังสืออ้างอิง

- วินัยสารนิเทศน์, พระครู **ประวัติวัดสุวรรณคูหา ตำบลกระโสม อำเภอดงหลวง จังหวัดพังงา** พังงาการพิมพ์, ๒๕๒๐
- สุวิงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ศาสตราจารย์ “สุวรรณคูหา, วัด” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙** เล่ม ๑๐ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, หน้า ๓๙๖๓-๓๙๖๕
- อมรา ชันติสิทธิ์ ศรีสุชาติ “แหล่งโบราณคดีก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้** เล่ม ๑๐ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, หน้า ๔๑๓๘-๔๑๕๖

- △ ปากทางเข้าสู่ถ้ำไวกิ้ง
- △ ภาพเรือใบสามเส้าบนผนังถ้ำ
- ◁ แผนที่แสดงเส้นทางสู่แหล่ง

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำไวกิ้ง เป็นถ้ำหินปูนตั้งอยู่บนเกาะพีพีเล หรือที่ปรากฏชื่อบนแผนที่ทหารว่า เกาะห้าเป็นเกาะกลางอ่าวนาง ทางฝั่งทะเลอันดามัน ห่างจากเกาะพีพีตอนไปทางใต้ ประมาณ ๔ กิโลเมตร อยู่ในเขตการปกครองของตำบลอ่าวนาง อำเภอเมืองกระบี่ จังหวัดกระบี่ ที่รัฐ ๗ องศา ๔๑ ลิปดา ๒๗ พิลิปดาเหนือ และแวง ๙๙ องศา ๔๖ ลิปดา ๑๒ พิลิปดาตะวันออก ถ้ำไวกิ้งเป็นถ้ำขนาด ๑๓๐ x ๙๕ เมตร ปากถ้ำอยู่ทางตะวันออก บนผนังหินปูนด้านตะวันออกของถ้ำแห่งนี้มีภาพลงสีรูปเรือจำนวนมาก

สู่แหล่ง

จากตัวเมืองจังหวัดกระบี่ เดินทางโดยรถยนต์ถึงท่าเรือ ท่ากระบี่ ใกล้เขาขนาบน้ำ ระยะทาง ๔๐ กิโลเมตร จากเกาะพีพีตอน ต่อเรือมุ่งลงใต้ระยะทาง ๔ กิโลเมตรถึงเกาะพีพีเล จุดหมายคือถ้ำไวกิ้ง เป็นชื่อที่รู้จักกันแพร่หลายในหมู่ชาวเรือที่รับนักท่องเที่ยวจากเกาะพีพีตอนมาเที่ยวชมถ้ำแห่งนี้

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

ภาพลงสีบนผนังถ้ำไวกิ้งหรืออีกชื่อหนึ่งว่าถ้ำพญานาค มีมาแต่เมื่อไรไม่ปรากฏ แต่เมื่อมีผู้ไปพบเมื่อกว่า ๓๐ ปีมาแล้ว เห็นเป็นรูปเรือมากมายจินตนาการไปว่าเป็นเรือของพวกไวกิ้ง (Viking) นักรบ-นักเดินเรือทางทะเลผู้สามารถของยุโรปเหนือ จึงขนานนามชื่อถ้ำแห่งนี้ว่าถ้ำไวกิ้ง แต่ผู้ตั้งถิ่นฐานบนเกาะพีพีตอนซึ่งเป็นพวกมุสลิมอพยพมาจากเกาะยาวใหญ่ ทราบดีว่าบริเวณนี้เคยเป็นที่แวะพักของชาวเรือ โดยเฉพาะเรือจีนที่จะแล่นต่อไปยังมาเลเซียหรือเมืองอัจเจย์ ตอนเหนือของเกาะสุมาตราในอินโดนีเซีย เมื่ออพยพมาตั้งถิ่นฐานและสำรวจดูเกาะแถบนี้ พบว่าบนเกาะพีพีเล เป็นที่ทำรังของนกนางแอ่น มีภาพลงสีรูปเรืออยู่หลายลำ

ลักษณะศิลปกรรม

จากการสำรวจและบันทึกภาพลงสีที่ถ้ำแห่งนี้ของนักโบราณคดี โครงการสำรวจแหล่ง

โบราณคดี (ภาคใต้) เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๑ พบว่าผนังด้านตะวันออกที่ความสูงตั้งแต่ ๕๐ เซนติเมตรจนถึงระดับเหนือศีรษะประมาณ ๑ เมตร เป็นภาพลงสีถึง ๖๖ ภาพ ส่วนใหญ่เป็นรูปเรือ ผนังด้านใต้มีภาพเรือ ๕ ภาพ ภาพข้าง ๒ ภาพ

ภาพส่วนใหญ่อยู่บนผนัง มีบางส่วนที่เขียนอยู่บนเพดาน แบ่งตามรูปลักษณะ ได้เป็น ๓ กลุ่ม คือ

๑. ภาพคนและสัตว์ซึ่งไม่เกี่ยวข้องกับรูปเรือ อยู่บนเพดานด้านตะวันออกและด้านใต้ เขียนแบบเงาทึบ (silhouette) และแบบเงาทึบบางส่วน (partial silhouette) แบบตัดทอนส่วน (simplified forms) เป็นรูปคนถืออาวุธ สัตว์สี่เท้า คล้ายภาพจากล่าสัตว์, ภาพข้างและคนขี่ช้าง

๒. ภาพเรือ เขียนอยู่บนผนัง เพดาน ทั้งทางด้านตะวันออกและด้านใต้ เป็นรูปเรือสีเดียว เช่น สีดำ, น้ำตาลแดง, น้ำตาลเหลือง และรูปเรือสองสี หรือสามสีนี้ผสมกัน มีทั้งรูปเรือที่เขียนเสร็จสมบูรณ์แล้ว เรือที่เขียนยังไม่เสร็จ เรือที่เขียนแสดงเฉพาะโครงร่างคร่าว ๆ จนกระทั่งถึงเรือที่แสดงรายละเอียดส่วนต่าง ๆ ชัดเจน ฝีมือต่าง ๆ กันไป ลักษณะของเรือที่ปรากฏมีตั้งแต่ เรือไม่มีใบ, เรือใบเสาดเดียว, เรือใบสองเสาด, เรือใบสามเสาด, เรือลำเภา, เรือบางลำแสดงภาพคนเรืออยู่ในเรือด้วย เรือมีขนาดตั้งแต่ ๓๐ x ๔๗ เซนติเมตร ถึง ๑๔๘ x ๗๓ เซนติเมตร

๓. ภาพตัวอักษรอาหรับเขียนด้วยสีดำ แต่สีจางลงจนเป็นสีเทา มีอักษรและตัวเลขอาหรับสำหรับตัวเลขที่อ่านได้ชัดเจนคือเลข ๑๓๑๘

- ◁ เรือสำเภาจีนลำที่เขียนได้งดงามชัดเจนที่สุด คู่กับรูปเรือที่มีลีลาการเขียนแบบเรือชนเผ่าโบราณหรือเรือยักซ์
- ▷ ภาพคนและสัตว์เขียนแบบง่าย ๆ อาจเป็นฝีมือของคนก่อนประวัติศาสตร์ หรือชนดั้งเดิม
- ▽ อักษรอาหรับแสดงศักราช ๑๓๑๔

ความหมาย

ภาพลงสีบนผนังและเพดานถ้ำไวคิง เข้าใจว่าเขียนขึ้นในยุคสมัยต่าง ๆ กัน ภาพที่เก่าแก่ที่สุดน่าจะ ได้แก่ ภาพเขียนบนเพดานด้านตะวันออกใกล้ปากทางเข้าถ้ำ เป็นภาพกลุ่มคน ๓-๔ คน และสัตว์สี่เท้ารูปร่างคล้ายวัวหรือควาย ลีลาการเขียนคล้ายภาพเขียนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรืออาจเป็นภาพของกลุ่มชนชาวน้ำดั่งเดิมในถิ่นแถบนี้ ลีลาการเขียนภาพแบบดั้งเดิมเช่นนี้ยังปรากฏอยู่ในภาพเรือลายเส้นสีดำเขียนเป็นรูปโครงร่างเรือมีคนอยู่ในเรือ แสดงรูปพายหลายอัน แต่มีขนาดยาวมาก คล้ายเรือพวดยัก หรือรูปเรือที่ปรากฏอยู่ที่กลองมโหระทึกโบราณ อย่างไรก็ตาม ภาพธงเรือทำให้สันนิษฐานได้ว่า อาจเป็นเรือในสมัยหลัง ภาพเรือที่มีขนาดใหญ่ และเขียนได้งดงามส่วนใหญ่อคล้ายเรือสำเภา/เรือใบของจีน เรือลำขนาดกลาง ลักษณะคล้ายเรือใบอาหรับ ส่วนเรือลำเล็ก ๆ ลักษณะคล้ายเรือฉลอมของไทย สันนิษฐานว่าภาพเรือจีนและเรืออาหรับนี้ น่าจะเขียนขึ้นเมื่อประมาณไม่เกิน ๑๐๐ ปีมาแล้ว รับกับหลักฐานตัวอักษรอาหรับและเลขอารบิกบอกศักราช ๑๓๑๔ เข้าใจว่าเป็นอิฐระหัดศักราช ของมุสลิม

กล่าวโดยสรุปได้ว่าบนผนัง/เพดานถ้ำไวคิง มีการสร้างภาพโดยกลุ่มชนชาวน้ำ ซึ่งอาจเป็นชนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ หรือกลุ่มชนที่ยังมีวิถีการดำรงชีวิตแบบดั้งเดิม (คล้ายชนก่อนประวัติศาสตร์) ที่อยู่สืบต่อมาถึงสมัยประวัติศาสตร์ ต่อมาเมื่อการเดินทางเรือก้าวหน้า เกาะพีพีเล เป็นจุดแวะพักหลบลมของชาวเรือในสมัยประวัติศาสตร์ เมื่อเกือบ ๑๐๐ ปีมาแล้ว ได้สร้างภาพเขียนเพิ่มเติมบนผนังถ้ำแห่งนี้ เป็นการบันทึกลักษณะเรือที่ตนรู้จักและพบเห็น ชาวเรือผู้เขียนภาพเหล่านี้ต้องเป็นศิลปินจึงสามารถถ่ายทอดภาพเรือในลักษณะที่งดงาม ในระหว่าง ๓๐-๑๐ ปีที่แล้วเมื่อมีการค้นพบภาพโดยชาวท้องถิ่น มีผู้ไม่ใช่ศิลปินเขียนภาพด้วยก้อนถ่านขึ้นเพิ่มเติม ปรากฏเรือที่ไม่สูงงดงามเพิ่มบนผนังและเพดานถ้ำอีกจำนวนหนึ่ง

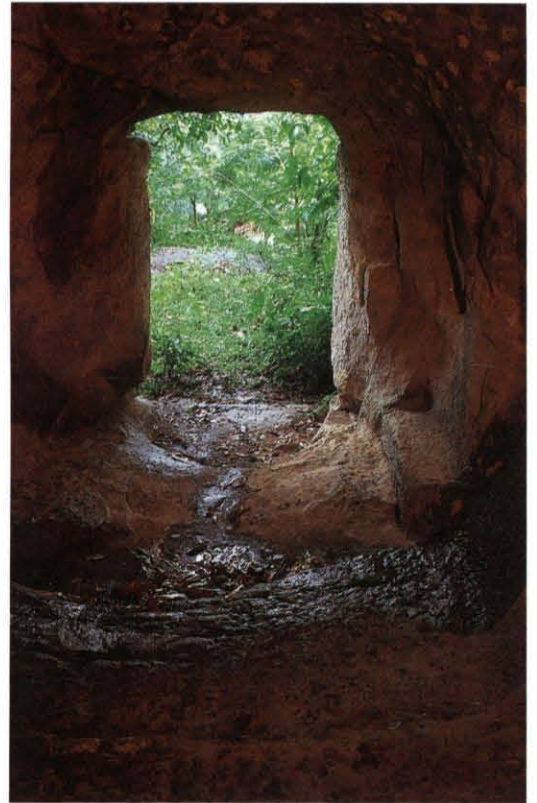
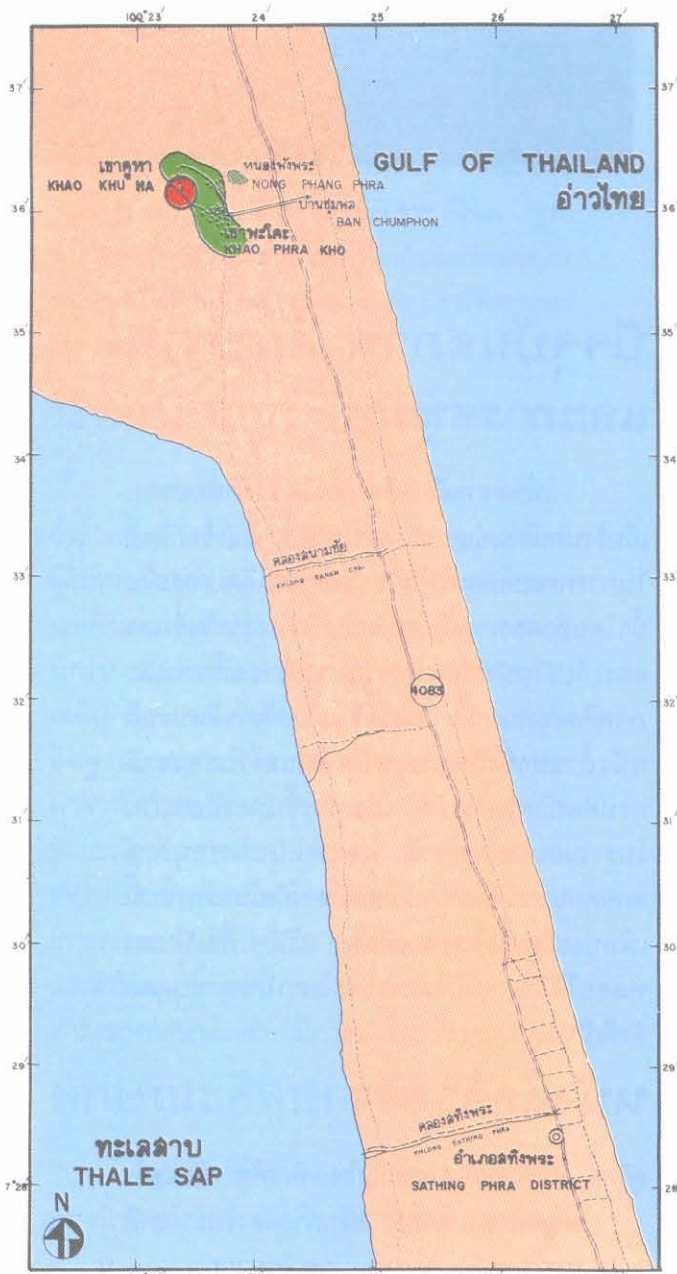
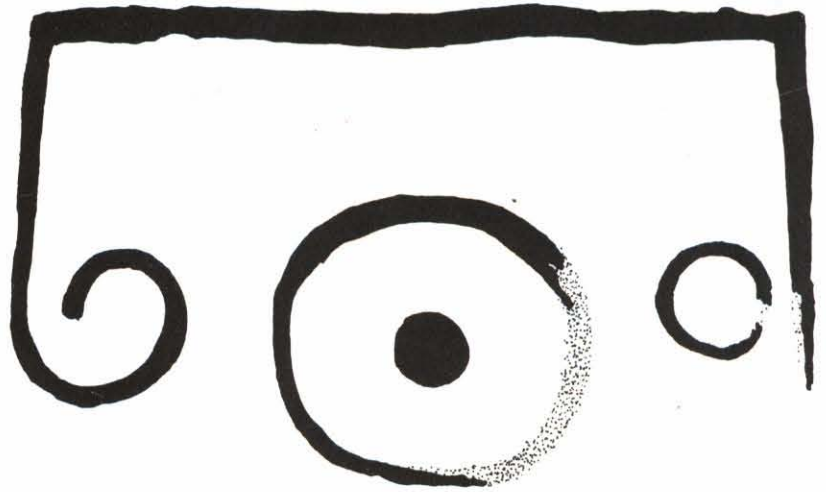
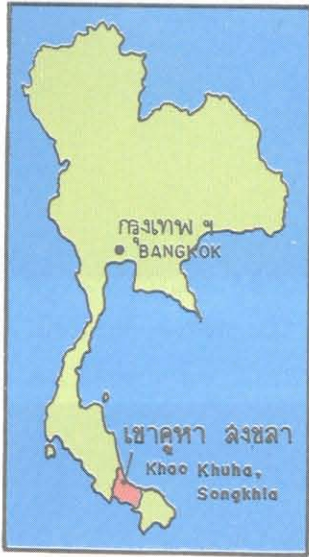
ปัจจุบันสภาพ-ศักราช และการอนุรักษ์

เนื่องจากมีบริษัทเอกชนเข้าทำสัมปทานเก็บรังนกนางแอ่น ณ เกาะพีพีเล จึงใช้อภิสิทธิ์ในการครอบครองถ้ำไวคิง และงานศิลปกรรมในถ้ำโดยทำสะพานเทียบท่าเรือ ชักสะพานขึ้นลง และเก็บเงินนักท่องเที่ยวในการเข้าชมถ้ำ และภาพศิลปะบนผนัง อันที่จริงแล้ว งานศิลปะบนผนังถ้ำแห่งนี้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ กรมศิลปากรควรเร่งดำเนินการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานของชาติ และดำเนินการอนุรักษ์ ตลอดจนการจัดการทรัพยากรทางวัฒนธรรมขึ้นนี้ เพื่อประโยชน์ทางการศึกษา มิใช่เพื่อเป็นผลประโยชน์ได้ในการแสวงหาประโยชน์เฉพาะบุคคลดังที่เป็นอยู่

หนังสืออ้างอิง

สุวิทย์ ชัยมงคล และขวัญใจ พิกแพน ศิลปะถ้ำ
พญานาค กระบี่ เอกสารกองโบราณคดี
 หมายเลข ๑๔/๒๕๓๓ กรมศิลปากร, ๒๕๓๓

เขาคูหา สงขลา Khao Khuha, Songkhla

- △ ◁ แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่ง
- △ ภาพคัตลอก ภาพลงสีบนผนังถ้ำชุด
- △ ปากทางเข้าถ้ำชุดเป็นช่องกรอบประตูไม้ลัดส่ว

ภูมิที่ตั้ง

เขาคูหาเป็นเขาหินทรายผสมหินกรวดมนในบางตอน มีเนื้อที่โดยรอบประมาณ ๔๐ ไร่ สูงจากพื้นดินประมาณ ๑๐-๑๕ เมตร ตั้งอยู่ที่รัฐ ๗ องศา ๓๖ ลิบดาเหนือ ๙ พิลิบดาเหนือ และแวงที่ ๑๐๐ องศา ๒๓ ลิบดา ๒๐ พิลิบดาตะวันออก ในเขตหมู่ที่ ๕ บ้านเขาคูหา ตำบลชุมพล อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสงขลา ห่างจากทางหลวงสายระโนด-สงขลา ไปทางทิศตะวันตก ๑,๓๐๐ เมตร และห่างจากตัวจังหวัดสงขลาไปทางทิศเหนือ ๔๙ กิโลเมตร

ณ เชิงเขาทางด้านตะวันออก สูงจากพื้นดิน ๑-๓ เมตร มีถ้ำขุดโดยฝีมือมนุษย์ ๒ ถ้ำ ถ้ำขุดทางทิศเหนือ เจาะเป็นช่องกรอคล้ายซุ้มพระและแท่นฐานคล้ายที่ตั้งปูชนียวัตถุ ถ้ำขุดทางทิศเหนือมีภาพลงสีบนผนังตอนใน

สู่แหล่ง

จากจังหวัดนครศรีธรรมราชหรือจังหวัดสงขลา ไปตามทางหลวงสาย ๔๐๘๓ ที่หลักกิโลเมตร ๑๑๐ มีป้ายบอกทางเข้าวัดพะโคะ เป็นถนนลาดยางเข้าไป ๙๐๐ เมตรถึงวัดพะโคะ ต่อไปอีก

△ ถ้ำขุด ๒ ถ้ำเคียงคู่กัน

๔๐๐ เมตรถึงเขาคูหา ทางขึ้นเขาลาดชัน ๑๐ องศา สามารถเดินขึ้นลงได้โดยสะดวก

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

ชาวท้องถิ่นเรียกชื่อถ้ำเขาคูหาไปต่าง ๆ กัน เป็นต้นว่า ถ้ำสองพี่น้อง เพราะเห็นว่ามีถ้ำขุดเคียงกันอยู่ ๒ ถ้ำ ถ้ำโคหาหรือถ้ำโคหาย คำแรกน่าจะเพี้ยนมาจากการออกเสียงตามภาษาถิ่นใต้ (คุเป็นโค หรือ หายเป็นหา) ส่วนคำหลังชาวท้องถิ่นบางท่านอธิบายว่า เนื่องจากเมื่อตอนวัว (โค) มาถึงบริเวณนี้แล้ว มีวัวหายไปหรือเคยมีผู้เห็นวัวหายเข้าไปในบริเวณนี้

อย่างไรก็ดี ชื่อเขาโคหาย ปรากฏชื่อในแผนที่ภาพสมัยอยุธยาแสดงชื่อวัดต่าง ๆ ที่ขึ้นต่อวัดพะโคะ ตามกัลปนาเมืองพัทลุงและเพลเมืองสังขละบุรี

ลักษณะศิลปกรรม

ถ้ำขุด ๒ ถ้ำ ณ ที่นี้ มีคุณค่าด้านสถาปัตยกรรมและจิตรกรรม กล่าวคือ

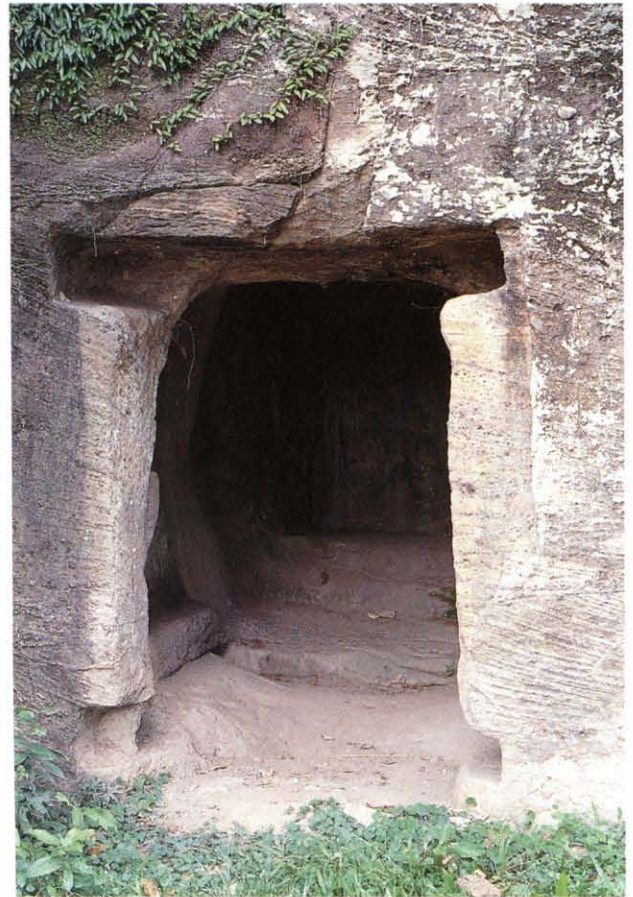

- ◁ ภายในถ้ำทิศเหนือ
- ▽ ปากถ้ำทิศเหนือ
- ▷ งานจิตรกรรมบนผนังถ้ำทิศใต้
- ▷ ชั้นส่วนวิศวกรรมที่เคยประดิษฐานที่ถ้ำคูหา

๑. งานสถาปัตยกรรม ได้แก่การขุดภูเขาเข้าไปเป็นถ้ำสองถ้ำ ปากถ้ำทั้งสองตั้งอยู่ในแนวเดียวกันตามแนวเหนือ-ใต้ ห่างกันประมาณ ๕-๑๐ เมตร ถ้ำทางทิศใต้อยู่สูงกว่าถ้ำทางทิศเหนือ ๕๐ เซนติเมตร ปากถ้ำสกัดเป็นช่องสี่เหลี่ยมสูงจากพื้น ๒.๔๐ เมตร กว้าง ๑.๔๕ เมตร แนวกรอบบนและล่างสกัดเป็นช่องสี่เหลี่ยมเพื่อเป็นช่องกรอบสำหรับใส่เครื่องไม้ ภายในเป็นเพดานโค้งรูปโดม ถ้ำทางทิศเหนือมีขนาดกว้าง ๔.๖๐ เมตร ลึก ๙ เมตร เพดานถ้ำสูงจากพื้นถ้ำ ๓.๕๐ เมตร ถ้ำทางทิศใต้มีขนาดกว้าง (ที่ลึก) ๓.๓๐ เมตร ลึก ๖.๑๐ เมตร และเพดานถ้ำสูงจากพื้นถ้ำ ๓.๑๕ เมตร

ผนังด้านในสุด (ตรงข้ามปากทางเข้า) ของถ้ำทางทิศเหนือ สกัดเป็นช่องกรอบ (นอก) รูปสี่เหลี่ยมขนาด ๑.๓๕ x ๑.๓๐ เมตร แล้วเจาะลึกเข้าไป (ในผนัง) ๙๐ ซม. ในรูปโค้งเป็นกูป (คล้ายขุมพระ) บริเวณมุมล่าง (ด้านเหนือ) ของช่องกรอบนี้ขุดเป็นหลุมเล็กๆ ก่อนข้างกลม ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๒๕ เซนติเมตร และยังมีรูช่องแนวยาวต่อออกมาจากหลุมเล็กๆ หลุมนี้ ยาวเลียบผนังด้านขวา (เมื่อหันหน้าเข้าสู่ถ้ำ) คล้ายร่องน้ำค้อยๆ ลาดสู่พื้น ปลายร่องสิ้นสุดที่พื้นถ้ำ ซึ่งอยู่ห่างจากปากทางเข้าถ้ำ ๒.๓๐ เมตร ตอนล่างของผนังด้านซ้าย (หรือด้านใต้) สกัดหินเป็นแท่นสี่เหลี่ยมยาว ๒ เมตรกว้าง ๒๐ เซนติเมตร

ถ้ำทิศใต้ ภายในถ้ำสกัดเป็นแท่น ทำให้พื้นถ้ำมีระดับลดหลั่นกัน ๓ ตอน ณ บริเวณผนังข้างระหว่างแท่นตอนในสุด (แท่นสูงที่สุด) กับแท่นตอนกลาง มีร่องรอยการเจาะเป็นช่องคล้ายช่องกรอบสำหรับใส่เครื่องไม้ เป็นบานประตูหรือกันเป็นห้องชั้นใน ขิดขอบผนังทั้งสองข้างสกัดเป็นแท่นสี่เหลี่ยมผืนผ้า สูงจากพื้น ๒๐ เซนติเมตร ข้างละแท่น ขนาดแท่นกว้าง ยาว ๑.๕๑ x ๑.๒๕ เมตร และ ๑.๑๐ x ๑.๒๕ เมตร

๒. งานจิตรกรรม บนผนังด้านในสุด (ตรงข้ามปากทางเข้า) ของถ้ำทิศใต้ ปรากฏภาพลงสีบนผนังที่สกัดไว้เป็นกรอบขนาด ๒.๓๐ x ๑.๕๐ เมตร เขียนด้วยสีแดงจนเกือบเป็นสีส้ม (ปรากฏค่าสี 10 R 6/8 Light Red เทียบตาม Munsell Soil Color Chart ค.ศ. ๑๙๗๕) ภาพสูงขึ้นมาจากพื้นแท่นตอนในสุด ๖๐ เซนติเมตร อยู่ในขอบเขต ๑๔๐ x ๗๕ เซนติเมตร เขียนเป็นเส้นตามแนวอนชนานกับพื้น ยาว ๑๔๐ เมตร ที่ปลายเส้นทั้งสองข้างต่อด้วยเส้นแนวตั้งเป็นฉาก ด้านซ้ายมือ (ของผู้ดู) ยาว ๗๕ เซนติเมตร เส้นตั้งด้านขวายาว ๖๒ เซนติเมตร ปลายเส้นตั้งทั้งสองข้างม้วนเข้าเชื่อมวง (กลม) โค้งไว้ภายใน ระหว่างวง (กลม) โค้งทั้งสองมีวงกลมใหญ่ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๕๐ เซนติเมตร ซึ่งมีวงกลมเล็กขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง ๑๒ เซนติเมตร ซ้อนอยู่ภายใน

หลักฐานประกอบ

๑. ณ ลานหน้าถ้ำทั้งสองถ้ำ ขนาด ๓๐ × ๑๒ เมตร มีแท่นหินทรายรูปแท่งสี่เหลี่ยม ขนาด ๑ × ๑ เมตร สูง ๕๐ เซนติเมตร แท่นหนึ่ง แท่นฐานรูปเคารพ หรือแท่นฐานศิวลึงค์ (सनानिरोधि) ขนาดสูง ๔๕ เซนติเมตร ยาว ๑.๖๐ × ๑.๖๐ เมตร ตอนกลาง เป็นรูปสี่เหลี่ยมขนาด ๕๕ × ๕๕ เซนติเมตร ซึ่งพระอธิการเขียว ปุญญผล เจ้าอาวาสวัดพะโคะรูปปัจจุบันกล่าวว่า เดิมมีศิวลึงค์เสียบอยู่ที่สี่เหลี่ยมบนแท่นฐานนี้ ก่อนที่ชาวท้องถิ่นจะเคลื่อนย้ายศิวลึงค์ไปตั้งไว้ใต้ต้นข่อยใกล้ปากถ้ำ แล้วจึงยกไปไว้ที่วัดพะโคะ

๒. ห่างจากเขาคูหาไปทางตะวันออก ระยะทาง ๒๐๐ เมตร เป็นพื้นที่ราบลุ่ม มีสระน้ำรูปสี่เหลี่ยม เรียก **พังพระ** ขนาด ๑๘๐ × ๑๗๐ เมตร ตอนกลางพังพระเป็นเนินดินเรียก **เกาะกลาง** ขนาด ๑๑๐ × ๑๗๐ เมตร เคยพบรูปพระอค์สตัยะสำริด ซึ่งเป็นรูปเคารพในศาสนาฮินดู สูง ๒๒.๕ เซนติเมตร บริเวณกลางเกาะของพังพระ เป็นของสมัยพุทธศตวรรษที่ ๑๕ ในแผนที่ภาพสมัยอยุธยาแสดงวัดต่าง ๆ ในคาบสมุทรมหานครซึ่งขึ้นต่อเมืองพัทลุง ปรากฏชื่อพังพระว่า **ตำพังพระ**

แสดงรูปวิหาร (หรือศาลา) มีพระพุทธรูปปางสมาธิประดิษฐานอยู่ในตรงเกาะกลางน้ำล้อมรอบด้วยดอกบัวซึ่งขึ้นอยู่เต็มสระ

- ◁ ภาพสัญลักษณ์บนผนังถ้ำทิศใต้ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๒๑
- ◁ การคัดลอกภาพสัญลักษณ์บนผนังถ้ำคูหา
- ◁ ภาพสัญลักษณ์ถ่ายเมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔

พุทธศตวรรษที่ ๑๒-๑๔ ภาพลายเส้นสีแดงอาจตีความได้ว่าเป็นรูปสัญลักษณ์ที่มาจากการประสมอักขระที่เนื่องในภาษาสันสกฤตเข้าไว้ด้วยกัน เพื่อให้ได้ความหมายของคำว่า “โอม” อันเป็นหัวใจหรือสัญลักษณ์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู “โอม” เป็นเครื่องแสดงนามของพระคณปติ (พระคเณศวร) เป็นเครื่องหมายแห่งสรรพสิ่งทั้งหลายในสากลโลก หรือหมายถึงการรวมเข้าไว้ด้วยอักขระ ๓ ตัว คือ อะ-อุ-มะ อะ หมายถึง พระศิวะ (หรือพระอิศวร) อุ หมายถึง พระวิษณุ และ มะ หมายถึง พระพรหม อยู่ในลักษณะของตรีมูรติ คือเทพเจ้าสำคัญในศาสนาฮินดู ๓ องค์ แทนด้วยการรวมเข้าไว้ในสัญลักษณ์ของ “โอม” อันหมายถึงการรวมจักรวาลไว้เป็นหนึ่งเดียว

ความหมาย

ถ้าชุดทั้งสองถ้ำนี้น่าจะเป็นงานสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อใช้เป็นศาสนสถานหรือเป็นที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของศาสนาฮินดู

ตามการวินิจฉัยของอาจารย์คงเดช ประพัฒน์ทอง ผู้เชี่ยวชาญโบราณคดี (ผู้ล่วงลับ) ลักษณะสถาปัตยกรรมการขุดเจาะถ้ำเข้าไปในภูเขาเช่นนี้ การทำภาพสัญลักษณ์ลายเส้นสีแดงที่ปรากฏบนผนังตอนในสุดของถ้ำทิศใต้และการสกัดผนังเป็นช่องกรอบแบบซุ้มพระ (เพื่อประดิษฐานรูปเคารพ) สันนิษฐานได้ว่าน่าจะทำขึ้นเมื่อประมาณ

ถ้าชุด ถ ภูเขาหา เป็นศาสนสถานใช้สืบเนื่องกันมาหลายสมัย เริ่มจากการเป็นประหนึ่งเทวาลัยใช้ประกอบพิธีกรรม มีการสร้างรูปเคารพและอาจใช้สืบเนื่องมาถึงสมัยการสร้างศาลพระอัครศิขะ (รูปเคารพปางหนึ่งของพระศิวะ เสวยพระชาติเป็นพระเทพคุรุ) ขึ้นกลางสระน้ำ (พังพระ) ในพุทธศตวรรษที่ ๑๕ จากนั้นไม่พบหลักฐานสืบเนื่อง จนกระทั่งถึงสมัยอยุธยาและรัตนโกสินทร์ บริเวณกลางเกาะพังพระและถ้ำชุด ถ ภูเขาหา ถูกใช้เป็นพุทธสถานเป็นครั้งคราว

- ▷ เขาพะโคะที่ตั้งวัดพะโคะ
- ▷ คัดลอกภาพสัญลักษณ์บนผนังในถ้ำคูหา
- ▷ แสงสว่างส่องเข้าถึงเฉพาะปากถ้ำคูหา ถูฝุ่นมีน้ำฝนซึมผ่าน ชะสีภาพบนผนังให้ลบเลือน

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

ถ้ำขุด ณ เขาคูหา ไม่ได้ใช้เป็นศาสนสถานอีกต่อไป เนื่องจากบริเวณใกล้ ๆ เขาคูหาห่างไปทางทิศใต้ประมาณ ๒๕๐ เมตร เป็นเขาพะโคะ ซึ่งมีวัดพะโคะ (หรือวัดราชประดิษฐาราม) เป็นวัดสำคัญหรือแกนกลางของชุมชนบริเวณนี้ มาแต่สมัยอยุธยา ก่อสร้างขึ้นบนยอดเขา มีสถาปัตยกรรมที่สวยงามและสิ่งก่อสร้างเนื่องในศาสนามากมาย มีพุทธศาสนิกชนมาสักการะบูชาและเยี่ยมชมมาก ด้วยศรัทธาว่าเป็นวัดโบราณและเป็นที่พักพิงของหลวงพ่อดวง พระภิกษุสงฆ์ผู้มีจริยาวัตรอันเป็นที่เลื่องลือของภาคใต้

แม้ว่าถ้ำขุด ณ เขาคูหา จะเป็นรูปแบบสถาปัตยกรรมตามคติศาสนาฮินดูที่มีลักษณะพิเศษเพียงแห่งเดียว และมีงานจิตรกรรมที่เป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาที่ไม่ให้เห็นในที่ได้ก็ตาม งานศิลปกรรม ณ ที่นี้ก็รู้จักกันน้อย จึงไม่มีผู้มาเยี่ยมชมพื้นที่รอบ ๆ ยังมิได้พัฒนาเท่าที่ควร มีแต่การลาดปูนทับพื้นถ้ำ เพื่อให้พระภิกษุสงฆ์เข้าอาศัยวิปัสสนา และชาวท้องถิ่นผู้เลื่อมใสศรัทธาว่าเป็นถ้ำศักดิ์สิทธิ์เข้ามาประกอบพิธีบนบานศาลกล่าวเป็นครั้งคราว ภาพลงสีบนผนังของถ้ำทิศใต้บางส่วนถูกน้ำฝนชะ เห็นเป็นคราบสีเปรอะเป็นริ้ว ๆ นอกจากนี้ น้ำฝนยังซึมผ่านหลังคาถ้ำบางส่วน ทำให้คราบตะไคร่เกาะอยู่ตามผนังถ้ำส่วนที่อับชื้น

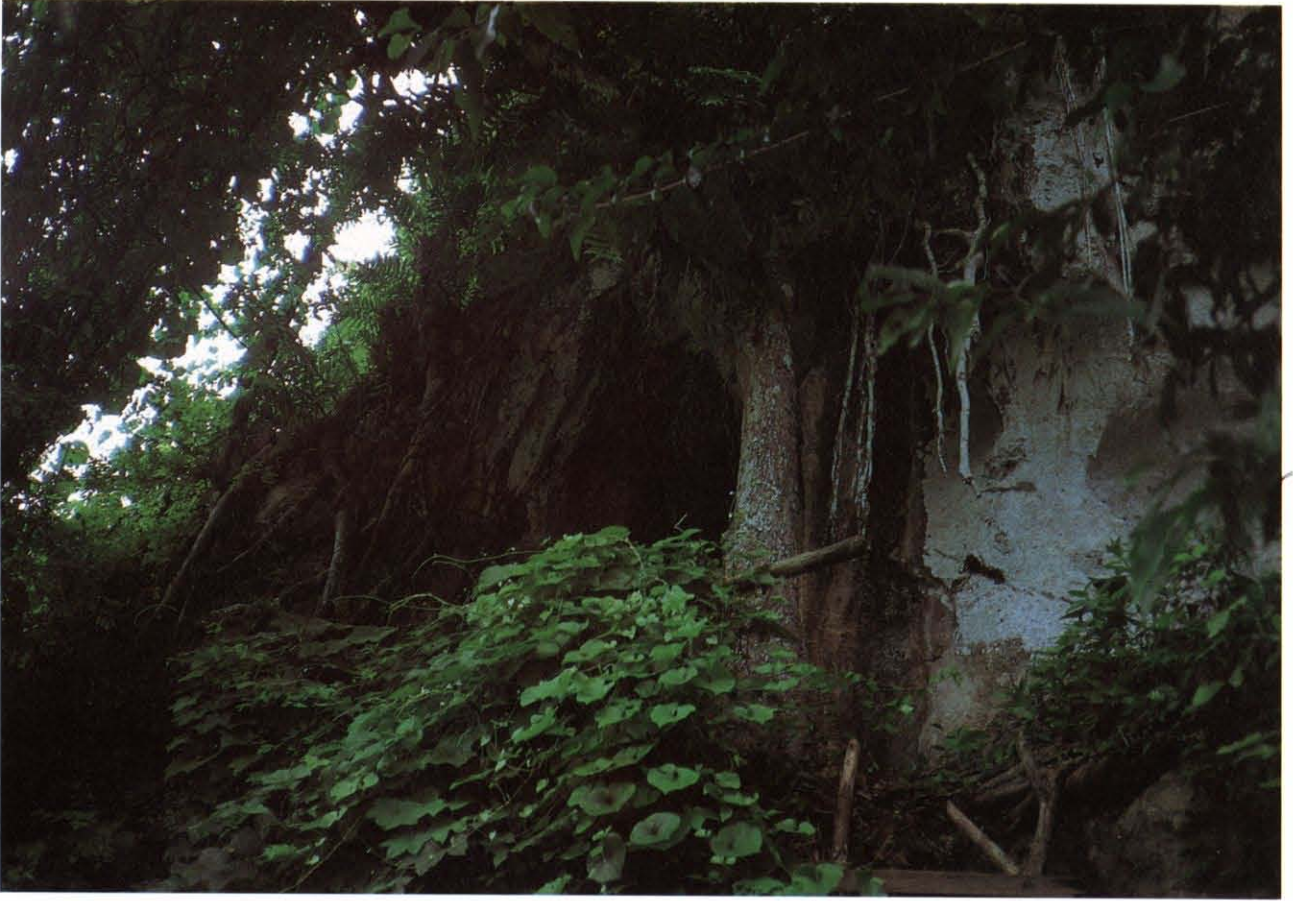

เอกสารอ้างอิง

- ทิพวัลย์ พิชะกุล “ถ้ำสองพี่น้อง” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา หน้า ๑๔๓๑
- ธราพงศ์ ศรีสุชาติ “เขาคูหา: ชุมชนโบราณ” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๙ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา หน้า ๓๗๕-๓๗๘

ถ้ำเขาสามบาท ตรัง Tham Khao Sambat, Trang

ภูมิที่ตั้ง

ถ้ำเขาสามบาทเป็นถ้ำในภูเขาหินปูนลูกโดดชื่อเดียวกันนี้ สูงประมาณ ๔๐ เมตร ตั้งอยู่ที่รัฐ ๗ องศา ๓๕ ลิปดา ๑๘ พิลิปดาเหนือ และแวงที่ ๙๙ องศา ๓๔ ลิปดา ๕๘ พิลิปดาตะวันออก ในเขตหมู่ที่ ๔ บ้านป่าหมาก ตำบลนาตาล่วง อำเภอเมืองตรัง จังหวัดตรัง ห่างจากตัวจังหวัดตรังประมาณ ๓ กิโลเมตร ห่างจากแม่น้ำตรังประมาณ ๑๒๐ เมตร

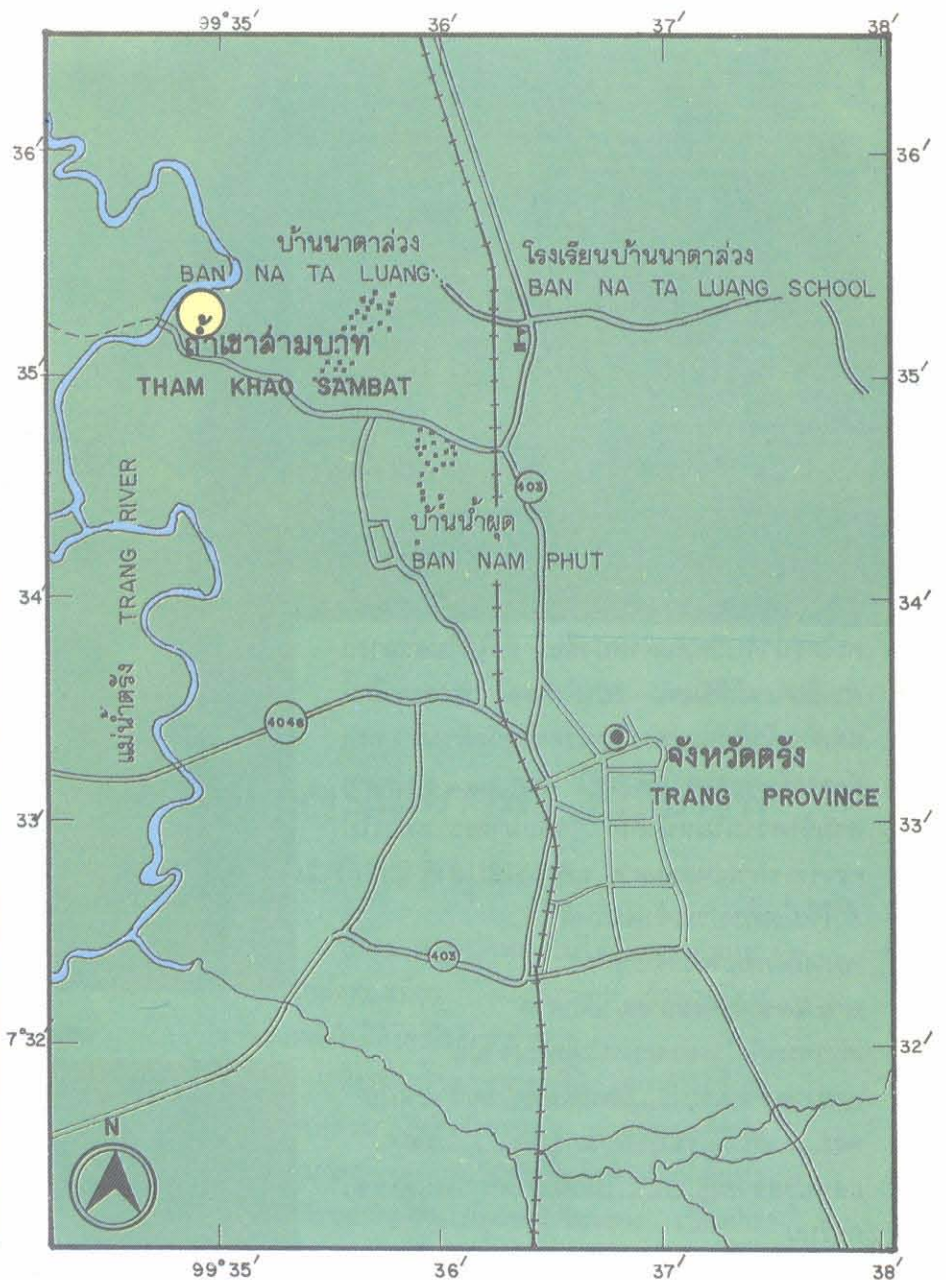
ถ้ำเขาสามบาทสูงจากพื้นดินราว ๑๐ เมตร ปากถ้ำหันไปทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือ แสงสว่างส่องเข้าถึงเฉพาะปากถ้ำ ปากถ้ำกว้าง ๒ เมตร ยาวทั้งสิ้น ๔๗.๒๓ เมตร แบ่งเป็น ๓ คูหา คือ คูหาตอนหน้าหรือคูหาสว่างยาว ๑๑ เมตร คูหาตอนกลางแสงสว่างส่องถึงบางส่วน ยาว ๑๑.๕๙ เมตร กว้าง ๑๑.๑๐ เมตร และคูหาตอนใน เป็นโพรงถ้ำส่วนที่มีแสงสว่างส่องเข้าถึง (จากช่องโพรงตอนบน) เพียงเล็กน้อย ยาว ๒๔.๖๔ เมตร กว้าง ๙.๓๓ เมตร

บริเวณหลืบโค้งของผนังด้านตะวันออกเฉียงใต้ของคูหาตอนหน้าหรือคูหาแรกที่ระดับความสูงประมาณ ๒.๒๖ เมตร จากพื้นถ้ำมีอักษรจารึก และได้จากจารึกลงมาเป็นช่องคูหามืดคล้ายประตูเข้าสู่โพรงถ้ำตอนใน ที่ผนังด้านซ้ายมือ (เมื่อหันหน้าเข้าสู่ผนัง) มีภาพลงสีปรากฏอยู่

สู่แหล่ง

จากตัวจังหวัดตรังไปตามถนนลาดยาง ร.พ.ช. ที่หลักกิโลเมตรที่ ๓ มีโรงเรียนวัดไพรสนธ์ และทางแยกตรงข้ามวัดไพรสนธ์มีป้ายปากทางเขียนว่า ส่วนป่าเขาสามบาท ไปตามถนนลูกรังระยะ ๒๐๐ เมตร ถึงทางขึ้นถ้ำมีป้ายแสดง ซึ่งจัดทำโดยชมรมอนุรักษ์, โรงเรียนสภาราชินี (จังหวัดตรัง) ทางขึ้นสู่ถ้ำลาดชันประมาณ ๗๐-๙๐ องศา บางตอนต้องใช้ราวไม้หรือบันไดพาดได้ขึ้นไป

- ◁ ปากทางเข้าสู่ถ้ำสามบาท
- ▽▷ แผนที่แสดงตำแหน่งและเส้นทางสู่แหล่ง
- ▽ อักษรจารึกบนผนังถ้ำ

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

ชาวท้องถิ่นเรียกคูหาตอนหน้าว่า ถ้ำเสาภูมิ และเรียกคูหาตอนกลางว่า ถ้ำพระ ตามบันทึกของสมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ (ใน “จดหมายเหตุทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ.๑๒๑”) เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ในคราวเสด็จมาเยือนถ้ำแห่งนี้ กล่าวถึงทรงพบ “ท่อนปูนเป็นรูปแขนขาและตัวพระตั้งอยู่ในโพรงหินใต้ที่จากถ้ำ ดูไม่ใช่จะเป็นที่ตั้งอยู่ได้ เพราะพระใหญ่กว่าโพรง จึงถามเขาว่าเดิมอยู่ที่ไหน เขาชี้ที่ให้ดู คือกลางช่องปากถ้ำ เขาเข้าใจว่า เจ๊กเข้ามาโกยขี้ค้างคาวจะรื้อทิ้งเลย” นอกจากนี้ทรงบันทึกชื่อถ้ำแห่งนี้ตามที่ชาวท้องถิ่นเรียกในสมัยนั้นไว้สองชื่อ คือ “ถ้ำเขาสามบาท” ชื่อหนึ่งและ “ถ้ำเขาสระบาป” อีกชื่อหนึ่ง

- ▷ ชอกมูมในถ้ำเขาสามบาท
- ▷ บริเวณที่พบเครื่องมือหิน-เศษภาชนะดินเผา

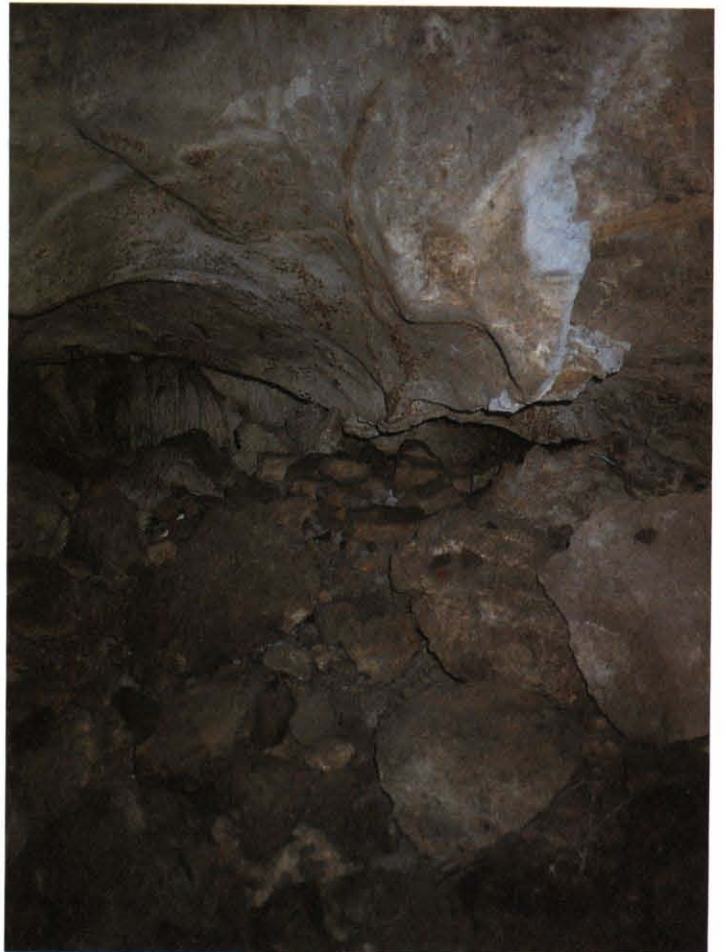
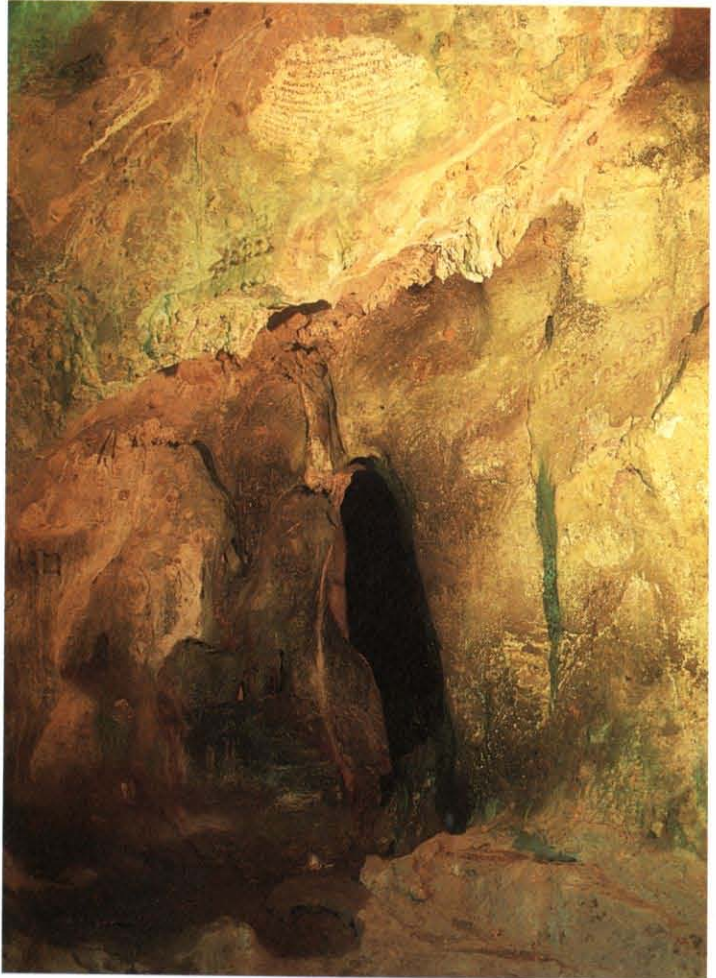
ลักษณะศิลปกรรม

สิ่งสำคัญที่ปรากฏบนผนังถ้ำเขาสามบาท มี ๒ อย่างคือ

๑. อักษรจารึก เขียนด้วยตัวหนังสือสีแดงบนพื้นสีขาวรูปร่างไขในแนวนอน ขนาด ๖๓ x ๕๐ เซนติเมตร ประกอบเป็นตัวหนังสือไทยโบราณ ๑๒ บรรทัด บางตอนลบเลือน บางตอนมีตะไคร่น้ำจับปิดทับตัวหนังสือ ทำให้ไม่สามารถอ่านข้อความได้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม อักษรจารึกนี้ สมเด็จพระเจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ ทรงคัดลอกข้อความเอาไว้ตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๔๔๕ ปรากฏตามข้อความในหนังสือ “จดหมายเหตุระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. ๑๒๑” ดังนี้

กำไว้เมื่อพระบาทเจ้าพระเพด
พระศรีคังพระพรหมพระพุทริก
ซาแลเจาเนนทั้งหลายมาเลิกสาด
สนาพระเจ้าในเขาสะบาปแลพระเจานั้น
ธรรมาณรายมา.....แลแลพระบาดเจ้ามาเป็น
พระ.....แก.....ขุนนางกรมการทั้ง.....เมือง
แลสัปรุสชายญ.....ให้เลิกสาดสนาพระพุทเจ้า
กับบริขุน
แลแลสัปรุส.....ชวนกันฉลองกุศลบุญแล
เพื่อวาจะปรา
ถนาพ้นจากทุก.....หาสุกกุราชได้สองพันร้อย
ห้าสิบ
เจดปีเจดวันนั้นแล.....สุกกุราชใด.....ปีเมื่อญก
พระเจาวัน
สุกเดือนเจดขึ้นสองค่า.....นักสัตรจสบอกไว
ใหม่เป็น.....
สิน.....และผุจ.....นาไปเมื่อหน้า

๒. ภาพลงสีแดง ได้อักษรจารึกลงมาในระดับ ๗๐ เซนติเมตร และอยู่ห่างไปทางซ้ายอีก ๒.๔๔ เมตร บนผนังของหีบชอกกูปริ (รูปไข่ ขนาด ๖๑ x ๑๒๗ ซม.) มีภาพลงสีแดงอยู่สูงขึ้นมาจากพื้นปูนของชอกโพรง ๓ เมตร เป็นภาพที่คณะสำรวจจากชมรมอนุรักษ์ทรัพย์ากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ร.ร.สภาราชนิ จังหวัดตรัง พบเห็น และรายงานว่าเป็น “รูปภูเขาสามลูกติดต่อกัน”

มีขนาดส่วนกว้างสุด ๘๐ เซนติเมตร สูงสุด ๒๕ เซนติเมตร และช่วงห่างระหว่าง “ภูเขาแต่ละลูก” ระยะ ๑๐ เซนติเมตร ภาพนี้ลงสีแดงแบบเงาที่บ (silhouette)

หลักฐานประกอบ

พบหลักฐานโบราณวัตถุแสดงถึงการเข้าอยู่อาศัยของคนสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ประกอบด้วย เครื่องมือสะเก็ดหิน เศษภาชนะดินเผาลายเชือก ทาบและแบบหม้อสามขา ชามเตี้ย ภาชนะปากผาย ชั้นส่วนกระดุกสัตว์ เปลือกหอยแครงเจาะรู (เพื่อใช้เป็นเครื่องรางเครื่องประดับ) กระดองเต่า หอยน้ำจืด เหล่านี้เป็นหลักฐานว่าเคยมีการใช้ถ้ำแห่งนี้ เป็นที่อยู่อาศัยไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว

พบหลักฐานการใช้ถ้ำในสมัยประวัติศาสตร์ คือ เศษภาชนะดินเผาเนื้อดินขาวเป็นชิ้นส่วนของกุนที (กาน้ำ) คนโท ชามมีเชิง เข้าใจว่าเป็นของร่วมสมัยอยุธยา

ความหมาย

อักษรจารึกและภาพลงสีบนผนังถ้ำสันนิษฐานว่าเป็นงานสร้างสรรค์ขึ้นพร้อม ๆ กับการใช้ถ้ำในสมัยประวัติศาสตร์ ตามรูปอักษรจารึกและศักราชที่ปรากฏอยู่ในข้อความจารึก (พ.ศ. ๒๑๕๐) แสดงว่าได้จารึกขึ้นในช่วงรัชสมัยของสมเด็จพระเอกาทศรถแห่งกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. ๒๑๔๘-๒๑๖๓) เป็นการจารึกเพื่อบันทึกถึงการเข้ามาประกอบพิธีอย่างหนึ่งในถ้ำแห่งนี้ รวมไปถึงการประดิษฐานพระพุทธรูปไว้ในถ้ำ นอกจากนี้ เศษพระปูนปั้นที่ สมเด็จพระนารายณ์นริศรานุวัดติวงศ์เคยพบในถ้ำแล้ว อาจมีพระพุทธรูปขนาดเล็ก ๓ องค์ ประดิษฐานไว้ ณ หลืบชอกรูปไข่ โดยลงสีผนังให้เป็นซุ้มหรือประภาวลี ต่อมาเมื่อเคลื่อนย้ายพระพุทธรูป (ลอยตัว) ออกไป จึงคงเหลือแต่ภาพลงสีติดอยู่ที่ผนังถ้ำ ทำให้ดูคล้ายรูปภูเขาสามลูกติดกันดังกล่าว

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

ถ้ำเขาสามบาทยังไม่ได้รับการพัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยว ยังมีผู้รู้จักน้อย การไปเยี่ยมชมแหล่งไปได้โดยไม่ยากลำบาก

ดินพื้นถ้ำถูกขุดเอาขึ้นค้างคาวไปใช้ในการเกษตรมานานสิบปีมาแล้ว และถูกขุดคุ้ยหาโบราณวัตถุ โบราณวัตถุใต้พื้นดินในถ้ำถูกค้นหาและเก็บเอาไปโดยไม่ถูกหลักวิชาการ เป็นการทำลายหลักฐานชั้นวัฒนธรรมของแหล่งถ้ำแห่งนี้

การปิดป้ายบอกชื่อถ้ำและเรื่องราวตลอดจนค่าเตือนให้นักอนุรักษ์แหล่งชมรมอนุรักษ์ฯ โรงเรียนสภาราชนิ จังหวัดตรัง เป็นทางหนึ่งที่จะช่วยอนุรักษ์แหล่งถ้ำแห่งนี้

เอกสารอ้างอิง

- นริศรานุวัดติวงศ์, สมเด็จพระนารายณ์นริศรานุวัดติวงศ์, กรมพระยา จดหมาย ระยะเวลาไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ. ๑๒๑, พุทธศักราช ๒๔๔๕
- สุวัฒน์ ทองหอม “เขาสามบาทที่จังหวัดตรัง” ศิลปวัฒนธรรม ปีที่ ๑๑ ฉบับที่ ๑๑ กันยายน ๒๕๓๓ หน้า ๗๔-๗๘
- อมรา ศรีสุชาติ “ถ้ำเขาสามบาท” สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ ๒๕๒๕ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, หน้า ๑๔๑๖-๑๔๑๘

ถ้ำศิลป์ ยะลา Tham Silp, Yala

ภูมิที่ตั้ง

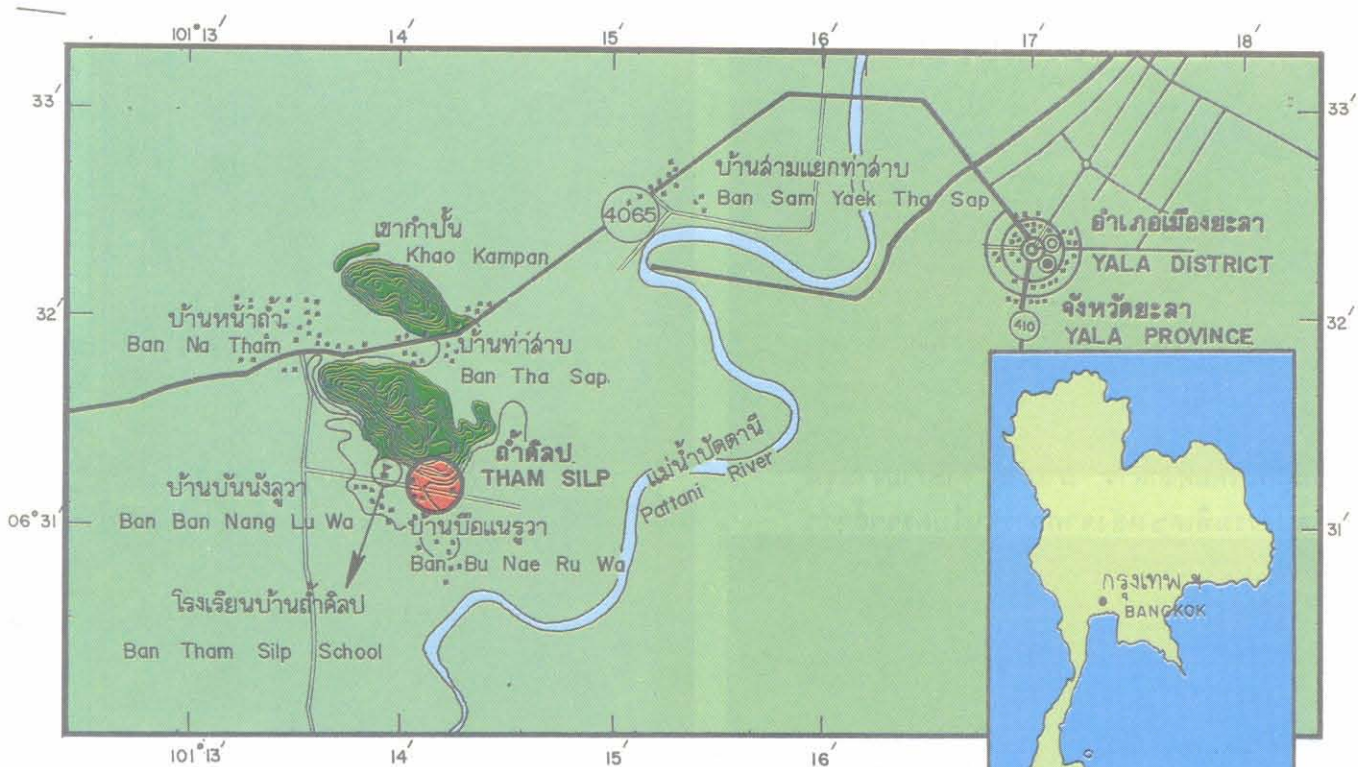
ถ้ำศิลป์เป็นถ้ำหนึ่งบนภูเขาหินปูน เรียกกันว่า **เขาถ้ำพระนอน** วางตัวตามแนวตะวันตกเฉียงใต้-ตะวันออกเฉียงเหนือ ขนานกับเขากำป็น ซึ่งเป็นภูเขาหินปูนอีกลูกหนึ่ง ซึ่งอยู่ทางตอนเหนือ มีทางหลวงตัดผ่านที่ราบระหว่างภูเขาสองลูกนี้ ทำให้มองเห็นอยู่คนละฟากถนน ห่างจากภูเขาถ้ำพระนอนไปทางใต้ประมาณ ๑ กิโลเมตร เป็นแม่น้ำปัตตานี

ภูเขาถ้ำพระนอน สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ ๒๐๐ เมตร ที่เชิงเขาและกลางภูเขา มีถ้ำหลายถ้ำที่สำคัญได้แก่ ถ้ำคูหาภิมุข ถ้ำมิด ถ้ำหีบ และถ้ำศิลป์

ถ้ำศิลป์ อยู่ทางตะวันตกเฉียงใต้ของภูเขาที่รุ้ง ๖ องศา ๓๑ ลิปดา ๑๐ พิลิปดาเหนือและแวง ๑๐๑ องศา ๑๔ ลิปดา ๑๒ พิลิปดาตะวันออก ในเขตหมู่ ๒ บ้านบันนังลัวร์ ตำบลหน้าถ้ำ อำเภอ

△ ภูเขาที่ตั้งถ้ำศิลป์

เมืองยะลา จังหวัดยะลา ปากถ้ำอยู่สูงจากพื้นดินเชิงเขาประมาณ ๒๘.๒๐ เมตร ปากทางเข้ากว้าง ๒ เมตร สูง ๑.๖๕ เมตร ปากถ้ำสูงกว่าพื้นตอนในถ้ำ ๔.๙๕ เมตร ถ้ำยาว ๓๒.๗๐ เมตร กว้าง ๒๘ เมตร ปากถ้ำหันหน้าไปทางทิศใต้ เพดานถ้ำมีรูช่องแสงสองช่อง พอให้ความสว่างในถ้ำ ในวันที่แสงแดดจัด และเวลาพอเหมาะจะส่องให้เห็นภาพบนผนัง ซึ่งมีอยู่ ๒ ตำแหน่งบนผนัง ๒ ด้าน ห่างกัน ๙.๖๗ เมตร คือภาพบนผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาพลงสีแสดงกลุ่มคนเป่าลูกดอกและยิงธนู ซึ่งจัดเป็นภาพศิลปะถ้ำสมัยก่อนประวัติศาสตร์ มีภาพลงสีเปลี่ยนเป็นภาพสัญลักษณ์และรูปลักษณ์ เข้าใจว่าเป็นภาพศิลปะสมัยประวัติศาสตร์ ภาพบนผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือเป็นภาพลงสีแสดงภาพพระพุทธรูปเจ้าและพระพุทธรูปประวัติบางตอน

- △ ▽ แผนที่แสดงตำแหน่งที่ตั้งแหล่งและเส้นทางสู่แหล่งถ้ำศิลป์
- ▽ ทางขึ้นสู่ถ้ำศิลป์ ค่อนข้างชัน แต่ปัจจุบันมีบันได

สู่แหล่ง

จากตัวจังหวัดยะลา ไปตามทางหลวงหมายเลข ๔๐๙ ที่หลักกิโลเมตรที่ ๕๐ แล้ว เลี้ยวซ้ายมีป้ายบอกทางเข้าวัดถ้ำคูหาภิมุข เป็นถนนลาดยาง ที่ระยะ ๕๐๐ เมตร จากปากทาง ซ้ายมือเป็นวัดถ้ำคูหาภิมุข ต่อไปอีก ๒๐๐ เมตร มีป้ายบอกทางให้เลี้ยวซ้ายไปถ้ำศิลป์ประมาณทางจากปากทางถึงทางขึ้นถ้ำศิลป์ ๒.๙ กิโลเมตร ทางขึ้นถ้ำอยู่เลยโรงเรียนบ้านถ้ำศิลป์ไป ๕๐๐ เมตร ทางขึ้นลาดชัน ๘๐-๙๐ องศา มีบันไดทางขึ้นถ้ำ ๑๒๕ ชั้น ปากทางปิดประตูเหล็กแบบประตูเลื่อน จะเข้าสู่ถ้ำต้องขอกุญแจจากครูใหญ่โรงเรียนบ้านถ้ำศิลป์

นิทานชาวบ้าน-ตำนาน

เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๖๘ กำนันตำบลหน้าถ้ำแจ้งให้ทางราชการทราบว่าได้พบถ้ำแห่งใหม่บริเวณเขาถ้ำพระนอน ผู้พบคือนายหะยีวังกะจิ และพบว่ามีชิ้นส่วนพระพุทธรูปกระจายอยู่ในถ้ำนั้น ครั้นปี พ.ศ. ๒๔๗๘ ขุนศิลปกรรมพิเศษ ธรรมการ

- ▷ ภาพกลุ่ม คนเป่าลูกดอก
- ▷ ภาพพระพุทธรูปประดิษฐานผนังด้านตะวันออกเจียงเหนือ แต่ภาพลบเลื่อน
- ▷ ภาพดวงตรา

จังหวัดยะลา ได้สั่งให้นายถ่อง แก้วนิตย์ผู้ควบคุม กองลูกเสือโรงเรียนประจำจังหวัดยะลาที่จะเดินทางไกลไปพักแรมที่ตำบลหน้าถ้ำ ให้ไปตรวจถ้ำ ที่มีผู้พบใหม่ดังกล่าว นายถ่อง ได้รายงานขุน ศิลปกรรมพิเศษหลังจากการขึ้นไปตรวจถ้ำว่า นอกจากพบซากพระพุทธรูปปูนปั้นในถ้ำแล้ว ขณะที่ลูกเสือคนหนึ่งเอาไฟฉายส่องผนังถ้ำก็พบว่า มีภาพเขียนระบายสีพระพุทธรูปบนผนังถ้ำ และมีตัวอักษรจารึก ขุนศิลปกรรมพิเศษจึงไปสำรวจ ถ้ำนี้ด้วยตนเอง และรายงานมายังกรมศิลปากร เพื่อเป็นเกียรติแก่ขุนศิลปกรรมพิเศษผู้สำรวจถ้ำ แห่งนี้อย่างเป็นทางการคนแรกประกอบกับในถ้ำ มีศิลปกรรมบนผนังจึงกำหนดให้เรียกถ้ำแห่งนี้ ว่า ถ้ำศิลปะและเป็นที่ยุ้จักสืบต่อกันมา ในปี พ.ศ. ๒๕๒๑ คณะสำรวจจากวารสารเมืองโบราณได้ รายงานถึงการพบภาพบนผนังถ้ำเพิ่มเติม แต่ เป็นภาพศิลปกรรมสมัยก่อนประวัติศาสตร์

ลักษณะศิลปกรรม

ภาพศิลปกรรมบนผนังถ้ำ ๒ ด้านคือ ผนังด้านตะวันออกเจียงเหนือและผนังด้าน ตะวันตกเจียงเหนือ แบ่งได้เป็น ๓ กลุ่มใหญ่คือ

๑. กลุ่มภาพคนเป่าลูกดอกและยิงธนูลง สีดำและขีดเส้นเป็นร่องเป็นโครงภาพ
๒. กลุ่มภาพสัญลักษณ์และพระพุทธรูประวัติ แต่สีลบเลื่อนเห็นเพียงรอยสีน้ำตาล
๓. กลุ่มภาพพระพุทธรูเจ้าและพระพุทธรูประวัติ ลงสีดำ (หรือน้ำเงิน) แดง เหลือง ขาว
 - ๑) กลุ่มภาพคนเป่าลูกดอก ยิงธนู และ ทำสะเอว เห็นชัด ๘ คน วิเคราะห์ว่าเป็นภาพ สมัยก่อนประวัติศาสตร์ แบบภาพลงสีผสมลงรูป รอยบนหิน (pictograph and petroglyph technique) เป็นภาพลงสีดำแบบเงาที่ขีบ สูงจากพื้นถ้ำ ๑๘๓ เซนติเมตร ขอบเขตของภาพ ๑๕๕ x ๗๐ เซนติเมตร
 - ๒) กลุ่มภาพสัญลักษณ์และพระพุทธรูประวัติ (สีลบเลื่อน) อยู่ทางผนังด้านตะวันออกเจียงเหนือ ถัดจากภาพกลุ่มคนเป่าลูกดอก ๓.๔๐ ๙๒

เมตร ภาพสูงจากพื้น ๓.๓๐ เมตร ขอบเขตของภาพ ๒ x ๓ เมตร วิเคราะห์ว่าเป็นภาพลงสีสมัยประวัติศาสตร์ แต่สีหลุดร่อนออกเหลือรอยเป็นภาพสีน้ำตาล จากรอยที่เหลืออยู่มองเห็นเป็นภาพต่าง ๆ ดังนี้

- บนสุดเป็นภาพดวงตราแปดดวง
- ถัดลงมาเป็นภาพคน ๒ คน นั่งหันหน้าเข้าหากัน
- กลางสุด ตอนกลางเป็นภาพคน นั่งสามคน ริมซ้ายมือ (ของผู้ดู) เป็นภาพคน ๑ คน ริมขวาสุด (ของผู้ดู) เป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่ง ๒ องค์ และพระพุทธรูปประทับยืน ๑ องค์

- ▽ ภาพพระพุทธรเจ้า
- ▷ เทวดาเหาะ
- ▷ ภาพพระพุทธรเจ้าปางนาคปรก สมมติ ธิดาพญามาร
- ▷ ภาพชาวบ้าน หรือพลมาร?

๓) กลุ่มภาพพระพุทธรเจ้าและพระพุทธรูปประดิษฐานสีด้า แดง และขาว ทางผนังด้านตะวันตกเฉียงเหนือ ภาพสูงจากพื้นตั้งแต่ ๒ ถึง ๔ เมตร ขอบเขตของภาพ ๘.๘๐ x ๒ เมตร นับจากผนังด้านซ้ายมือ (ของผู้ดู) เป็นภาพเทวดาเหาะเขียนด้วยสีแดง เนื้อขึ้นไปเป็นภาพพระพุทธรูปประทับนั่งเรียงเป็นแถวต่อกันไปประมาณ ๑๕ องค์ องค์ที่สมบูรณ์มองเห็นชัด ๓ องค์ เป็นภาพพระพุทธรเจ้าประทับนั่งปางมารวิชัย มีสาวกทั้งสององค์ขนาดข้างตอนล่างของภาพนี้เป็นภาพพระพุทธรูปปางนาคปรก ปางสมมติ ธิดาพญามารทั้ง ๓ คือ นางตัณฑุรา รากา และอรดี ถัดไปเป็นพระพุทธรูปประทับยืน พระพุทธรูปปางลีลาหรือรัตนจงกรมและพระพุทธรูปปางมารวิชัยนั่งบนบัลลังก์สูงมีพระโพธิสัตว์

(หรือพระสาวก) อยู่สองข้างตอนล่างของพระพุทธรูปปางสมมติ เป็นภาพขนาดเล็กแสดงภาพคนคล้ายตัวหนังสือตลกๆ เข้าใจว่าแสดงเป็นภาพชาวบ้านหรืออาจเป็นพลมาร ซึ่งรับกันกับภาพธิดามารที่ยืนอยู่ข้าง ๆ

ลักษณะการเขียนภาพเป็นแบบวาดเส้นด้วยสี ลงสีแบบเงาที่บางส่วน (Partial silhouette) เข้าใจว่ามีการเขียนหลายสมัย เพราะมีหลายฝีมือและหลายสีลา

ความหมาย

ภาพศิลปะถ้ำที่ถ้ำแห่งนี้ เป็นตัวอย่างอันดีของภาพศิลปะถ้ำต่างสมัยอยู่ในที่เดียวกัน แสดงให้เห็นว่า ถ้ำศิลปะเคยเป็นที่อยู่อาศัยพักพิงของกลุ่มชนล่าสัตว์สมัยก่อนประวัติศาสตร์ เมื่อประมาณไม่น้อยกว่า ๓,๐๐๐ ปีมาแล้ว หรือก่อนสมัยการเข้ามาของพระพุทธศาสนาสู่ดินแดนแถบนี้ เมื่อเข้าสู่สมัยประวัติศาสตร์ อิทธิพลพุทธศาสนาจากอินเดียได้ ปรากฏให้เห็นอยู่ทั่วไป ในรูปของโบราณวัตถุสถานทั้งใกล้และไกลแห่งนี้ โดยผสมผสานกับศิลปกรรมท้องถิ่นทำให้เกิดเป็นลักษณะรูปแบบศิลปะที่เรียกว่า ศิลปะศรีวิชัยแพร่หลายอยู่ในแหล่งชุมชนพุทธศาสนาของภาคใต้ ซึ่งสะท้อนถึงคติพุทธศาสนาเถรวาทนิกายนิกายอย่างไรก็ตาม ลักษณะศิลปกรรมของภาพลงสีสมัยประวัติศาสตร์ ณ ที่นี้ แสดงให้เห็นว่า สร้างสรรค์ขึ้นประมาณพุทธศตวรรษที่ ๑๗-๑๙ เนื่องจากมีเค้าศิลปกรรมแบบท้องถิ่นภาคใต้หรือแบบศรีวิชัยตอนปลาย เช่น ภาพพระพุทธรูปปางนาคปรก ภาพพระพุทธรูปเรียงแถวอยู่ตอนบน ภาพพระพุทธรูปปางมารวิชัย และมีภาพพระโพธิสัตว์อยู่สองข้าง และมีเค้าอิทธิพลศิลปกรรมแบบสุโขทัย เช่น ภาพธิดามาร มีวงรัศมีเป็นรูปไข่ พระพุทธรูปปางลีลา เป็นต้น

ภาพบนผนังที่สร้างสรรค์ขึ้นในสมัยประวัติศาสตร์นี้ สรุปได้ว่า น่าจะเป็นภาพเล่าเรื่องในพุทธศาสนาตอนสำคัญคือ ตั้งแต่ตอนที่พระพุทธองค์ประทับนั่งสมาธิตรัสรู้จนตรัสรู้โพธิญาณ มีมารผจญ (แสดงภาพด้วยพลมารเรียงแถวอยู่เบื้องล่างที่ประทับ) ทรงพิชิตมาร (แสดงด้วยภาพพระพุทธเจ้าปางมารวิชัย) แล้วทรงนิรมิตที่จักรพรรดิขึ้นระหว่างบัลลังก์กับสถานที่ประทับยืน แล้วเสด็จจักรพรรดิอยู่บนรัตนจักรพรรดิ (แสดงภาพพระพุทธรูปปางลีลา อยู่ระหว่างพระพุทธรูปประทับยืนและพระพุทธรูปประทับนั่งบนบัลลังก์) ประทับนั่งปางสมาธิ มี ๓ ธิดามารมารบกวน (แสดงด้วยภาพผู้หญิง ๓ คนมีรัศมีบนศีรษะอยู่ข้าง ๆ พระพุทธรูปปางสมาธิ) เมื่อทรงเอาชนะ ขจัดธิดามารออกไปจึงเสด็จดำเนินไปประทับเสวยวิมุตติสุข ณ โคนต้นมุจลินท์ (ต้นจิก) ณ ที่นั้น เกิดฝนตกพำ พญานาค ได้วงขนดล้อม ๗ รอบ เพื่อปกป้อง

พระพุทธองค์ (แสดงภาพพระพุทธรูปปางสมาธิ-นาคปรก) ถัดจากพระพุทธรูปปางนาคปรกไป เป็นภาพเทวดาเหาะ และภาพหลายภาพลบเลือนไป อาจแสดงภาพตอนที่เทวดามาเข้าเฝ้าเมื่อทรงตรัสรู้หรือเมื่อทรงแสดงพระธรรมเทศนาหลังจากรู้ เห็นภาพเหล่านี้ขึ้นไปตอนบนเป็นภาพพระพุทธรูปเรียงแถว อาจหมายถึงอดีตพุทธเจ้าและพระโคตมพุทธเจ้า ซึ่งเขียนไว้ตอนกลางภาพเหนือภาพเล่าเรื่องตอนตรัสรู้ข้างต้น

ส่วนภาพลบเลือน ที่ผนังตรงข้าม (ผนังด้านตะวันออกเฉียงเหนือ) นอกจากภาพพระพุทธรูปประกอบด้วยภาพบุคคลที่สันนิษฐานว่าเป็นภาพแสดงพุทธประวัติตอนใดตอนหนึ่งแล้ว จึงมีภาพดวงตรา ซึ่งอาจตีความหมายได้ว่า ดวงตราสามดวงที่อยู่ตอนบนสุด น่าจะหมายถึงพระรัตนตรัยซึ่งประกอบด้วย พระพุทธ พระธรรม พระสงฆ์ หรือสัญลักษณ์แทนตรีกาย คือ นิรมาณกาย ธรรมกาย สัมโภคกายในพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน

เอกสารอ้างอิง

ชาติรี สำราญ **ถ้ำศิลป์ จิตรกรรมฝาผนังที่ถ้ำกลีหมึก**
พุทธศักราช ๒๕๒๔

ชิน อยุดี และจำรัส เกียรติก้อน “จิตรกรรมในถ้ำศิลป์จังหวัดยะลา” **นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๒** เล่ม ๓ พ.ศ. ๒๕๐๑, หน้า ๓๓-๓๘
คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
คู่มือการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวประเภทถ้ำ,
๒๕๒๘, หน้า๖๒

มานิต วัลลิโกดม, ศ.จ. **ทักษิณรัฐ** กรมศิลปากร
จัดพิมพ์, ๒๕๓๐, หน้า ๑๒๑-๑๒๒

วรรณิภา ณ สงขลา, “จิตรกรรมฝาผนัง: ในภาคใต้”
สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. ๒๕๒๙,
เล่ม ๒ สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, หน้า ๗๗๕-๗๗๗

แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย “จิตรกรรมฝาผนังภายในถ้ำศิลป์” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พุทธศักราช ๒๕๒๙,** สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา หน้า ๗๗๙

อมรา ชันดีสิทธิ์ ศรีสุชาติ “ภาพเขียนบนผนังถ้ำ-เพิงผาส้มก่อนประวัติศาสตร์ในภาคใต้” **สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้, พุทธศักราช ๒๕๒๙,** สถาบันทักษิณคดีศึกษา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา, หน้า ๒๖๐๗-๒๖๑๘

อมรา ศรีสุชาติ “ศิลปะถ้ำส้มก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย: ภาพสะท้อนของคนในสังคมแห่งบรรพกาล” **นิตยสารศิลปากร ปีที่ ๓๓ เล่มที่ ๔** กันยายน-ตุลาคม ๒๕๓๒, หน้า ๔๔-๖๒

Bhirasri, Silpa “The Cave Paintings of Yala” **The Silpakorn Journal Vol 2, No.3 1958, P. 39-45** (มีบทแปลภาษาไทยโดย เขียน ยิ้มศิริ)

Kanokphongchai, Saeng-a-Run “Interview at Muang Yarang” **Muang Boran Journal Vol5 No.2 Dec 1978-Jan 1970, P.98-100**

Srisuchat, Amara. “Prehistoric Rock Art in Thailand : A Reflection of Man and His Societies in the Past” **The Silpakorn Journal Vol.33, No.4, September October 1989, P.44-45**

Vallibhotama, Srisakara. “Ancient Settlement in the Four Southernmost Provinces” **Muang Boran Journal vol., No. Dec. 1978-Jan. 1979., P.57-61**

ปัจจุบันสภาพ ศักยภาพ และการอนุรักษ์

กรมศิลปากร ประกาศขึ้นทะเบียนภาพบนผนังถ้ำศิลป์ เป็นโบราณสถานของชาติ ประกาศในราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๒ ตอนที่ ๗๕ วันที่ ๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๘

ปากทางเข้าถ้ำมีประตูเหล็กปิดไว้ และผู้เข้าชมต้องขอกุญแจเปิดประตูเข้าไปชมจากผู้ดูแลรับผิดชอบ คือ ครูใหญ่โรงเรียนบ้านถ้ำศิลป์, กำนันตำบลบ้านหน้าถ้ำ และเจ้าหน้าที่หน่วยศิลปากรที่ ๙ สงขลา ทำให้ภาพได้รับการคุ้มครองจากผู้ที่ไม่คิดเข้ามาทำลายภาพขึ้นหนึ่งก่อนแต่ก็ไม่อาจยับยั้งความเสื่อมสภาพของภาพอันเนื่องมาจากความชื้นของผนังธรรมชาติ ซึ่งยากต่อการอนุรักษ์รักษา

ปัจจุบันทางไปสู่ถ้ำศิลป์ไม่กั้นดาร มีทางรถเข้าถึง ชาวท้องถิ่นและเจ้าหน้าที่ร่วมกันทำบันไดซีเมนต์ขึ้นสู่ถ้ำโดยสะดวก และถากถางทางเป็นครั้งคราว อย่างไรก็ตามที่อยู๋ในมุมมืดมองเห็นไม่ชัดเจน และลบลือนไปมาก (สีเกาะออก) ทำให้ไม่สู้มีผู้มาเยี่ยมชม

๑๑๔๒๑

DS ศิลปากร, กรม. กองโบราณคดี.
๕๖๗.C๓.T๓ ศิลปะถ้ำสมัยประวัติศาสตร์ ภาคกลาง
ศ๕๒๘๘๙ ภาคใต้ = Rock art of the historic
period in Thailand part 1.

